

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI**

**MANİSA SALIHLI İLÇESİ KAZAKLARI
(KÜLTÜR VE FOLKLOR)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
TANJU KARADAĞ**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. KENAN KOÇ**

**MAYIS, 2019
MUĞLA**

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI**

**MANİSA SALIHLI İLÇESİ KAZAKLARI
(KÜLTÜR VE FOLKLOR)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
TANJU KARADAĞ**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. KENAN KOÇ**

**MAYIS, 2019
MUĞLA**

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

MANİSA SALIHLI İLÇESİ KAZAKLARI
(KÜLTÜR VE FOLKLOR)

HAZIRLAYAN
TANJU KARADAĞ

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 24.06.2019
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 24.05.2019

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kenan KOÇ (imza)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ekrem AYAN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

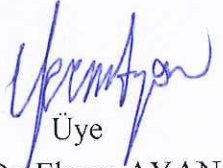
MAYIS, 2019
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 02/05/2019 tarih ve 887/7 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Tanju KARADAĞ'ın "Manisa Salihli İlçesi Kazakları (Kültür ve Folklor)" adlı tezini incelemiş ve aday 24/05/2019 tarihinde saat 16.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Kenan KOÇ

Üye
Doç. Dr. Ekrem AYAN

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Manisa Salihli İlçesi Kazakları (Kültür ve Folklor)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/06/2019

Tanju KARADAĞ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı: KARADAĞ
Adı : TANJU

Referans No: 10257956

TEZİN ADI

Türkçe : Manisa Salihli İlçesi Kazakları (Kültür ve Folklor)

Y. Dil : Manisa Salihli District Cossacks (Culture and Folklore)

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans
X

Doktora
O

Sanatta Yeterlilik
O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 24.06.2019

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : KOÇ, KENAN

Ünvanı : DOÇ. DR

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 197

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Salihli Kazak Türkleri
2. Salihli Kazak Türklerinin Gelenek ve Görenekləri
3. Salihli Kazak Türklerinin Sosyo- Kültürel Özellikleri ve Folkloru

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Salihli Kazak Türkleri
2. Kazak Folkloru
3. Gelenek- Görenekler

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. Salihli Kazakh Turks
2. Folklore of Kazakh Turks
3. Traditions and Customs

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 24/06/2019

MANISA SALİHLİDE YAŞAYAN KAZAK TÜRKLERİ FOLKLORU

ÖZET

Bu çalışmada, Salihli Kazak Türklerinin göç hikâyeleri, sosyo-kültürel yapıları, gelenek ve görenekleri, icra edilen sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri ele alınmış, Salihli Kazaklarına özgü özellikler ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Salihli’de yaşayan Kazakların sosyal ve kültürel varlıklarını ortaya çıkarmak, geçiş dönemi gelenek ve göreneklerini uygulama yöntemlerini göstermek, unutulmuş gelenek ve görenekleri tespit etmek, gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Yazılı kaynaklardan tespit edilen Kazak gelenek ve görenekleri ile benzerlik ve farklılıklarını ortaya çıkarmaktır. Tezin “Giriş” bölümünde Kazaklar ve Doğu Türkistan Kazakları ile Kazak adının ortaya çıkışı hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümünde Salihli ve Salihli’de yaşayan Kazaklar tanıtılmıştır. Ayrıca Kazakların kısa şecereleri verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise Salihli Kazak Türklerinin Sosyo-kültürel Yapıları ve folkloru incelenmiştir. Sonuç bölümünde Manisa Salihli Kazakları kültürü ve folkloru hakkında ulaşılan sonuçlar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Salihli, Manisa, Kazak Türkleri, Kazak Folkloru, Gelenek- Görenekler

MANİSA SALİHLİ DİSTRİKT COSSACKS (CULTURE AND FOLKLORE)

ABSTRACT

In this study, Salihli Kazakh Turks' immigration stories, socio-cultural structures, traditions and customs, oral and written literary products are mentioned. The characteristic features of the Salihli Kazakh Turks are mentioned. The aim of this study is to reveal the social and cultural assets of the Kazakhs living in Salihli, to show the methods of applying the traditions and customs of the transition period, to identify forgotten traditions and customs, to be transmitted to future generations. To reveal similarities and differences with Kazakh tradition and customs determined from written sources. In the introduction part of the study, it was informed about the emergence of Kazakh and East Turkestan Kazakhs and Kazakh name. In the first part of study, the Kazakhs in Salihli and Salihli were introduced. In addition, short genealogy of the Kazakhs were given. In the second part of the study, socio-cultural structures and folklore of Salihli Kazakhs were examined. As a result of the study, evaluations were made on the results of Manisa Salihli Kazakh culture and folklore.

Key Words: Salihli, Manisa, Kazakh Turks, Folkloru Of Kazakh Turks, Traditions and Customs.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Doğu Türkistan bölgesinden zorlu geçen bir göç sürecinin ardından Manisa'nın Salihli ilçesine yerleşen Kazakların göç hikâyeleri, sosyo- kültürel özellikleri, devam ettirdikleri ya da devam ettirmedikleri gelenek, görenek, örf- adet ve Kazak sözlü ve yazılı edebiyatına ait türler verilmiştir. Önce bunlar yazılı kaynaklardan taranmış daha sonra da Salihli Kazak Türklerinden yapılan derlemeler sonucunda oluşan verilerle karşılaştırılmıştır. Bu yönüyle çalışmamızın Salihli Kazak Türklerini gelenek, görenek, örf ve adetlerinin kısaca Salihli Kazak Türkleri Folklorunun gelecek kuşaklara aktarılmasında kalıcı olmasında bir yararı olacağına ayrıca Kazaklar ve Kazak Folkloru hakkında yapılacak olan araştırmalara da yardımcı olacağına inancımız tamdır.

Yüksek Lisans Eğitimim boyunca önemli katkılar sağlayan ve bu çalışmanın gerçekleşmesinde bana yol gösteren, engin bilgi, tecrübe ve kitaplarından yararlandığım, görüş ve önerileri ile çalışmama yön veren değerli hocam Sayın Doç. Dr. Kenan KOÇ'a tüm yardım ve katkıları için çok teşekkür ederim.

Yüksek Lisans Tez çalışmamda yardımlarını esirgemeyen Salihli Kazak Türkleri Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği Başkanı Sayın Şükrü Ali EREN'e, yine Salihli'de yaşayan ve çalışmamda yardımını esirgemeyen Salihli Kazak Türk'ü Sayın Aklima HAKİM'e ve Gülsüm HAKİM'e ayrıca Salihli'de yaşayan tüm Kazak Türklerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam boyunca bana maddi ve manevi destek veren değerli büyüğüm Araştırmacı Yazar, Öğretmen Sayın İbrahim ÇİÇEK'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Yaşamım boyunca desteklerini hep hissettiğim ve bugünlere ulaşmamda en çok emeği olan canım aileme, destek olan ve moral veren tüm sevgili arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tanju KARADAĞ

24/ 06/ 2019

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	x
SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SALİHLİ KAZAK TÜRKLERİ

1. Salihli Hakkında.....	7
2. Salihli’de Yaşayan Kazaklar.....	11
3. Salihli Kazak Türklerinin Kısaca Şeceresi.....	14
3.1. Kazak Cüzleri.....	15
3.2. Cüzlerin Seciyeleri.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

SALİHLİ KAZAK TÜRKLERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

1. Kazakların Salihli’ye Yerleşim Süreci.....	17
2. Kazakların Salihli’ye İntibak Süreci.....	18
3. Salihli Kazak Türklerinin ekonomik Yapısı.....	19
4. Salihli Kazak Türklerinin Kültürel Faaliyetleri.....	20
5. Salihli Kazak Türklerinin Aile Yapısı.....	21

5.1. Aile İçerisindeki Yaşlıların Yeri ve Önemi.....	21
5.2. Aile İçerisindeki Erkek, Kadın ve Çocuğun Yeri ve Önemi.....	23
6. Salihli Kazak Türklerinde Ev.....	24
7. Salihli Kazak Türklerinde Konukseverlik ve Konuk Ağır lama.....	25
8. Salihli Kazak Türklerinde Giyim.....	27
9. Salihli Kazak Türklerinde Yemek.....	29
10. Salihli Kazak Türklerinde Bayramlar.....	33
10.1. Ramazan Bayramı.....	33
10.2. Kurban Bayramı.....	34
10.3. Nevruz Bayramı.....	35
11. Salihli Kazak Türklerinde Zanaat.....	36

MANİSA SALİHLİ İLÇESİ KAZAK TÜRKLERİ FOLKLORU

1. Doğum İle İlgili Kazak Folkloru.....	39
1.1. Şildehana/ Çocuğun Dünyaya Geliş Toyu.....	39
1.2. Kalja/ Doğum Sonrası Yapılan Yemek.....	40
1.3. Besikke Saluv/ Beşiğe Koyma.....	41
1.4. Jarısqazan/ Jarıs Kazan.....	44
1.5. Qırqınan Şıǵuv/ Kırkından Çıkarma.....	44
1.6. Ad Qoyuv/ Ad Verme.....	45
1.7. Aydar.....	46
1.8. Bavırına Saluv/ Bağırına Basmak.....	47
1.9. Tusav Keser Toyu/ Çocuğun Yürüme Eğlencesi- Ayak Bağı Kesme.....	48
1.10. İtköylek/ Yeni Doğan Bebeğin İlk Kıyafeti.....	50
1.11. İtayaǵına Saluv/ Köpeğin Yal Kabına Koyma.....	50
1.12. Ciyenqurıq/ Yiğene Verilen Hediye.....	51
1.13. Kekil Koyuv/ Kâkül Koyma.....	51
1.14. Kögentüp/ Kögendik.....	52
1.15. Qursaq Şaşuv/ Çocuğu Olacak Kadınlar İçin Düzenlenen Eğlence.....	52

1.16. Moynına Burşaq Saluv/ Boynuna İp Geçirme.....	54
1.17. Şiderge Siygüzüv/ Şidere Siydirmek.....	54
1.18. Tımaqqa Saluv/ Kalpağa Koyma.....	55
1.19. Tıştırma/ Tuvaletin Yapıldığı Bölümden Bir Şeyler Geçirme.....	56
1.20. Tulım Qoyuv/ Saç Örgüsü.....	56
2. Sünnet İle İlgili Kazak Folkloru.....	57
2.1. Sündettev- Sünnet Toy/ Sünnet Ettirmek- Sünnet Düğünü.....	57
3. Gençlerin Eğitimi İle İlgili Kazak Folkloru.....	58
3.1. Altıbaqan/ Altıbakan Oyunu.....	58
3.2. Asatuw/ Yedirmek.....	60
3.3. Bastanğı/ Başlangıç.....	60
3.4. Bayğazı/ Hediye.....	61
3.5. Jeti Ata/ Yedi Göbek Soy.....	61
3.6. Bazarlıq/ Pazardan Gelen Kişinin Getirdiği Hediye.....	62
3.7. Uyqıaşar/ Uykuaçar.....	63
3.8. Selt Etkizer/ Karşı Hediye Verme.....	63
3.9. Tobıq Jutuv/ Topuk Yutmak.....	63
3.10. Tobıq Tığuv/ Topuk Saklamak.....	63
3.11. Toqım Qağar/ Yolcuya Verilen Armağan, Yiyecek, yolluk.....	64
3.12. Qızoynaq/ Eğlence.....	64
4. Evlenme İle İlgili Kazak Folkloru.....	65
4.1. Kız Tañdau “Car Tañdau”/ Kız Seçme ve Yar Seçme.....	65
4.2. Kız Ayttıruv/ Kız İsteme.....	66
4.3. Kuda Tüsüv/ Dünür Gitme, Dünürlük.....	67
4.4. Qamşı Qaytaruw/ Kamçıyı Geri Verme.....	68
4.5. Qız Alıp Qaşuw/ Kız Alıp Kaçmak.....	69

4.6. Şege Şapan/ Yakalı Kaftan.....	69
4.7. Quda Tartar.....	70
4.8. Qalın Mal/ Başlık Parası.....	71
4.9. Kiyim Tigüw/ Giyim Dikme.....	72
4.10. Kiyit/ Hediye, Dünürlerin Karşılıklı Hediyeleşmesi.....	73
4.11. Quyrıq Bavır/ Kuyruk Ciğer.....	74
4.12. Öltiri Toy/ Nişan Ziyafeti.....	75
4.13. Qınamende/ Nişanlıyı Görmeye Gitmek.....	76
4.14. Säwkele Kigizuw/ Säwkele Giydirme.....	77
4.15. Küyew Kiyimi/ Damatlığın Giyimi.....	78
4.16. Cırtıs Toy/ Atkılı Düğün Ziyafeti.....	78
4.17. Toy Malı/ Düğün Malı.....	79
4.18. Törkindev/ Hısım- Akraba Ziyareti.....	79
4.19. Qız Tanısuv/ Kızın Akrabalarına Veda Ziyareti.....	80
4.20. Sıñsuv.....	81
4.21. Kız Uzatatın Toy/ Kızın Evden Çıkarılması.....	82
4.22. Neke Kıyar/ Nikâh Kıymak.....	83
4.23. Car Car/ Yar Yar.....	84
4.24. Awşadiyar.....	89
4.25. Aw-jar.....	90
4.26. Köris/ Kızın evden Uğurlanması.....	92
4.27. Jasav/ Çeyiz.....	97
4.28. Qız Köşi/ Kız Göçü.....	98
4.29. Tüye Mırındıq/ Deve Burunluğu.....	98
4.30. Kelin Tüsirüw/ Gelin Alma.....	99
4.31. Bet Aşar/ Yüz Açma.....	100

4.32. İlüw Saluv/ Gelin Ziyareti.....	102
4.33. Şaşuv.....	102
4.34. Enşi.....	102
5. Ölüm İle İlgili Kazak Folkloru.....	103
5.1. Arızdasuv/ Helalleşme.....	103
5.2. Ösiyet/ Vasiyet Etme.....	104
5.3. Estirtüv/ Acı Haberi Duyurma.....	105
5.4. Köñil Aytuv/ Başsağlığı Dileme- Taziye.....	106
5.5. Coqtav/ Ağıt.....	107
5.6. Aqtav Coqtav/ Aklama Ağıdı.....	111
5.7. Janaza/ Cenaze.....	111
5.8. Iskat Çıkarma/ Devir Yürütme.....	111
5.9. Arvaktı Eske Saluv/ Üçü, Yedisi ve Kırkını Verme.....	112
5.10. Bata Oqır/ Dua Etme.....	113
5.11. Duğa (Quran) Okuv/ Kuran Okuma.....	114
5.12. Topıraq Saluv/ Mezara Toprak Atma.....	114
5.13. Amanat Koyuv/ Emaneten Gömmе.....	115
5.14. Tuldav/ Atı Dul Bırakmak.....	115
5.15. Hatim ve Fatihalar.....	115
5.16. Ölen Kişinin Eşyalarını Verme.....	116
5.17. As Beruv/ Ölenin Ardından Aş Verme.....	116
5.18. Tul Avdıruv/ Dul Devirme.....	117
6. Diğer Türler.....	118
6.1. Salihli Kazak Türkleri Atasözleri.....	118
6.2. Salihli Kazak Türkleri Jumbaqtar/ Bilmeceler.....	120

6.3. Salihli Kazak Türkleri Jañıltpařtar/ Tekerlemeler.....	122
6.4. Gurbet şarkıları.....	123
6.5. Destansı (Kahramanlık, Yiğitlik) şarkılar.....	125
6.6. Beşik şiirleri.....	128
6.7. Car Car.....	128
6.8. Bet Aşar.....	129
6.9. Masallar.....	130
SONUÇ.....	135
Kaynakça.....	155
Ekler.....	159

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. Doğum ile ilgili Kazak folkloru.....	142
Çizelge 1.2. Sünnet ile ilgili Kazak folkloru.....	143
Çizelge 1.3. Genç neslin eğitimi ile ilgili Kazak folkloru.....	144
Çizelge 1.4. Evlenme ile ilgili Kazak folkloru.....	146
Çizelge 1.5. Ölüm ile ilgili Kazak folkloru.....	148

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1.Göçmenlerin iskân edildikleri yerler ve kendilerine verilen arazileri gösteren tablo.....	17

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 2.1. Salihli Kurtuluş Mahallesi Göçmen Evleri, 1951.....	9
Fotoğraf 3.1. Salihli Kazak Türklerinin iş yerinde duvara asılı bir postakıl.....	10
Fotoğraf 4.1. Arife Eken, Deri atölyesinde deri parçalarını işlerken çekilen bir kare.....	11
Fotoğraf 5.1. Amerikan Konsolosunun verdiği yarım dolar.....	13
Fotoğraf 6.1. Salihli Kazak Türkleri Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği Salihli Kaymakamına ‘Çapan’ giydirme töreninden bir görüntü.....	20
Fotoğraf 7.1. Salihli Kazak Türkleri Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği Şehitler Anısına Lokma Hayrı.....	21
Fotoğraf 8.1. Kazak Çadırı, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından 2011 Yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a hediye edilmiştir.....	24
Fotoğraf 9.1. Salihli Kazak Türklerinin ev, salon örneği.....	25
Fotoğraf 10.1. Salihli Kazak Türkleri kadın kıyafetlerine örnek.....	27
Fotoğraf 11. 1. Salihli Kazak Türkleri geleneksel kıyafeti. (çapan, kalpak).....	28
Fotoğraf 12.1. Salihli Kazak Türkleri Ak çay (Sütlü çay).....	29
Fotoğraf 13.1. Türkistan pilavı/ Havuçlu pilav.....	30
Fotoğraf 14.1. Salihli Kazak Türklerinin hatimden sonra kurdukları bir sofraya.....	31
Fotoğraf 15.1. Mantı tenceresi ve içinin görüntüsü.....	32
Fotoğraf 16.1. Deri yeleklerden bir görünüm.....	37
Fotoğraf 17.1. Özel günlerde çadırın içine serilen kilim.....	37
Fotoğraf 18.1. Kazak otağının içi ve el işleri.....	38
Fotoğraf 19.1. Alibek Hakim’in mezarı.....	62

Fotoğraf 20.1. Şaşuv töreni.....	103
Fotoğraf 21.1. Kazak balaları ve geleneksel besik.....	159
Fotoğraf 22.1. Göç esnasında Kazak kadınının el işi işlerken bir görüntüsü.....	160
Fotoğraf 23.1. Alibek Hakim'in geleneksel kıyafetiyle at üstünde bir görüntüsü..	161
Fotoğraf 24.1. Aklima Hakim'in geleneksel kıyafetiyle at üstünde bir görüntüsü..	162
Fotoğraf 25.1. Kazakların geleneksel oyunları ve eğlenceleri.....	163
Fotoğraf 26.1. Kazak sofrada adabı.....	164
Fotoğraf 27.1. Göç esnasında kurulan bir sofrada.....	165
Fotoğraf 28.1. Kazak Kiyiz Üy örneği.....	166
Fotoğraf 29.1. Kazak kadınları as (yemek) hazırlarken bir görüntü.....	167
Fotoğraf 30.1. Kazak kadınları su taşıırken bir görüntü.....	168
Fotoğraf 31.1. Kazak kadını su doldururken bir görüntü.....	169
Fotoğraf 32.1. Kazak Türklerinde hayvancılık.....	170
Fotoğraf 32.2. Kazak Türklerinde hayvancılık.....	171
Fotoğraf 33.1. Kazak kadını dombra çalarken bir görüntü.....	172
Fotoğraf 34.1. Kazak balaları su taşıırken bir görüntü.....	173
Fotoğraf 35.1. Kazak kadını as (yemek) pişirirken bir görüntü.....	174
Fotoğraf 36.1. Kısırak sütü sağımı.....	175
Fotoğraf 37.1. Besik ve geleneksel kıyafetleriyle Kazak kadınları.....	176
Fotoğraf 38.1. Geleneksel kıyafetleriyle Kazak kadınları.....	177
Fotoğraf 39.1. Otağ içinde misafir ağırlarken Kazak Türklerinin bir görüntüsü.....	178
Fotoğraf 40.1. Kazaklar sofrada duası ederken bir görüntü.....	179
Fotoğraf 41.1. Geleneksel kıyafetiyle Kazak balası.....	180
Fotoğraf 41.2. Geleneksel kıyafetiyle bir Kazak.....	181
Fotoğraf 42.1. Otağ içi, geleneksel kıyafet, geleneksel çalgı aleti, el işlemleri.....	182

Fotoğraf 43.1. Salihli Kazak Türkleri hatim töreni.....	183
Fotoğraf 44.1. Salihli Kazak Türklerinin lideri Alibek Hakim'in mezarı.....	183

SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ

- vb. : Ve benzerleri
a.g.e. : Adı geçen eser

TRANSKRİPTSİYON

- Nazal n : Çalışmada 'ñ' şeklinde verilmiştir.
ğ : Çalışmada 'ğ' olarak verilmiştir.
Açık e : Çalışmada 'ä' şeklinde verilmiştir.
y : Çalışmada 'uw', 'üw', 'w' şeklinde verilmiştir.

GİRİŞ

Tezimizde işlenen konu, “Manisa Salihli İlçesi Kazakları Kültür ve Folkloru” dur. Çalışmamız “Giriş” , “Birinci” , “İkinci” bölümleri ile “Sonuç” bölümünden oluşmaktadır.

“Giriş” bölümünde Kazaklar ve Doğu Türkistan Kazakları üzerinde durulmuş, Kazak adının nasıl ortaya çıktığı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bunun yanında Doğu Türkistan coğrafyasına da değinilmiştir. “Birinci” bölümde ise Salihli ve Salihli’ de yaşayan Kazaklar tanıtılmış ve Kazakların kısaca şecereleri verilmiştir.

“İkinci” bölümde ise “Salihli Kazak Türklerinin Sosyo– Kültürel Yapıları ve Folkloru” incelenmiştir. Burada çoğunlukla Salihli Kazak Türkleriyle yaptığımız derlemeler sonucunda elde ettiğimiz bilgiler kullanılmıştır.

Bu görüşmeler esnasında bir de ölen kişinin ardından yapılan hatim törenine katılma fırsatı yakalanmış ve yapılan gözlemler bu çalışmaya aktarılmıştır.

Salihli Kazak Türkleri Folkloru kısmında ise doğum ile ilgili Kazak folkloru, sünnet ile ilgili Kazak folkloru, genç neslin eğitimi ile ilgili Kazak folkloru, evlenme ile ilgili Kazak folkloru, ölüm ile ilgili Kazak folkloru ve diğer folklor türleri alt başlıklar altında incelenmiştir.

“Sonuç” kısmında ise Salihli Kazak Türkleri arasında gelenek-göreneklerin uygulananları ve uygulanmayanları belirtilmiş, ulaşılan sonuçlar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Son olarak çalışmamızın “Ekler” bölümünde Salihli Kazak Kültürü ve Folkloru ile ilgili çeşitli resimler verilmiştir.

Bu tezin amacı,

- Salihli’ de yaşayan Kazakların kim olduğunu, tarihini ve Anadolu’ya göç etme nedenlerini incelemek,
- Kültürünü ve folklorunu araştırmak,

- Salihli Kazak Türklerinin göçün ardından geçen süre zarfında gelenek-göreneklerinin yaşayıp yaşamadığının tespitini yapmak, yaşatılıyorsa ne ölçüde yaşatıldığını belirlemek,
- Kazak kültürü ve folkloru ile ilgili yazılı kaynaklarda yer alan gelenek-göreneklerle benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulmasını sağlamak,
- Salihli Kazak Türklerinin karakteristik özelliklerini ortaya çıkarmak

Tezin Yöntemi

Dört bölümden oluşan bu tez çalışmasında Sözlü Görüşme ve Gözlem yöntemleri kullanılmıştır.

Salihli Kurtuluş mahallesinde yaşayan Kazak Türklerinin evlerine ve iş yerlerine ziyaretler yapılmış, hafızalarında kalanlar kayıt altına alınmıştır.

Kazak Türklerinin sosyo- kültürel yapıları ve folkloru yazılı kaynaklardan toplanmış ve Salihli’deki Kazaklarla yapılan derlemelerle karşılaştırılmıştır.

1.KAZAKLAR VE DOĞU TÜRKİSTAN KAZAKLARI

1.1. Qazaq ‘Kazak’ Kelimesinin Ortaya Çıkışı ve Anlamı

Kazak, Kazakistan’da yaşayan Türk soylu halk ya da bu halktan olan kimse, Kazak (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 271).

Kazak Türklerine ad olan “Kazak” kelimesinin kökeni hakkında çeşitli görüşler vardır.

Orhun ve Yenisey Yazıtlarında “Kazgak Oğlum” kelimesindeki “ğ” harfinin kaldırılması sonucunda “Kazak” kelimesi ortaya çıkmıştır. Eski Sibiry kabile dillerinde “Kazak” kelimesi ‘güçlü’ , ‘dev’ , ‘cesur’ anlamlarına gelir. XIII. yüzyıldan önce bu kelime Eski Türk Dilinde “Hür İnsanlar” olarak kullanılmıştır (Cakıp, 2011: 880).

Togan’a göre Kazak adı, sultanlara bağlı oymaklar ve devlet için kullanılmıştır. Togan, “Siyasal bir amaçla, bir ayaklanma sonucu, çok kez ailesi olmaksızın (bekâr) ve kimi zaman da ailesi ile birlikte toplumdan uzaklaşan, kırlara çekilen isyancılara

‘kazak’ dendiğini” söylemektedir. Türk boyları arasında, ergenlik çağına eriştiklerinde, eşkiyalık amacıyla evlerinden ayrılan gençler ayrıldıkları zaman “Kazak” adı verilir (Doğan ve Koç, 2003: 1).

Reşit Rahmeti Arat ise “kazak” sözü için “hür, serbest, evsiz barksız, mert, yiğit, cesur” anlamlarına gelir demektedir.

Kazak şairi Saken Seyfullin, ‘Kazak Tarihi Hakkında Kısa Malumat’ adlı kitabında bu kelimenin anlamını bulmaya çalışmıştır,

1. Nogayhan zamanında, Kafkasya’dan Çerkezler çağırılıp, Rılsk şehrine yerleştiriliyordu. Buradaki Çerkezler kendilerini ‘Kazak’ olarak adlandırırlar.

2. 1397 – 1410 yıllarında Kırım Tatarlarının çoğu Litvanya ülkesine göç etmişlerdir. Litvanya Kralının mektup taşıyıcısı hizmetinde olan Tatarlara ‘Kazak’ adı verilmiştir.

3. Doğuda 1456 yılında Nogaylar başta Janibek Han olarak Kazak Hanlığını kurular. 1474 yılında ise Kırım Hanı Meñlikerey Rus Knezi 3. İvan’a yolladığı mektupta, Ben topraklarını fethetmeye yiğitlerimi, efendilerimi Kazaklarımı göndermem, diye yazmaktadır.¹

Kazak Türklerini görüşmecilerimizden Abdulhalim Karakol: “ Kazaklar Doğu Türkistan’da yaşayan insanlarmış. Yani Çin sınırında yaşıyorlarmış. Bundan 50 yıl önce filan uzun bir göç yapıyorlar işte. Sanırım ilk önce Pakistan’a geliyorlar. Pakistan’dan da Türkiye’ye geçiş yapıyorlar. Türkiyede dört farklı yere yerleşiyorlar, Bu yerler İstanbul, Salihli, Altay Köyü, bir de Konyaya yerleşiyorlar. Yani Kazaklar göçmen bir toplumdur.” şeklinde açıklamıştır (Abdulhalim Karakol, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Rahmetullah Şanlı’ ya göre ise kısaca Kazak olmak: “Kazak Orta Asya’dan gelme bir kavimdir, ırktır” (Rahmetullah Şanlı, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Arife Eken’ e göre ise “Kazak Türkü olmak çok büyük bir göç hareketi yaşamak demektir”. Yine onun ifadelerine bakacak olursak “Kazak olmak Hicretten sonra yaşanan en büyük göç demektir. Bu göçte yaşanan zorluklar pusulanın olmaması,

¹ <https://www.turkcenindirilisi.com/turk-tarihi/kazak-sozcugu-nasil-dogdu-kazaklar-ve-kazakistan-hakkinda-bilgiler-h7912.html>

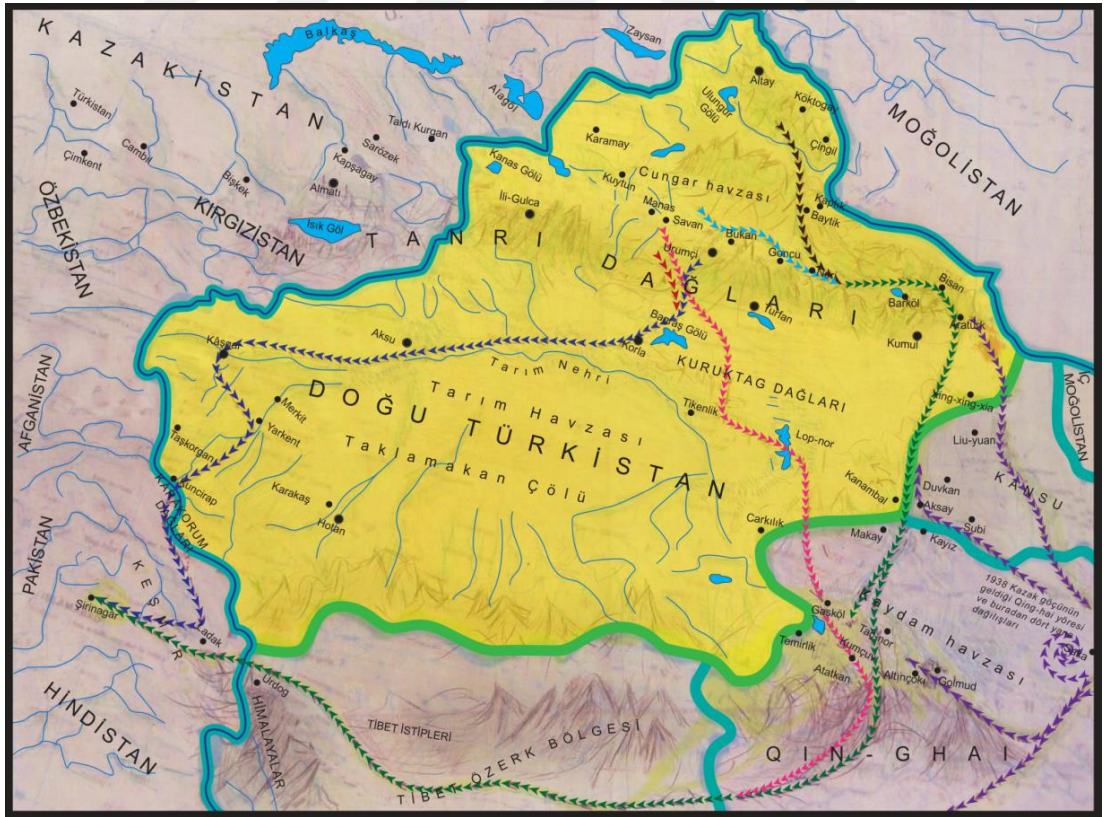
haritanın olmaması, onca soğuğa rağmen göç hareketini devam ettiren bir topluluk demektir.” (Arife Eken, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Abdülbaki Türker adlı görüşmecimiz ise Kazak Türklerini şöyle anlatıyor: “Ben Türkiye’de doğduğum için Türk Kazağyım ve kendimi Türkiyede doğan Kazak olarak düşünüyorum. Ata kültürünü devam ettiren ve bu kültürün temeli de Türklerin genel kültürünün temeli olduğunu söylemek mümkündür.” (Abdülbaki Türker, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Bu görüşmecilerimizin söylediklerinden de anlaşıldığı üzere Kazak Türkü olmak her türlü zorlukları aşmak, yıllarca devam eden göç hareketinde yaşadıklarını unutmadan diğer kuşaklara anlatmak ve yaşamış oldukları göç olgusunu yeni nesillerin de aklında yer etmesi için yaşamlarının bir parçası haline getirmektir.

1.2. Doğu Türkistan Kazakları

Doğu Türkistan Kazakları denilince, Kazakistan’ın doğu tarafında, yani eskiden tam Çin sınırında yaşayan Kazaklar anlaşılır.

Doğu Türkistan

10.476.076 km² gibi geniş bir alana yayılan Türk Dünyasının, 1.710.000 km²' si "Doğu Türkistan" olarak adlandırılmaktadır.² 14. yüzyılın ikinci yarısında Moğol İmparatorluğunun yıkılışından sonra, hatta 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaklaşık 300 yıl boyunca Çin, Kazak Hanlığı ile hiç sınırdış olmamıştı. 1635- 1757 yılları arasında da Kazak Hanlığı ile Çin toprakları arasında Jungar İmparatorluğu bulunmuştur. Ortalarında Jungar topraklarının olması Çin ve Kazakistan arasındaki herhangi bir bağlantının olmasını engellemiştir. Mançur hanedanlığının kurulması ve 1757 yılında Jungar ve Yarkent imparatorluklarına ait toprakları fethetmesi, Çin İmparatorluğunu Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan sınırlarına yaklaştırdı. Günümüzde bu üç ülke Çin'de Sincan bölgesiyle sınırdıştır. Çin ile Kazakistan sınırlarının belirlenmesi 18. yüzyılın ortasında oluşmaya başlamıştır. Qing Hanedanı (Ezhenhanulı, 2009: 44) zamanında Kazak- Çin sınırlarına dair üç önemli anlaşma imzalanmıştır. Bunlar 2 Kasım 1860 yılındaki Pekin anlaşması, 25 Ekim 1864'te Çaveşek protokolleri ve 12 Şubat 1881'de Sankt Petersburg anlaşmasıdır. Birinci anlaşmada genel sınırlar gösterilmiş, ikincisinde ise esas sınırlar netleştirilmiş, 1881 yılında imzalanan anlaşma ile Rusya tarafından Kazakistan'ın Güney tarafı, İle Bölgesi ve Doğu tarafları da Çin'e verilmiştir (Myasnikov, 1958: 37).

Doğu Türkistan bölgesinin çoğunu Müslüman Türk grupları oluşturmaktadır. Çin'in beş özerk bölgesinden biri olan Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin sekiz Orta Asya devleti ile sınırı vardır. Doğu Türkistan, Tibet Özerk bölgesi, Gansu eyaleti, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Afganistan, Keşmir, doğuda Moğolistan, kuzeyde Rusya ile sınırdıştır. Doğu Türkistan'ın üç tarafında Altay, Tanrı ve Kakanlı dağları vardır. Bölgenin doğu tarafı kumluk olup çöllerden oluşmaktadır (Dauliatova, 2007: 12).

Doğu Türkistan olağanüstü bir doğaya sahiptir. Bölgenin en önemli gölü Lop Nor Gölü'dür. Bu bölgede büyük bir alanı kaplayan, dünyanın en büyük çöllerinden biri olan Taklamakan Çölü bulunmaktadır (Dauliatova, 2007: 14).

Doğu Türkistan'da 7 milyon civarında Türk nüfusu bulunmaktadır: Bunlar Uygur, Kazak, Kırgız, Salar, Özbek, Tatar halklarıdır. Bu nüfusun % 80'i Uygur (Çin Vey-

² Kul, Ö, 2009, Osman Batur ve Doğu Türkistan Millî Mücadelesi 1941-1951, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, s.13-15

Vu-ır), % 10'u Kazak (Çin. Ha-sa-ko), Tacik (Çin. Ta-çi-ko), Özbek (Çin. Va-tzu-ko) ve Tatarlar (Çin. Ta-ta-ır) ve % 5'i Han Hui'lar yani Çinli Müslümanlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SALİHLİ KAZAK TÜRKLERİ

1. Salihli Hakkında Genel Bilgiler

İzmir-Ankara yolu üzerinde yer alan Salihli ilçesi, doğusunda Alaşehir ve Kula; kuzeyinde Demirci, Köprübaşı ve Gördes; batısında Gölarmara ve Ahmetli, güneyinde ise İzmir'in Ödemiş ilçesiyle çevrilidir.

Yöre tarihinin çok eskilere dayandığı, baraj gölü yakınlarındaki Sindel ve Çarıklar köylerinin civarında bulunan fosil ayak izlerinden anlaşılmaktaysa da, bilinen en eski önemli yerleşim merkezi, Salihli'nin 7 km kadar batısında yer alan Sardes'tir. M.Ö. 547 yılına kadar Lidya toprakları olan bölge, bu tarihte Perslerin eline geçmiş ve M.Ö. 334 yılına kadar Pers yönetiminde kalmıştır. Bu tarihten sonra sırayla Makedonya, Bergama, Roma ve Bizans egemenliğinde kalan yöre, 1300'lerin başında Saruhanoğulları'nın, 1400'de Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimine giren Sart, Aydın Sancağı'na bağlı bir kaza olmuştur. O tarihlerde Sart Kazası'na bağlı bir köy olan ve Veled-i Salih (Salihoğlu) adıyla anılan şimdiki ilçe merkezinin, zaman içinde Sart'a oranla daha hızlı bir gelişim göstererek 18. yüzyıl başlarında kasaba, 1872'de ise Saruhan Sancağı'na bağlı kaza olduğunu görüyoruz. 1927 yılında Saruhan Sancağı'nın adının değiştirilmesinden sonra Manisa'ya bağlı en büyük ilçelerden biri durumunda olan Salihli, 24 Haziran 1920 – 5 Eylül 1922 tarihleri arasında işgal altında kalmıştır.

İlçe ekonomisi tarım, toprak sanayi, dericilik ve ticarete dayalıdır. İlçe ekonomisinde önem arz eden tarımsal ürünler hububat, üzüm, pamuk ve tütündür. Marmara Gölü ve Demirköprü Barajı'nda balık üretimi yapılmaktadır. Ticari bakımdan önemli bir yere sahip olan ilçede sanayi de gelişmektedir.³ Salihli'de tarımsal çeşitlilik fazladır. Hayat topraktan kazanılmaktadır. Tuğla fabrikaları, un fabrikaları gelir sağlamaktadır. Jeotermal enerji de önemlidir.

³ <http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR-72955/salihli.html> (Erişim tarihi: 25.03.2019)

Salihli bir köy yerleşkesi olarak kurulduğundan beri sürekli göç almaktadır. Bu göçlerden bir tanesi ise 1955 yılında Doğu Türkistan'dan gelerek Salihli'ye yerleşen Kazak Türklerinin yaptığı göçtür. Kazak Türkleri Salihli'ye ilk geldiklerinde 140 hane iken bugün 100- 130 hane kadardır.⁴ Araştırmamızın yapıldığı mahallenin adı Kurtuluş mahallesidir. Kurtuluş mahallesi Salihli'nin 13 mahallesinden biridir. Merkeze 2 km kadar uzaklıktadır. İlk olarak Bulgaristan'dan gelen göçmenler için 300 konut olarak 1951-1952 yılları arasında inşa edilmiştir. Aynı tarihlerde buraya 49 hane kadar göçmen yerleştiriliyor. Daha sonra 1954 yılının sonunda kazak göçmenleri için 95 hane daha ilave edilmek suretiyle buradaki nüfus 400 haneyi bulur. Kazak Türkleri gibi Bulgaristan göçmenleri de devlet tarafından evli iskâna tabii tutulmuştur.. Kendilerine ev dışında hiçbir şey verilmez. Bu bakımdan halkın büyük bir kısmı doğrudan tarımsal faaliyetler yerine tarım işçiliği, tütün, pamuk, fidan yetiştirme ve bağlarda çalışmak suretiyle yaşantılarını sürdürmeye başlarlar. Ayrıca oto tamirciliği yanında ticarete dönük atılımlara da rastlanmaktadır. 1952 yılında kurulan iplik dokuma fabrikası çoğu kadın olmak üzere çok sayıda Kazak insanını bünyesinde barındırıyor.

Salihli' deki Kurtuluş mahallesinin adının neden “Kurtuluş” diye verildiğini sorduğumuzda Salihli Kazak Türklerinden Aklima Hakim tarafından aldığımız cevap, çünkü buraya vatanlarını gördükleri zulümlerden dolayı terk etmek zorunda olan insanlar ve verdikleri savaştan kurtulanlar doldurduğu için buraya “Kurtuluş” adı verilmiştir, demektedir. Yani burası Kurtulan insanların diyarıdır (Kişisel Görüşme, Aklima Hakim, Şubat 2019).

Araştırmada veri elde etmek için Kurtuluş mahallesinde bulunan evleri ziyaret ettiğimizde buradaki yerleşme düzenin farklı olduğu görülmüştür.

⁴ Ayhan Akış, Hasan Ozan Başkan, Salihli'nin (Manisa) Nüfus Özellikleri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:19, Konya, 2008, s.30.

Fotoğraf 2.1. Salihli Kurtuluş Mahallesi Göçmen Evleri, 1951

Kaynak: Manisa Salihli Kurtuluş Mahallesi Muhtarlığı.

Kazak ailelerinin yaşadığı evler genellikle müstakil ve bahçeli evlerdir. Evlerin dış cephesi kireç ile boyanmıştır. Evlerin içine baktığımızda girişteki odada yerde minderler ve sırtımızı dayamak için yastıkların olduğunu söylemek mümkündür. Odanın ortasında ise yerden bir masa vardır. Duvarda yine Kazak geleneklerine ait bir kilimin konulduğunu söyleyebiliriz.

Fotoğraf 3.1. Salihli Kazak Türklerinin iş yerinde duvara asılı bir postakil.

Yine Kurtuluş mahallesinde ziyaret ettiğimiz yerlerden birisi olan Kazak Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği duvarlarında da hayvan derisinden yapılmış postekiller vardır. Atölyelerde ise dikiş makineleri, üretilen ürünler ve derinin olduğunu hâlâ ata mesleklerin sürdürdüklerini söylemek mümkündür.

Fotoğraf 4.1. Arife Eken, Deri atölyesinde deri parçalarını işlerken çekilen bir kare.

2. Salihli' de Yaşayan Kazaklar

Salihliye iskânlı göç ile yerleşen Kazak Türkleri, derin bir tarihî geçmişe sahip bir gruptur. Günümüzdeki Çin' in kuzeybatısındaki Altay ve Tanrı dağlarıyla İli Nehri Vadisi ve Issık Gölü' nde yaşamış olan Kazaklar, tarihî İpek Yolu' nun öncüleri ve yöneticileri arasındaydı.

Salihli Kazak Türkleri Doğu Türkistan' da yaşanan baskılara karşı bağımsızlık mücadelesine katılmışlar ve işkence, haksızlık ve zulüm dolu eski anayurtlarını bırakıp büyük göçe başlamışlardır. Kazakların yaptığı büyük göç 1935 yıllarında başlamış ve 1952 yılına kadar 17 yıllık uzun bir zamanda gerçekleşmiştir.

Araştırma esnasında yaptığımız hafıza taramasında en çok rastladığımız tür göç hikâyeleri olmuştur. Salihli Kazak Türkleri Altaylardan Anadolu' ya uzanan göçü şu şekilde anlatıyor:

Doğu Türkistan'dan Salihli'ye kadar göç eden ve örf adetlerini taşıyan Kazak Türklerinin liderlerinden olan Alibek Hâkim' in gelini olan Aklima Teyzemiz göç hakkında şunları belirtmiştir: Dokuz yaşında memleketimizden çıktık. Ben göçün içindeydim. Benim o zaman fotoğraf makinem yoktu. Bilgisayarım yoktu. Sadece gözümle gördüklerimi kafamın içine kaydetmişim. Çünkü bir çocuk o kadar öğrenebiliyor. Yolda gelirken birçok insanımız vefat etti. Bu oksijen yetersizliğinden dolayı yüksek dağa çıkınca oluyormuş. O bir hastalık veriyormuş insana o hastalıktan çok insanımızı zayıf verdik (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Alibek Hakim buraya Kazakların gelmesine önder olan liderlerden biridir. Hamza Uçar ve Alibek Hâkim en son gelenlerdendir. Alibek Hakim yani kayın babam Urumçi taraflarında iken güvendiği bir grup korumasıyla birlikte Altay'a Osman Batır'a göç etme teklifi ile görüşmeye gitmiş. Birçok kez bu teklifi yapmış ama Osman Batır kabul etmemiş. Daha sonra kayın babam, göç yolunu kendisi incelemeye başlamış. Daha önce Doğu Türkistan'dan Hindistan'a göç eden Elishan Batır'dan göç hakkında bilgi almış. O dönemlerde Çin'e Komünizm gelmiş ve ülkeden kaçanlar çoğalmaya başlamıştır. O zamanlar Mao Amerikan konsolosunu öldürmek istemiş. Konsolos Osman Batır'dan 'beni kurtarın yoksa beni öldürecekler' diyerek yardım istemiş. Osman Batır' da konsolosun Urumçi' de kalmasının tehlikeli olacağını düşünmüş ve onu Gaseöl' de bulunan Alibek Hakim ve Hüseyin Teyci'nin yanına göndermiştir. Bizimkiler de bizim kıyafetlerden o büyük farklı kıyafetlerimiz var ya onlardan giydirmişler. Kocaman kocaman ceketler giydirip 3 tane konsolosu kurtarmışlar. Konsolos memleketine Tibet'in başkenti Lasse üzerinden geçerek dönmeye karar vermiş ve hatıra olsun diye cebindeki 5 doları ortadan bölmüş, yarısını Alibek Hakim'e vermiştir. 'Yarım dolar elimde dediğiniz yere ben yardım getireceğim, bu elimizdekiler bizim bir sembolümüz' demiş.

Fotoğraf 5.1. Amerikan Konsolosunun verdiği yarım dolar.

Mr. Douglas Mackiernan ile Alibek Hakim arasında paylaşılan 5 Dolar (Doğru, 2008: s. 90)

Tabi Türkiye'ye gelene kadar Amerika bizi kabul etmek istedi. Ama bizim büyüklerimiz Amerika'ya gitmek istemedi. Büyüklerimiz düşünmüşler ve demişler ki biz çocuklarımız için geleceğimiz için Müslüman bir ülkeye gitmeliyiz. Diğer ülkelere gidersek biz özümüzü kaybederiz. O yüzden gidebileceğimiz iki ülke var ya Suudi Arabistan ya da Türkiye. Kararı Türkiye yönünde verirler. Hem Müslüman bir ülke hem de aynı kökten geliyoruz demişler (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017). Altaylardan iki üç senede mi tam seneyi hatırlayamıyorum. Hindistan, Pakistan o zaman bu ikisi ayrı değil İngilizlerin sömürgesi altındadır. Bizimkiler Himalayaların üzerinden Tibet'in üzerinden Keşmir'e geliyorlar. Bu arada Tibet'in çok yüksek yaylaları var. Orada soğuktan birçok hastalığa yakalanan insanımız var onlar telef oluyor. Sabahleyin sapsağlam olan adam öğlen veya akşama doğru şişiyor ve ölüyor. Babam rahmetli anlatıyor; orada basınçtan yürüyemiyorduk, diyor. Orada rakım yüksek olduğu için durum böyleymiş. Tibet'te çok zayıf verdik, diyor. Sonra sınırı geçene kadar tabi Çinliler bir yandan Ruslar bir yandan bombalamaya devam etmişler. Sınırı rahat geçememişler yani. En son Pakistan'a geldiklerinde ani

soğuktan ani sıcağa geçmişler. Burada Çangıl orman denilen ormanlık alanlara yerleştirilmişler. Bizimkiler etsiz duramadıkları için orada bol bol et yemişler. Bir de kolera salgınına benzer bir salgın orada baş göstermiş. Babam diyordu ki ölüleri mezara koyacak adam bulamıyorduk. On sene Pakistan’da bekledik. Pakistan, Hindistan sonra ayrıldı. Benim doğduğum şehir Hindistan’da kaldı (Akılhan Altınmakas, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Alibek Hakim ve göç kafilesi göçmen olarak Türkiye’ye başvuruyorlar. Müracaat kabul edildikten sonra, kabile Keşmir’den otobüslerle Amrastar’a oradanda trenle Bombay’a orada birkaç gün kaldıktan sonra gemiyle Basra’ya geçiyor. Basra’da trenle Nusaybin şehrine kadar Iraklı Araplarla beraber geliyorlar (Akılhan Altınmakas, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Türkiye’ye geldiğimizde iskân müdürü sadece ev vereceğiz demiş. Bizimkiler şehre yakın yere yerleşmek istiyoruz demişler. O zaman Manisa Salihli’de göçmenlere yapılmış evler var oradan yer verelim demişler. İlk olarak Salihli ilçesine 50 hane gönderiyorlar. Daha sonra biz buraya yerleştik. İlk başlarda ekmeğimizi kendimiz kazanıyorduk. İlk babam rahmetlik dolaşmış gençlere, genç bayanlara çalışacak bir iş var mı? diye, sonra “Demir köprü barajı yeni açıldı, erkekler oraya gitsin” demişler. Bir de iplik fabrikası var bayanlarda oraya gitsinler, demişler. İplik fabrikasının sahibi ne kadar çalışabilecek hanım, kız var ise getir bize deyince ben de onlarla beraber iplik fabrikasına çalışmaya gittim. Yaşım çok küçüktü ama bana göre bir iş verdiler o zaman ben de orada çalışmıştım. Sonra biraz para kazandıkça etrafı tanıdıkça biz deri işini bildiğimiz için büyüklerimiz deri atölyeleri açıldı. Kısa sürede yerli halkla ticarete başlandı. Aramızdan çok sayıda deri tüccarı çıktı (Aklima Hâkim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

3. Salihli Kazak Türklerinin Kısaca şeceresi

Hangi Kazak Cüzüne mensupsunuz?

Sorusuna aldığımız cevap;

Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri, Doğu Türkistan Kazaklarındandır. Salihli’de kendilerini Doğu Türkistan Kazak’ı ya da Doğu Türkistanlı olarak tanıtmışlardır. Türkiye’ye göç eden Kazakların çoğu Kerey’ dir. Bu yüzden Salihli Kazak

Türklerinin yüzde doksanı orta boydan, yani Orta Cüz Kerey Abak'tır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

3.1. Kazak Cüzleri:

Bilindiği gibi Kazak Türkleri, Ulu cüz, Orta cüz ve Küçük cüz olarak tanınır, başka bir deyişle üç kol olarak bilinir ki, bunların tafsilatını tarih kitaplarında görmek mümkündür. Ancak burada kısaca bir bilgi verilmek üzere üç cüze mensup başlıca boy adları kaydedilmekle beraber bazı boyların daha ufak kollara dağılımı kaydedilmeye çalışılmıştır:

3.1.1. Ulu cüz toplumuna giren başlıca boylar: Üysin, Kanlı, Dülât, Alban, Suvan ve Celayır boylarıdır.

3.1.2. Orta cüz toplumuna giren boylar: Arğın, Kıpşak, Kongırat, Nayman, Kerey ve Vak olarak altı boy girer ve bunlara (Orta cüzün altı arısı) denir.

3.1.3. Küçük cüz toplumuna giren boylar: (Ceti ruv) Yedi ruv, Alimoğlu ve Bayoğlu olarak üç boy girmektedir. Yedi ruv; Tabın, Tama, Çağalbaylı ve Kerderi'dir. Alimoğlu; Şömekey, Kete, Törtkaya ve Kara Sakal ve Bayoğlu; Tana, Şekti, Alşın ve Serkeş olarak daha ufak kollara ayrılır (Altay, 1998: 3).

3.2. Üç Cüzün Seciyeleri:

Üç cüzün ayrı ayrı kendine has seciyelerini gösteren meşhur bir tabir vardır, bu tabirin ne zaman ve kimin tarafından söylendiği bilinmemekle beraber tarihte yerini almıştır. (Türk tarihi Rıza Nur, eski Türkçe, C. 6, s.21) ve aynı zamanda günümüze kadar ağızdan ağıza söylenegelmektedir. Bu tabir beş altı asır evvel üç cüzün ilk olarak teşekkül ettiği tarihte söylenmiş olabilir.

Ulu cüzdi kavga ber de malğa koy,

Orta cüzdi kamşı ber de davğa koy,

Kişi cüzdi süngi ber de cavğa koy.

Türkiye Türkçesine göre manası:

Ulu cüzü kova ver de mal'a koy,

Orta cüzü kamçı ver de davaya koy,

Küçük cüzü süngü ver de düşmana koy.

Bu üç sözün de derin ve engin anlamaları vardır. Birinci sözde o çağın şartlarına göre mali durumu güçlendirmek için hayvan yetiştirilmesi elzem idi. Hatta bugün yaşadığımız atom çağında bile havıacılığın çok önemli bir yeri vardır ve gittikçe bu önem artmakta ve artacaktır. İkinci sözdeki kamçı'dan maksat hâkimiyet kurmak güçlü ve otoriteli olmak ve üçüncü sözde ise hâkimiyeti yaşatabilmek, huzuru ve asayışı koruyabilmek için içten ve dıştan göz dikecek olan düşmanla savaşmak anlamını ifade etmektedir. Aynı zamanda savaşmak, savaşçı olmak Türklerin öz seciyesidir. Esasen bu üç evsaf birbirini tamamlayıcı bir gaye taşımakta olup dolayısı ile üç cüzü birleştirerek bir bütün haline getiriyor (Altay, 1998: ss. 8-9).

İKİNCİ BÖLÜM

SALİHLİ KAZAK TÜRKLERİNDE SOSYO- KÜLTÜREL YAPI

1. Kazakların Salihli'ye Yerleşim Süreci

Kazakların Türkiye'ye göçmen olarak yerleşmeleri 1952- 1958 yılları arasında gerçekleşmiştir. Yaklaşık 564 aile ve toplam nüfus olarak da 1892 kişiden oluşan Kazak topluluğu Türkiye'ye yerleşmişlerdir (Gayretullah, 1977: 115). Kazaklar geldiklerinde kendi alıştıkları, anavatanlarına az da olsa benzeyen yaylası olan, dağlık yerler istemişlerdir. Türk hükümeti de Kazakları ülkenin farklı bölgelerine, şehirlerine yerleştirmiştir. Kazaklar böylelikle Konya, Kayseri, Manisa ve Niğde gibi şehirlere yerleşmişlerdir. Göçmenler Türkiye'ye geldikleri günden itibaren vatandaşlığa kabul edilmiş ve hükümet tarafından kendilerine ev ve arazi verilmiştir.

Tablo 1.Göçmenlerin iskân edildikleri yerler ve kendilerine verilen arazileri gösteren tablo.

Kazası	Aile	Dönüm
Develi	104	3328
Konya	72	11664
Salihli	160	Arazi verilmemiş.
Ulukışla	226	16995
		31327

(Gayretullah, 1977: 152).

Bu bilgilere göre Salihli'ye 160 aile yerleşmiştir. Kendilerine sadece ev verilmiştir. Arazi verilmemiştir.

5 Eylül 1954 tarihinde trenle Salihli'ye gelip yerleştik. Hatta o gün biz Salihli'deki tren istasyonuna geldiğimizde istasyonda büyük bir kalabalık vardı. Hepimiz heyecanlanmıştık. Ne olduğunu anlayamamıştık. Hepsi bizi karşılamaya gelmiş diye düşünmüştük, meğer o gün Salihli'nin kurtuluş günüymüş, kutlamalar yapılmıştı (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Daha sonra bizi önceden yapılan göçmen evlerine yerleştirdiler (Köksegen Eren, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

2. Kazakların Salihli'ye İntibak Süreci

Yeni topraklara yerleşen Kazaklar eskisi gibi hayvancılıkla ve alıştıkları konar- göçer hayata devam edememişlerdir; çünkü Salihli şartlarında bu hayatı uygulamak zordu. Ekmek kaynağı olan hayvancılıktan kısmen de olsa vazgeçmek zorunda kalan Kazaklar yeni kazanç yolları aramaya başladılar.

Salihli'de baraj inşaatında, Valeks (Palamut) fabrikasında, Tuğla fabrikalarında biz erkekler çalıştık. Yövmiye ile işlere gittik. Geçimimizi bu şekilde sağladık (Köksegen Eren, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Ekmeğimizi kendimiz kazanıyorduk. İlk babam rahmetlik dolaşmış gençlere, genç bayanlara çalışacak bir iş var mı? diye, sonra Demirköprü barajı yeni açıldı erkekler oraya gitsin demişler. Bir de iplik fabrikası var, bayanlarda oraya gitsinler, demişler. İplik fabrikasının sahibi ne kadar çalışabilecek hanım, kız var ise getir bize deyince ben de onlarla beraber iplik fabrikasına çalışmaya gittim. Yaşım çok küçüktü ama bana göre bir iş verdiler o zaman ben de orada çalışmıştım (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

El sanatını becerebilenler ilk olarak bu yeteneklerini kullanmayı düşündüler. Annelerimiz ellerine iğne iplik alıp deriden eldiven, kalpak, mont gibi eşyaları üretmeye başladılar. Böylelikle insanımız ekonomik yönden kazanç sağlamaya başlayarak Salihli'nin şartlarına, kurallarına, yerel halkın konuştuğu dile uyum sağlamaya başladı (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Kazak Türkleri Salihli'ye ilk geldiklerinde dil sıkıntısı yaşandı, çocuklar için dil kursları açıldı. Dili tam bilmedikleri için yetişkin Kazaklar çalıştıkları yerlerde önceleri sıkıntı yaşadı ama yerli halkla içiçe oldukça bu sıkıntılar aşıldı. Kazaklar ilerleyen sürece yerli halkla kaynaşmışlardır.

1960- 1980 yılları Salihli Kazaklarının Salihli'ye ve Türkiye'ye uyum sağladıkları dönemdir. Bu yıllarda Salihli'de yaşayan Kazaklar eğitim, ekonomi ve iş alanlarında büyük atılımlar yapmışlardır. Çocuklarına iyi bir eğitim aldirmek için onları daha büyük şehirlere göndermişlerdir.

Kazakların Salihli'ye göç etmeden önce soyadı bulunmamaktaydı. Türkiye kanunlarına göre soyadı olmak zorundaydı. Bu nedenle bazı aileler belli bir soya, sülaleye mensup olduklarını gösteren boyların isimlerini soyadı olarak aldılar.

3. Salihli Kazak Türkleri'nin Ekonomisi

Salihli'ye yerleşen Kazaklar yerli halkla uyum sağladıktan sonra ekonomilerini düzelttiler ve ticarete başladılar. Bunun içinde tekrardan daha önce çok iyi yaptıkları hayvancılığa başladılar. Yalnız bunu daha çok hayvan derilerini tabaklayarak geliştirdiler. Giyim sanayinde önemli bir pazar edinmeye başladılar.

Salihli'de dericilik faaliyetlerinin gelişmesinde Kazak Türklerinin katkısı çok büyüktür. Bu işi Salihli'den başlayarak önce Türkiye'ye daha sonra da dünyanın çeşitli bölgelerine hizmet edecek noktaya taşımışlardır. Bunu Aklima Hâkim şöyle anlatıyor:

Babamla kayınbabam, İzmir'e gitmişler. İzmir'de bitpazarına uğramışlar. Pazarda bir deri ceket görmüşler. Satıcıya bunu nasıl yapıyorsunuz diye sormuşlar. O buna kimsenin gücü yetmez, bunu İstanbul'da Yahudiler yapıyor, demiş. Çok pahalı, çok değerli bir şeydir, demiş. Babamlar o eski ceketi almışlar. Sonra deri fabrikasına gitmişler oradan beş on tane koyun derisi almışlar. Eve getirmişler. Bizim hanımlar terzilikten anlıyorlar. Babam, ceketi hanımlara veriyor, bunu sökün sökerken de nasıl dikildiğine, nasıl yapıldığına bakın, diyor. Onlar da baka baka söküyor. Sonra İstampa (kalıp) çıkarıyorlar. O getirdiği derilerden bir tane ceket çıkıyor. Sonra babam aldığı yere götürüyor. Satıcı onu ben burada satamam onu bir mağazaya götürmen lazım diyor, böylelikle mağazaya götürüyor. Mağazacı ceketi çok yüklü bir fiyata alıyor. Daha sonra bizde bu işi yapmaya başlıyoruz. İşte bizim dericiliğe başlama hikâyemiz böyledir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Kazaklar 'Kazı' ve 'Kımız' gibi milli yemek- içeceklerini de yaparak hem Kazak kültürünü tanıtmaya hem de bu ürünleri satarak ekonomik yönden gelir elde etmeye çalışmışlardır. Ancak Kazakların çok sevdiği at etinden yaptıkları sucuk, Türkiye'de at eti yenilmemesinden dolayı yapılmadı. İsteyenler Kazakistan'dan getirmeye başladılar (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

4. Salihli Kazak Türkleri'nin Kültürel Faaliyetleri

28 Nisan 1963 tarihinde Hamza Uçar'ın başkanlığında *Salihli Türkistanlılar Kültür ve Yardımlaşma Derneği* kurulmuştur. Bunun yanında dernek kültürel faaliyetler yapmak amacıyla '*Türkistan Millî Oyunlar Topluluğu*' adı altında bir sanat topluluğu kurmuştur. Bu topluluk sadece Kazakların değil, bütün Türk Dünyasının kültürünü tanıtmaya çalışıyordu. Ayrıca Doğu Türkistan meselesi ve göç ile ilgili konular sanat topluluğu tarafından sanat yoluyla insanlara sunuluyordu.

Günümüzde ise bu dernek *Salihli Kazak Türkleri Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği* adı altında faaliyet vermektedir. Başkanı Salihli Kazak Türklerinden Şükrü Ali Eren'dir.

Fotoğraf 6.1. Salihli Kazak Türkleri Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği Salihli Kaymakamına 'Çapan' giydirme töreninden bir görüntü.

Fotoğraf 7.1. Salihli Kazak Türkleri Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği Şehitler Anısına Lokma Hayrı.

5. Salihli Kazak Türklerinde Aile Yapısı

5.1. Aile İçerisinde Yaşlıların Yeri ve Önemi

Günümüzde karı, koca ve çocuklardan oluşmuş ve bir araya gelmiş topluluğu aile olarak tanımlıyoruz. Ama Kazak Kültürüne baktığımızda büyük ailenin yaşamakta olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle anne ve babaya saygı her şeyin üstünde tutulmaktadır. Dünyada her şeyi bulmak kolaydır ama anne ve babayı kaybettikten sonra onları bulmak imkânsızdır. Yani dinimizin gereği olarak da anne ve babaya itaat etmek oldukça önemlidir.

Salihli'ye göç eden Kazak Türklerinde aile içi ilişkiler büyük önem arz etmektedir. Görüşmelerimizde görüşmecilerimize Kazak ailesini sorduğumuzda öncelikle yaşlıların önemli bir yer teşkil ettiğini gördük. Evde bulunan yaşlıların aile içinde önemli bir otoriteye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Mesela aynı odada oturan kişilerden biri yaşlı ise o odadan çıkarken sırtımızı dönüp çıkamayız, çok büyük bir saygısızlık olarak görülmektedir. Başka bir örnek verecek olursak yemek için sofraya oturulacağı zaman sofranın başköşesine evin en yaşlı insanı oturur. Evin gelini veya damadı ise kapıya yakın kısıma oturmaktadır. Yani aile içinde en büyük

önem yaşlılara verilmekte ve onlara saygıda kusur edilmemektedir. Yaşlılar en başta gelmektedir. İsterse o ölüm döşeginde olsun onun dediği yapılır. Şeklindeki açıklamada yaşlıların aile içerisindeki önemi vurgulanmaktadır (Arife Eken, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Yaşlılara aşırı hürmet gösterilir. Onların söyledikleri yanlışsa bile doğrudur. Doğru kabul edilir. Yaşlıların otoritesi devam etmektedir (Ali Cenah Karakol, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

“Yaşlılara hürmette kusur edilmez. Onlar başköşede otururken sırtımızı dönüp çıkamayız. 3-4 adım geri geri gidersen öyle dışarı çıkarsın. Ama şimdiki nesil bunu yapmıyor. Niye diye sorarsan asimilasyona uğradık çünkü. Mesela ben çocuğumu bugünün şartlarına göre yetiştiriyorum. Bunları yaptırıyorum çünkü eşim yerli. Arkadaş ortamıyla yetişiyö”. Anne ve babanın saygınlığı apayrıdır. Onlara mutlak saygı göstermek zorundayız. Kendimizde bu saygıyı gösterme ihtiyacı hissediyoruz. Biraz da bu eski geleneklerden kalan bir şey. Hâlâ bizim Anadolu'da devam eder (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Kazaklarda ailenin en büyük oğlu “otav” dikerek evden ayrıldığında en genç oğul “kisi ul” babası ile birlikte kalır. Annesine, babasına bakmak, bu küçük oğulun görevidir. Babasının sağlığında da, o öldükten sonra da bu ev, “qaraşañıraq” diye adlandırılır. Kazakların böyle bir âdeti vardır (Köse, 2001: 140).

Bende de en küçük çocuk anne ve babanın yanında kalır, geleneği var. Bu yüzden dışarı çıkmadım, hep buradayım. Annem babam Salihli'de olduğu için ben de buradayım. Evlerimiz ayrı olsa bile onların yanında olma yanında durma düşüncesi ile burada kaldım. Bizim aileye olan değerlerimiz çok yüksek Aile derken büyüklerin sözü daha çok geçmektedir. Onların söz sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Eski gelenek ile yeni geleneği yoğurduğumuz için olaya biraz daha geniş açı ile bakıyoruz. Biz de ortak bir değer vardır. Saygı göstermek ayrı, tamamen söz sahibi olmak ayrıdır. O yüzden bizde de tamamen babam söz sahibidir diyemeyiz, genel kararları beraber alıyoruz. Eski Türk geleneklerinde vardı. Büyükler konuşurken küçükler söz sahibi değildi. Bunları gördüm kendi ailemde ve bu şekilde yetiştirildim, bunları birebir yaşadım. Ama bize esnek davrandı. Türkiye'ye baktığımızda Anadolu geleneklerin

de bunun az çok devam ettiğini görmek mümkündür (Abdülbaki Türker, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Eski insanlar büyük toplantılarda ve birkaç kişi ile bir araya geldiklerinde gelenek ve göreneklere uyararak otururlar, ilk tabağı alma ya da ilk duayı yapma konusunda da büyüklerinin düşüncelerine göre hareket ederlermiş. Bu husus “Coldasuv” veya “Colın aluv” diye adlandırılır. Bu geleneğe Salihli Kazak Türkleri önem vermektedir (Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

5.2. Aile İçerisinde Erkek, Kadın ve Çocuğun Yeri ve Önemi

Kadın genelde evde oturur. Erkek çalışır. Ataerkil bir düzen vardır. Kadınlar sadece ev işlerinde söz sahibidir. Başka bir yerde söz sahibi değildir. Şimdi ise bizim anne ve babalarımız eşittir. Geçmişe göre farklıdır. Erkek çalışır. Ataerkil bir düzen vardır. Kadının rolü önceden hiç yoktu ama şimdi ise öne çıkmaya başladı (Ali Cenah Karakol, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Kadın daha çok söz sahibidir. İşleri bakanı gibidir (gülüyor). O ne derse biz ona uyarız. Kadının sözü geçiyor ama yeri geldiği zaman, dur bakalım biz Kazak erkeğiyiz, diyebiliyoruz. Kadınları hor görme yoktur. Kadının yeri bambaşkadır (Rahmetullah Şanlı, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Siz Türklerde var mı? Bilmem ama yuvayı dişi kuş yapıyor. (Görüşmeci eşini göstererek) İkimiz aynı yaştayız, dedi. Benden sadece 3 ay büyük ama ben ondan çok daha yaşlı gösteriyorum. Çünkü bütün sorumluluk bende, dedi (Arife Eken, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Çocuğun aile içindeki önemine bakıldığında ise; ilk doğan çocuk büyüklere veriliyor. Buradaki amaçta annenin, babanın yanında en iyi şekilde kültürlerini öğrenmelerini sağlamak içindir. Bu yüzden Büyükbaba torununu kendi evladı gibi görmektedir. Toruna büyük sevgi duyulmaktadır. Büyüklerinin izninden, sözünden dışarı çıkmamaktadırlar. Bu da çok güzel bir şeydir.

Sonuç olarak Kazak Türklerinde ‘aile’ muhteşem öneme sahip bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazak aileleri kendilerine tutucu ve itaatkâr üyeler yetiştirmişlerdir. Ailenin yönetiminde erkek söz sahibidir, kadın da yerine göre müdahalede bulunabilir. Kazak kadını erkeğine itaatkârdır. Kadın her zaman için aile

içerisinde kilit rol almaktadır. Çünkü evin düzeni, misafir ağırlama, çocuk bakımı onun elindedir. Kazak kültürünün, sözlü kültürün yarınlara taşınmasında Kazak ailesinin önemi ve katkısı çok büyüktür. Gelenek, görenek ve örf-adetlerinde ne varsa hepsini kabullenip yeni nesillere aktarmışlardır. Bunları yaparken atasözlerinden yani atalarından öğrendikleri özlü sözlerden faydalanmışlardır. Bir folklor örneği olarak, **“Babana ne yapsan, önüne o gelir.”**, (Babasına saygı göstermeyen kişiye, çocuğu da saygı göstermez.) , **“Şeşe urgan qız oñbas”** (Annesinin vurduğu kız iflah olmaz.) gibi bazı atasözlerini söyleyebilmemiz mümkündür.

6. Salihli Kazak Türklerinde Ev

Toplumun yaşayış şekli denince akla ilk olarak ‘ev’ gelmektedir. Göçebe kültürde Kazak Türklerinin kullanmış oldukları eve “Kiyiz Üy” , “Ak Üy” adları verilir. Kazak Türkçesinde “kiyiz” (keçe), “üy” (ev) anlamına denk gelmektedir. Bu evin ağaçtan iskeleti ve keçeden örtüsü vardır. Kazak Türklerinin seyyar olarak kullandıkları bir evdir.

Fotoğraf 8.1. Kazak Çadırı, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından 2011 Yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a hediye edilmiştir.

Kaynak: <https://www.topkapiturkdunyasi.com/tr/kazak-kece-cadiri-mekan-11>

Yukarıda verdiğimiz Kazak Türklerinin ev örneği bozkır şartlarında kullandıkları evdir. Doğu Türkistan’dan Salihli’ye göç eden Kazak Türkleri devlet tarafından evli

iskâna tabi tutulmuşlardır. İlk kuşaktan bazıları halen bu evlerde yaşamaktadır. Bu evler ise, genellikle müstakil bahçeli evlerdir. Tek katlıdır. Dışları kireç ile boyanmıştır. Evler geniş salona sahiptir. Misafirlerin oturabilmesi için duvar diplerinde köşelerde minderler ve yastıklar vardır. Güneydoğu Anadolu'da gördüğümüz şark odalarına benzer bir yapıdadır.

Fotoğraf 9.1. Salihli Kazak Türklerinin ev, salon örneği.

Salihlideki Kazak Türklerinin yaşadığı evler pek geleneksel Kazak evlerini andırmasa da Kazak Türkleri bu evleri benimsemiştir.

7. Salihli Kazak Türklerinde Konukseverlik ve Konuk Ağır lama

Konukseverlik ve konuk ağır lama Kazakların çok önem verdiği bir gelenektir. Bu, Türk töresinden gelen bir görevdir. Eve gelen misafir Tanrı misafiri olarak görülür. Bu yüzden saygı ve hürmet gösterilmesi gerekir. Bu Kazakların başta gelen vazifelerindendir.

Kazak Türklerinin geleneğinde bir kimsenin evine misafir olmak için o insanı tanımaya gerek yoktur. Ayrıca aynı din aynı ulustan olmasına da gerek yoktur. Herhangi bir yolcu, misafir olmak istediği yere gidebilir ve Tanrı misafiri olarak ağır lanır. Kazaklar konuk ağır lamada hak ehliyeti yönünden misafiri daha ön plana çıkarmıştır. Ev sahibi eve gelen misafirin rızkını vermek zorundadır. Bir misafirin yiyeceği lokmayı iki misafire yedirmek Kazaklara yakışmaz. Bunu yapan kadınlar

cezalandırılır. Kadın evde kocası yokken misafir ağırlamalı kocasının yokluğunu arattırmamalı böyle davranışta bulunan kadınlar ödüllendirilir ve örnek gösterilirler. Ayrıca misafir yine ev sahibi tarafından korunmalıdır (Doğan ve Koç, 2013: 335).

Kazaklar bu geleneği çocuklarına erken yaşta aşırlarlar. Çocuk da büyüdüğünde atasında gördüğü bu geleneği en layıkıyla sergiler. Çocuk misafir görünce yabancılık çekmez. Misafire samimi ve oldukça içten davranır.

Görüşmelerimizde evlerine misafir olduğumuz Kazak Türkleri bizi en iyi ve en sıcak en samimi şekilde ağırlamışlardır. Konuk ağırlama geleneğinin Kazakların kanında olduğunu göstermişlerdir. Hanım Teyzeler bizi misafir olarak başköşeye oturtmuşlar ve Kazak sofrasını bize sormadan önümüze koyup içer misin? demeden sütlü çayı uzatmışlardır. Bu gelenek Salihli Kazak Türklerinde halen devam etmektedir.

8. Salihli Kazak Türklerinde Giyim

Kazak Türklerinde kıyafetlerden en önemlisi **çapan**'dır. Çapan, kalın bir kumaştan yapılır bu yüzden ağırdır, cebi yoktur, uzun bir paltodur. Kadınlar da erkekler de giyebilir.

Fotoğraf 10.1. Salihli Kazak Türkleri kadın kıyafetlerine örnek.

Kazaklar baş giysileri olarak **kepeş**, **şıt**, **börk**, **tımak** gibi başlıklar takarlardı. Bunlardan Kepeş şekil itibariyle tıpkı çanağı andırır, kumaştan astarlı olarak yapılır. Kadınlar **Kıymeşek** adı verilen orijinal bir başlık takarlar. Bir de **Sılavaş** giyerler. **Ceyde**, **köylek**, **meşpet**, **ton**, **işik**, **cargak**, **küpi**, **etik** (çizme), **ması** (Çizme), **kebis** (ayakkabı üzerine giyilir) bunlar gibi çeşitli kıyafetleri vardır. Ayrıca Salihli Kazak Türkleri, **tımaq** denilen şapka takarlar. Kazak balasının giydiği bir **çapan** örneği;

Fotoğraf 11. 1. Salihli Kazak Türkleri geleneksel kıyafeti. (çapan, kalpak)

9. Salihli Kazak Türklerinde Yemekler

Salihli Kazak Türkleri daha çok et ve süte dayalı ürünleri tercih eder. Et ve etli yemekler onların olmazsa olmazlarıdır. **Akılhan Altınmakas** bu durumu şöyle açıklıyor: “Bizim babamızın önüne akşamları et koymayıp sebze falan koyarsan o gün kendini aç kaldık sayardı. Ertesi gün onun acısını çıkartırdı. Kazaklar etsiz duramazlar.” (Akılhan Altınmakas, Kişisel Görüşme, Eylül 2017). **Aklima Hâkim**, yine göç zamanından kalma olan Kazak Türklerinin ‘Kardeş Ekmeği’ dedikleri “**Bavursak**” her umumi günlerimizde bayram yemeklerimizde, cenazede hatim yemeklerimizde bulunan vazgeçilmez bir yiyeceğimizdir. Bavursak, göç zamanında yapılan bayatlamayan sadece un, tuz ve yağdan meydana gelen bir yiyecektir, uzun süre dayandığı için yolculuklarda azık olarak kullanırdık. Bunun yanında diğer vazgeçilmezlerimizden biri de **sütlü çay**’dır. Bu içeceğin diğer bir adı ise **Ak çay**’dır. Büyük çaydanlıklarda kaynatılır. Kaynatılan çayın içine çeşitli baharatlar konur. Bunların yanında süt, tereyağı varsa bir de kaymak koyarız. Birazda tuz ekleriz bu tadının gelmesini sağladığı içindir. Biz misafirlerimiz geldiğinde bunu ikram ederiz. Ama normal çay da demleriz (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Fotoğraf 12.1. Salihli Kazak Türkleri Ak çay (Sütlü çay).

Kazak Türklerinin çok misafir perver olduklarından daha önce bahsetmiştik. Bunu biz de düzenledikleri bir cenaze töreni sonrası hatim yemeğinde fark ettik. Hatim bittikten sonra önce Salihli Kazak Türklerinin çok sevdiği yine geleneksel

yemeklerinden biri olan “*Türkistan pilavı*” dedikleri pilav konuklara ikram edildi. Yaptığımız görüşmelerde bu pilavı sorduğumuzda bunun diğer adının “*Havuçlu pilav*” olduğunu söylediler. **Cennet Uçar**, bu pilavın yapılışını bize şöyle anlatıyor: *Soğan ve havuç yağda kavruluyor. Pirinci bir saat önce yıkayıp temizliyoruz. Arkasından bir saat demliyoruz.*, “*Kavurmayı da koyuyoruz tencereye biraz kuyruk yağı atıyoruz, soğan atıyoruz, sarımsak atıyoruz. Sonra oluyor sana Türkistan pilavı. Kavurmayı pilavın üstüne koyuyoruz* (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Fotoğraf 13.1. Türkistan pilavı/ Havuçlu pilav.

Hatim yemeğinde bu pilavdan sonra sofrayı kaldırılıp tekrar serildi. Önce Bavursak, daha sonrada dışarıdan ne gelmişse onlar sofraya tek tek muhteşem bir ahenk verecek şekilde dizildi.

Fotoğraf 14.1. Salihli Kazak Türklerinin hatimden sonra kurdukları bir sofrada.

Salihli Kazak Türkleri yemeğe başlamadan önce dua ettiler ve ilk önce sofrada bulunan yaşça en büyük olan kişinin yemeğe başlamasını beklediler. Bir yandan da sütlü çay ikram edildi. En sonunda ise **Köksegen Eren** tarafından Kazakça bir **sofra duası** yapıldı.

Bu dua ise şöyle;

Evveli, Qudayım, oñdasın!

Deñ savlığın qozdasın!

Kızır Aleyhisselam olsun coldasın.

Aldımızdan as ketpesin,

Castarga bereke ber,

Basına bakıttı devlet ber,

Dostu köp duspanı cok bolsun,

Ne tilegen tilekterdi kavıl bolsun,

Türkiyamizge Allah,

Camandık bermesin

Caksılık bersin

Cumhurbaşkanımız, başbakanımız

Sav bolsun, bakıttı devlet bolsun.

Avmiin! (Köksegen Eren, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Cennet Uçar, bayramlarda Salihli Kazak Türklerinin yine geleneksel olarak yaptıkları “**Manti**” yemeğinden bahsetti. Bu yemek ise şöyle, *bıçak kıyması alıyoz, bir kilo soğan, domates, biber koyuyoz. Baharatlarını koyup karıştırıyoruz. Ondan sonra hamuruna yumurta koyuyoz. Mantımızda öyle oluyor. Buharlı kazanımız var dört katlı tepsilerimizi yağlıyoz kazanımıza diziyoz. 45 dk. Tencelerde su var onun buharıyla pişiyor. 20 dk sonra alttakini üste alıyoz. Üsttekini de alta. Ondan sonra deviriyoz* (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Abdülbaki Türker, “*Yemek yapma derken en meşhur yemeğimiz mantıdır. Buharda oluyor tadına bakıldıktan sonra tekrardan isteniyor. Hamur açıyosun, içine kıyma koyuyosun, sonrada buharda pişiriyosun. Altındaki suyun buharıyla etin lezzeti içinde kalıyor.*” (Abdülbaki Türker, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Fotoğraf 15.1. Manti tenceresi ve içinin görüntüsü.

Kazak millî mutfağının has özelliklerini anlamamız için millî yemek çeşitlerinde birkaç örnek verebiliriz;

Koyun kesilerek kelle ve paçasına kadar hepsi kazanda kaynatılır. Bu etin suyu içilir buna Kazaklar, “**Sorpa**” der. “**Beşparmak yemeği**”, haşlanmış etin üzerine hamur

konularak pişirilir. Kalorili ve lezzetli bir yemektir. Et, biftek şeklinde şişlere takılarak kor'un sıcaklığında pişirilen bir yemek vardır. Buna “**Kaktağan et**” denir. Yine at, sığır gibi hayvanların yağsız eti kıyma veya kuşbaşı olarak doğrandıktan sonra yağda kavurulur buna da “**Kuvurdak**” denir. “**Kespe Köçe**” denilen yağda kızartılmış etin üzerine su katılarak ya da haşlanmış et üzerine hamurdan el ile yapılmış (makarna) konulduktan sonra yenilen bir yemektir. “**Talkan**” ramazan ayında oruç tutulduğu zaman tüketilen bir tatlıdır. Doyurucu olduğundan dolayı sahurda yenir. Salihli Kazak Kültüründe kımızın çok önemli bir yeri vardır. Kımız, safkan at sütünden yapılan bir içecektir. Kazaklara göre kımız her türlü hastalığa karşı ilaçtır. Hatta Kazaklar: “Kazağın doktoru kımız” diye bir söz de söylemektedirler. Kazakların yemeklerinin %75’ ini süt ve süten mamül şeyler teşkil ettiğinden ve buna ilaveten temiz hava ve temiz su ile yaşadıklarındandır ki onların vücutları çok sağlamdır ve son derece az hasta olurlar (Abdülbaki Türker, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

10. Salihli Kazak Türklerinde Bayramlar

10.1. Dini Bayramlar

Kazak milleti din olarak İslamiyeti benimsemiştir. Aradıklarını bu dinde bulmuşlardır. Gönüllerindeki, ruhlarındaki eksikliği bu din ile gidermişlerdir. Kazaklar İslamiyeti kendileri tercih etmişlerdir. Kazaklar İslamiyeti “Allah sevgisi” olarak karşılamışlardır.

10.1.1. Ramazan Bayramı: *Salihli Kazak Türkleri ramazan ayını dolu dolu yaşamaya gayret ediyor. Namazlarını camilerde kılmaya özen gösteriyorlar. Ramazanlarda her ev bir hatim yapıyor. Herkes çağırılıyor. İftar vaktinde geliyorlar. Hatim bitince yemek veriliyor* (Akılhan Altınmakas, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Ramazan bayramı Kazaklar için hayati bir bayramdır. O gün herkes birbirini yemek yerken görmek ister. Kazaklar bu bayramı iftar bayramı olarak kutlamaktadır. Bu günde hiç kimse birbirini davet etmez ama birbirlerine giderler ve ayt sofrasında bulunurlar (ayt, bayram). Sofra sıradan bir sofraya değildir. Bu sofraya en güzel yemekleri bulandırmaktan ziyade daha çok manevi değer taşımaktadır. Kazaklar bu sofradan doymadan kalkar. Zira bu Peygamber Efendimizin sünnetidir. Ayrıca sıradaki her ev sofrasını açarak gelenleri bekler. Ayt gününde istisnasız bütün

ailelerin evine gidilir. Bayramlarda herkes bayramlaşır. Birbirlerini ziyaret ederler. Gidip gelmeler olur. İhmal edilmez. Herkes birbirine gider (Abdulhalim Karakol, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

10.1.2. Kurban Bayramı: Ramazan bayramı kadar Kurban bayramı da büyük önem taşır. Kurbanı bayramın ilk günü kesmeyi tercih ederler. Bunu alışkanlık haline getirmişlerdir. Kazaklar kestiği kurbanın renklerine de önem vermişlerdir. Mesela koyunlarının beyaz yünlü olmasına dikkat ederler. Çünkü Allah’a kestikleri kurbanın tertemiz ve helal olması öngörülmektedir. Kurban etinin üçte birinin ailede kalması caiz olmasına rağmen Kazaklar kurbanın bütün etini dağıtırlar.

Normalde bayramlarda babamızın evine gideriz. Bütün evleri dolaşırdık. Geniş bir sofraya atılır. Üzerine şekerler, ceviz, kurabiyeler, Bağursak denilen küçük hamur parçaları olurdu. Bavursak; mayalı hamurun küçük ve daha sert halidir. Bayramdan önce hazırdır bunlar. Sofra sürekli açık olur. Gelenler de çay içer kurban etinden de yer. Et haşlanır ve sofraya et parçaları gelir. Bir parça da olsa ondan yenir. Bütün bütün haşlanır. Daha sonra kesilir. Daha basit ve pratik oluyor (Abdülbaki Türker, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

“Bayram sabahı sofrası, yere soframızı açıyoruz, bütün çerezlerimizi koyuyoruz, bavırsağımızı yapıyoruz. Sütü çayımızı demliyoruz. Akrabalar geliyo. Öyle bizim sofraya üç gün boyunca açık duruyor. Toplamıyoruz sofrayı bittikçe üstüne ekliyoruz. Bayram sabahı önce camiden çıktıktan sonra çoluk çocuk geliyor. Beraber kahvaltı yapıyoruz sonra o sofraya üç gün kalkmıyor. Akrabalar geliyor. Sonra boş kaldığımızda bizde gidiyoruz. Kurban bayramında kurbanımızı kesiyor, sabahleyin çoluk çocuğumuzla mangalımızı yapıyoruz, yiyor içiyor ondan sonra bizim kesmeyenlere etimizi dağıtıyoruz. Ondan sonra koca kazanda o kurban etini kaynatıyoruz. Biz kavurma yapmıyoruz, haşlıyoruz. Haşlama yapıyoruz sonra o bildiğin büyük sofraya bi tabak etini koyuyoruz. Gelen giden ondan birer dilim birer dilim yiyip bayramınız mübarek olsun diyip gidiyorlar. Bizde hiç ekmek kültürü yok. Ekmek koymuyoruz.” (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

10.2. Tabiat Bayramları

Anadolu Türklerinde olduğu gibi Kazak Türklerinde de tabiata dayalı bayramlar bulunmaktadır. Kazak Türklerinde tabiata dayalı bayramlar, Anadolu Türklerine göre daha gösterişli bir şekilde, adeta bir düğün ve şenlik havasında kutlanmaktadır.

10.2.1. Nevruz

“Nevruz Bayramı” yeni yıl bayramıdır. Çok uzun bir geçmişe sahip olan bu ananevi bayram Kazak Türkleri tarihinde önemli bir yer tutar. Kazak Türklerinin dilinde “Nevruz ayı” , “Nevruz bayramı” , “Nevruz köce” gibi kelime grupları var fakat “Nevruz günü” diye bir kelime grubu yoktur. “Nevruz” kelimesi – Kazak Türklerinde bayramın ve o bayramın kutlandığı ayın adı olarak geçmektedir. Ama Nevruz bayramının kutlandığı günün adı “Ulusun Ulu Günü” ya da “Ulus Günü” olarak kullanılmaktadır.

Hicrî takvimin kullanılmaya başlamasına bağlı olarak, nevruzu gece ile gündüzün eşit olduğu 22 Mart'ta kutlama, bir gelenek halini almıştır. Nevruz günü insanlar yeni elbiselerini giyip, kendi aralarındaki eski kavga ve küskünlükleri unutup kucaklaşırlar. Farsçada “nev” yeni, “ruz” yıl anlamı veren yılbaşını mart ayında başlatmanın Kazaklar için önemi çok büyüktür. Çünkü hayvancılıkla uğraşan bir millet için ilkbahar, tüm varlığın canlandığı bir zamandır. Hayvanların bu mevsimde yavrulaması arıca bir bereket ve mutluluktur. Bu yüzden Nevruz'la ilgili şiirlerde bu sevincin izi fark edilmektedir (Koç, Korganbekov ve İşina, 2007: 64).

Nevruz bayramı boyunca insanlar görüştüklerinde selamlaşıp kucaklaşarak birbirlerine aşağıdaki ifadeleri söylerler.

Nasılsınız iyi misiniz?

Ulus sağ olsun!

Aşın bereketli olsun!

Nereye gidersen yolun açık olsun!

Ulus bakıttı bolsun! (ulus bahtlı olsun!)

Hayvanımız sütlü olsun, çoğalsın!

Ulus bereket versin!

Bela musibet yok olsun!

Eski geleneğe göre insanlar bu günde rızık dileyerek gelecek hakkında tahminde bulunurlar.

Ulus günü kazan dolsa,

O yıl aş bereketli olur,

Ulu insanlardan hayır dua alınırsa,

Kazanç bol olur.

(Koç, İşina ve Korganbekov, 2007: ss.64-65).

Kazaklarda Nevruz bayramından başka yazın gelişinin kutlandığı bir bayram olan **kımızmuruduk** (Hıdırellez) vardır. Ayrıca gündüzle gecenin sonbaharda eşit olduğu günde yapılan **Sabantoy** (Mizan) ve kışın karşılanması ile ilgili **Soğumbası** adında bir eğlence vardır.

11. Salihli Kazak Türklerinde Zanaat

Salihli Kazak Türkleri, en iyi yaptıkları zanaat olan dericilik mesleği sayesinde deriden birçok el işi ve ürün çıkarmaktadır. Abdulhalim Karakol, “*Biz Salihli’ye geldiğimizden beri ata mesleğimiz olan dericilikle uğraşmaktayız. Biz deriyi en küçük kırpıntısına kadar değerlendiriyoruz. Ailelerimiz, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla, çocuk patikleri, eldivenler, çocuk deri yelekleri, deri yelek, deri başlık gibi ürünler yapmaktayız. Ben kendim deri hazır giyim işi yapıyorum.*”

Fotoğraf 16.1. Deri yeleklerden bir görünüm.

Kazaklarda halı çeşitleri bir hayli fazladır. Halı, kilim, havlu, duvar işlemleri yaparlar. Salihli Kazak Türklerinin özel günlerde çadırlarının içine sermek için dokudukları halılar var. Çadırı süslemek için yaptıkları el işleri vardır.

Fotoğraf 17.1. Özel günlerde çadırın içine serilen kilim.

Fotoğraf 18.1. Kazak otağının içi ve el işleri

Bunların yanında Kazak Türklerinin genelinde marangozluk, saraçlık, kunduracılık, demircilik, kuyumculuk, gümüş işlemeciliği, taş işlemeciliği gibi işler vardır bunları erkekler yapar. Kadınlarda ise terziliğin, dokumacılığın yanında halı süslemeciliği, elbiselerde, sandık örtülerinde, torbalarda nakış çoğunlukla görülür (Abdülhalim Karakol, Kişisel Görüşme, Eylül 2017)

SALİHLİ KAZAK TÜRKLERİ FOLKLORU

1. Doğum İle İlgili Kazak Folkloru

1.1. Şildehana (*Çocuğun Dünyaya Geliş Toyu*)

“Sersenbay zor kuvanıŧta bolıp, ŧildehanaga kaŧŧa kız-bozbala cıyıp... Esimin Camal koyup edi” (Sersenbay büyük bir mutluluk duyarak “ŧildehana” için bir sürü kız-oğlan toplayarak... İsmi Camal koymuŧtu) Mircaqıp- Dulatov.

“Amancol Atekem avlına ŧildelikke ketken” (Babacığım Amancol, köyüne “ŧildelik” için gitmiŧ) Spandiyar Köbeyev.

Bazı yerlerde bu ‘*ŧildelik*’ olarak da adlandırılır ve yeni doğan bebeğin onuruna yapılacak olan oyun-eğence demektir. Bu sırada söylenilen “Balañızdıñ bavı berik bolsın!” (Çocuđunuzun bağı sağlam olsun!) sözünden de anlaşılacağı üzere uğurlu olması yönünde dileklerde bulunulur (Köse, 2001: ss.168-169). Bu özel günde gençler bir araya gelirler. Süslenmiŧ ak (keçe) evde hanımlar ile delikanlılar karıŧık oturarak ŧarkı söyler, dünyaya gelen küçük bebeğin uzun ömürlü, sağlıklı ve mutlu olmasını temenni eden ŧarkılarını seslendirerek, ŧiirlerle bu dileklerini pekiŧtirirler. Bu eğlencede çift telli müzik aleti (dombırayı) konuŧturan küyçü (besteci) de, dinleyicilerini hayran eden ŧarkıcı da marifetini gösterir. Bunların hepsi “Bozkır tiyatrosu” tasviridir.⁵

ŧildehana için davet edilsin-edilmesin mutlaka gidilir ve bu uygulama “bir insanın dünyaya geldiğinin ve bundan duyulan mutluluğun ifadesi” olarak kabul edilir.

Bu arada yeni doğan bebeğin Coldas’ı hakkında bir ŧeyler söylemeden geçmek olmaz. Eskiden anneler çocuğun “eŧ” ini alıp yıkayarak sararlar, ona kimsenin ayağını basamayacağı, kurdun-kuŧun alamayacağı bir yere hürmet eder bir tavırla gömerlermiŧ.

⁵ Pakizat Adiyeva, “Çocuk Oyunlarındaki Bazı Hareketler”, *Avrasya Uluslararası Araŧtırmalar Dergisi*, cilt:4, Sayı:9, 2016, s.100.

http://www.avrasyad.com/Makaleler/25818289_12.%20son%20son.pdf

içinde pis kan bırakmaz, büyükler, vücuttaki hastalıkları kovup çıkarır derler. Doğum yapan kadın kırk gün boyunca rüzgâra çıkmadan bekler. Qalja için kesilen koyunun boyun omurgası, bölünmeden asılır. Eti temizce sıyrılır, kemiği ipe dizilerek çadırın yan tarafına bağlanır ve bebek kırkıncaya kadar bekletilir. Bunun sebebi boynunun çabucak sağlamlaşması inancıdır.

Qalja için kesilen koyunun etini yalnız kadınlar yer. “Kadın qaljadan, erkek oljadan kalmaz,” atasözü bundan doğmuş olsa gerek. Erkeği qaljanın etinden uzaklaştırmak için; “Qaljanın etini yiyen erkeğin saçı dökülür.” inancı da yayılmıştır.

Qalja koyunun derisi ile döşü göbek kesen ebenin payıdır.

Göbeği kesen ebe kadın ile bebeği yerden kaldıran kadın için hazırlanan hediyeler kendi önlerine ayrıca konur (Türk, 2010: 50).

Yeni doğum yapan hanıma koyun kesilir ve onun eti hanıma verilir. Bunun adına Kalca derler. Salihli Kazak Türkleri arasında bu uygulama devam etmiyor. Ama Salihli’ye ilk göçtüğümüzde bu uygulama devam ediyordu. Şimdiki gençler arasında devam etmiyor. Sebebi ise artık her şey kıymetli ve pahalı olduğu içindir. *‘Kimse bin liraya nasıl koyun alıp kessin, bu durum git gide azalacak galiba’ diye düşünüyorum* (Aklima Hâkim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.3. Besikke Saluv (*Beşiğe Koyma*)

Äldiy, äldiy, aq böpem,	Ninni ninni, ak bebeğim,
Aq besikke cat böpem.	Ak beşiğe yat, bebeğim.
Äldiy, äldiy, appağım,	Ninni ninni, bembeyazım,
Qoydıñ cüni qalpağım,	Koyunun tüyü şapkam,
Calpığa caman bolsa da,	Başkaları için kötü olsan da,
Özime caqsı appağım!	Benim sevdiğim apağım!
Äldiy, äldiy, şırağım,	Ninni ninni yavrum,
Kölge bitken qurağım,	Göl kenarındaki yetişen kamışım,
Capanğa bitken teregim,	Issız ovada yetişen direğim.

(Altınmakas, 2014: 85).

Kazaklarda “*beşik*” şerefli, kutsal, uğurlu bir mülk, çocuğun altın bir yuvası olarak kabul edilir. Bu sebeple olsa gerek yeni doğan bir çocuğun “*Besikke Saluv*”u, özen gösterilmesi gereken uygulamalardan biridir (Köse, 2001: 119). Küçük bir toy yapılır, fakat bu toy görkemli bir şekilde geçer. Bebeğin beşiğe konulma törenine köy kadınları, komşular, dostlar ve çocuklar kalabalık bir şekilde katılır. Pilav pişirilir ve beşiğe saçı saçılır. Bu esnada çok çocuklu bir anne, beşiğin yapıldığı malzemeyi iyice kontrol ederek kadınların saçını, beşiğe koymak için getirilen darı, kavrulmuş un, kurut vb. yiyecekleri, avuçlayarak beşiğin deliğinden döker ve “çıkı mı, çıktı mı” diye sorar. Çocuklar “çıkı” diyerek, bunlardan yemek için birbirleriyle dalaşırlar. Çocuklar için bundan daha ilgi çekici bir şey yoktur. Bu yiyeceklerin çocuklardan kalanını büyükler de yer. Onlar bebeğe sağlık ve uzun ömür dileyerek dua okurlar. Çocuğu olmayan kadınlar da o yiyeceklerden yerler. Beşiğin üstünü kamçı, at koşum takımı, çapan, kepenek, yorgan örtü gibi yedi değişik eşya ile baştan ayağa sararlar. Bu eşyaların her birinin kendine has anlamı ve ayrıcalığı vardır.

At koşumu ile kamçı; at üstünden düşmeyecek er olması, elbise ile çapan; halkını ve ülkesini seven toplum adamı olması, kepenek; yiğit karakterli, cesur olması dileğinden doğmuş olsa gerek. Beşiğe belenip büyüyen çocuk, oldukça dinç olur. Çocuğun pisliği vücuduna değmez, doğruca beşiğin deliğinden aşağıya gider. Kundaklanmayan çocuk, kendi el ve ayaklarının kımıldamasından korkup uyanıverir.

Beşiğin baş tarafına puhu kuşunun tüyünü takma âdeti vardır. Bunun sebebi çocuğu nazardan koruma düşüncesidir. Çocuk biraz büyüüp, onu bunu tutup görmeye heveslendiğinde, beşiğin arkasına ses çıkaran çeşitli oyuncaklar bağlayarak çocuğun kolunu serbest bırakırlar. Çocuk oyuncaklar ile oynayarak kendi kendine yatıverir.

Ev sahibi bebeği beşiğe koyan kadınlara gönül rızalığını bildirerek yüzük, küpe, kumaş gibi şeyler dağıtır. Bu adetlerin tamamı yerine getirildikten sonra yeni gelinler ve kadınlar şarkılar ve beşik cırını söyleyerek bebcği nöbetleşe uyuturlar (Türk, 2010: 53).

Ayır qalpaq kiyisip,

Dilimli kalpak giyinip de,

Akırıp cavğa tiyisip,

Haykırarak düşmana girişince,

Batır bolar ma ekensiñ?

Kahraman mı oldun sanki?

Barmaqtarıñ mayısıp,
Türli oyu oyısıp,
Şeber bolar ma eksensiñ?
Tandaylarıñ taqıldap,
Söziñdi curt maquldap.

Parmaklarını büküp de,
Türkü şekiller yapınca
Usta mı oldun sanki?
Ağzın iki laf yapıp da,
Herkes sözünü dinleyince,

Şeşeñ bolar ma ekeñsiñ?

Hatip mi oldun sanki?

(Köse, 2001: 120).

Halkımızda eskiden gelen “Kar kırcı ile bebek okşamak ile büyür.” diye atasözü vardır. Yeni bebeğin bakımına özel önem verilir ve bakımın yerleşmiş olan kuralları hiç değiştirilmeden yerine getirilir.

Bebek dünyaya gelmeden önce anne, onun için gerekli olacak eşyaları hazırlayarak biriktirir. Bu eşyalardan biri "sıvama yağı"dır. Bu taze tereyağından hazırlanır. Tuzundan ve köpüğünden ayrılan yağ, temiz bir kaba konur ve serin yerde dondurulur. Daha sonra kabın yüzü kapatılıp tozdan korunarak saklanır.

Ebe, aydın dünyaya yeni gelen bebeği, azıcık sabun köpüğü karıştırılmış bol su ile yıkadıktan sonra sabunsuz temiz suda tekrar tekrar iyice yıkar ve bebeğin vücudunu yumuşak havlu ile silip, kurutarak temiz kumaşın üzerine yatırır ve ılık sıvama yağı ile vücudunu sıvar. Yağ çocuğun vücuduna iyice sindikten sonra ebe, bebeği koluna alıp, bir ayağından ve bir kolundan tutup “büyü, büyü” diyerek sallar. Böyle yapmak çocuğun vücudunun kırıışıklarını açar ve vücuda hava aldırır. Bebeğin kürek kemiği yapışık olur. Kürek kemiği yapışık olan çocuk, kollarını kuvvetli kaldıramaz, elinden tutulduğunda ağlar. Onu yormamak için arada sırada kolundan kaldırıp silmek gerekir (Türk, 2010: 53).

Salihli Kazak Türkleri bu toya “Besik Toy” derler. Herkes çağırılır, toplanır. İnsanlar gelirken eli boş gelmez, bir şeyler getirir. Ondan sonra yaşlı bir hanım balayı sarar ve onu beşiğe koyar. Çocuğu beşiğe koyan yaşlı hanıma çocuğun annesi ya da gelinin annesi hediye bir elbiselik verir. Bu hediye, ‘Elin hayırlı, uğurlu olsun’ diyerek

verilir. Salihli’de bu uygulanmaya nadir de olsa devam ediyor (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Çocuğu kundaklayarak beşiğe koyarsak çocuğun kemikleri daha düzgün oluyor. Fakat beşikte yatmaya alışan bebek daha sonra başka yeri yadırgıyor, uyuyamıyor. O yüzden bu gelenekten vazgeçiliyor. Çıldakan yapılıyor daha sonra bu toy yapılıyor (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.4. Jarısqazan

Hamile kadınların kolay doğum yapmak için batıl inançlara göre yaptıkları şeylere ‘*Jarisqazan*’ adı verilir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 165).

Bu uygulama Kazaklarda “doğmak üzere olan bir çocuk kazan (yani hamile bir kadın) jarısa katılmışsa, tenceredeki yemek pişmeden dünyaya gelmeye gayret edeceğine” inanılır (Köse, 2001: 141). O zamanlarda kadınların evde doğum yapmaya mecbur oldukları bilinmektedir. Ardıç ağacını tutuşturup, canı daralan kadının başından döndürerek cinleri uzaklaştırmış olurlar. Kayınvalide ise, sandığı açar ve “torunum dünyaya geldiğinde ağzını açayım” diye sakladığı, bu ana özel yiyecekleri (tereyağı vb.) kazana koyar. Köy hanımları büyük bir telaşa düşerler. Bu yemek; torun, yemek pişinceye kadar veya yemeğin pişmesiyle doğsun niyetiyle yapılır. Daha sonra doğum toyu, bu “Jarıs Kazan” ile başlar.

Jaris kazan âdeti başladığında komşu kadınlar ve doğum yapan kadının arkadaşları yardıma gelirler, erkekler ise dışarı çıkıp bebeğin sesini duymak için beklerler.

Bebek dünyaya geldiğinde oğul veya kız doğdu, diyerek ev sahibinden, kadının kayınvalidesinden, kayınatasından, yakın akrabalarından sevinçlik (müjde) isteme âdeti vardır (Türk, 2010: ss. 49,50).

Kazanda bir şey kavururlar o pişene kadar çocuk dünyaya gelsin diye yapılan bir gelenektir. Bu gelenek eski zamanlarda yapılıyordu. Ben Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında bu geleneği görmedim. Çünkü çocuk hastanede doğup geliyor (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.5. Qırqıman Şıǵuv (*Kırkından Çıkarma*)

Yeni doğan bebeğin doğumundan sonra kırk gün geçmesi, ‘*kırkı çıkmak*’ anlamına gelir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 349).

Kazakların hayatında 7, 9, 40 sayıları önemli bir yer işgal eder. Nitekim “Jeti carğı”, “Jeti qazına”, “bir toğız”, “Qırqtın biri-qıdır” diye bilinen kurallar, söz konusu sayılara bağlı inançlardan doğmuştur ve bu tür uygulamalardan biri de “Qırqınan Şıǵuv” âdetidir (Köse, 2001: 143). Bebeğin kırkı çıkma toyu, çocuk dünyaya geldikten 40 gün sonra yapılır. Bu toy, oğlan çocuk için 37. veya 39. günde, kız için ise 42. veya 44. günde düzenlenir. Bu toya da bayanlar davet edilir, yaşlı veya orta yaşlı, bir bayan kırk kaşık su ile çocuğu yıkar. Ardından çocuğun vücuduna, kurban edilen koyunun yağını sıvazlayıp sürer. Saçını ve tırnaklarını keser, çocuğu nasıl büyötmeleri gerektiği konusunda kendi deneyimlerini anneye aktarır. Yemekler yenilir, çocuğun sağlıklı büyümesi hususunda temennilerde bulunulur. (Mailan, 2011: 34) Anneanne- babaannenin ve kadınların katıldığı Kırkından çıkarma sırasında “kede” verilir, yemek ikram edilir. Ayrıca çocuğun “karın şaşı” kesilir ve giyeceklerine, bir kumaş içine konarak dikilir.

Bu uygulama geçmişte, resim çekirtmenin olmadığı zamanlardaki “çocuğun, bebeklik halini hatırlatma ve gösterme; o anki halini saklama” amacından çıkmıştır (Köse, 2001: 143).

Bu uygulama halen Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri arasında devam etmektedir. Kırkından çıktığı gün bala bir güzel yıkanır, temizlenir. Çocuğa hediyeler getirilir. Annesi çocuğu kırk gündür dışarı çıkarmamıştır. Kırkı çıkınca anne ve bebek annenin sevdiği bir arkadaşının yanına gzmeye giderler. Arkadaşı da onlara güzel bir yemek yapar. Ona hediyesini verir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.6 Ad Qoyuw (Ad Verme)

Yeni doğan çocuğa bir hafta içinde ad koyma töreni yapılıp, adı konulur. Ad koyma, sıradan bir olay olmadığı için, kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilir. Adı, çocuğun dedesi, büyük annesi anne ve babası, saygın yaşlı, bilgin adam veya uzaktan gelen değerli misafir tarafından saptanır. Ad koyma amacıyla düzenlenen törende, çağrılan hoca veya takvasıyla tanınan saygın kişi ezan okur ve çocuğun kulağına üç kez adını söyleyerek, “hayırlı, uğurlu olmasını” diler. Ad koyma töreninde yemek ziyafeti ve hediye verilmesi; törende yakınların ve büyüklerin bulunması ezan okunması; adın üç kez çocuğun kulağına söylenmesi; çocuğu kible yönüne çevirme; adı sağ kulağına

söyleme gibi kalıplaşmış işlemler dikkati çekmektedir. Bu işlemler adın kutsallığını vurgulamakta; ada dinsel bir nitelik kazandırmaktadır (Mailan, 2011: 34). Sovyet dönemine kadar olan dönemde, zengin ailelere mensup çocukların isimlerini hoca, molla, imam veya hazretlerin dinî kitaplara bakmak suretiyle verdiklerinden, fakir çocuklarının isimlerini ise ebeveynlerinin veya yakın akrabalarının verdiklerinden söz edilir. Ayrıca o zamanki kişi adlarının çoğunun, fanatizm, eski inanç sistemine göre insanın sahibi, yaratıcısı, koruyucusunun olduğuna inanma sonucunda çocuğu kötülüklerden ve tehlikeden korumak ümidiyle verildiği belirtilmiştir. (Osanova, s.32)

Çocuğumuzun adını koyuverin diye akıllı, bilge, yaşlı bir adamı buyur ederler. Herkese ad koydurulmaz. Ağzı dualı insanlar seçilir. Eskiden çocuğun adını büyükler seçerdi. Şimdiler de anne babası koyuyor. Hatta çocuk doğmadan isim hazırlanıyor (Rahmetullah Şanlı, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Ad koyulacağı zaman ad koyan kişi imam ya da büyüklerden biri çocuğun kulağına ezan okur ve üç kere çocuğun adını söyler. Dua edilir. Ad koyan, “Atını ben berdim, yaşını Allah bersin.” Diyerek bata okur. Şimdilerde çocuklara iki isim vermeye başlandı. Eskiden isimler yaşanan belli bir olaya göre verilirdi (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Ad koyulacağı gün evde yemek pişirilir ve gelen misafirlere ikram edilir. O gün çocuğun adının hayırlı olması için dualar edilir (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.7. Aydar⁶

Tulımdısın tul qıldı,

Perçemlisini dul,

Aydarlısın qul qıldı.

Aydarlısını qul yaptı.

Kobılandı.

Kazaklarda çocukların tepesindeki saç iyice uzatılır ve aralarına boncuk koyarak örülür. “**Aydar**” adıyla bilinen bu adet, eski Kazaklarda da oldukça yaygındı. Nitekim Kenesarı’nın kardeşi, ünlü kahraman Navrızbay’a da “aydar” yapılmış; hatta çocuğa “Aydar” adı konmuştu. Bu olaydan çıktığı kabul edilen “aydar” adeti, her

⁶ Çocuğun tam tepesindeki uzun saç.

çocuğa yapılır ve ufak çocuklarda “şaş” yerine “kekil” veya “tulım” a bile uygulanır (Köse, 2001: ss. 111-112).

Aydar bizde yoktur. Aydar’ı ekseriyet Moğollar koyuyorlarmış. Ama çok eski Kazaklarda bu gelenek olabilir, İslamiyet kabul edildikten sonra Aydar kabul edilmedi. Bu gelenek Moğollarda devamlı olur. Salihli’de yaşayan Kazaklar bu geleneği uygulamazlar (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.8. Bavırına Saluv (*Bağırına Basmak*)

Çocuğu olmayan kimselerin birinin çocuğunu evlat edinmesi yani “*bavırına saluv*”, eskiden beri var olan bir gelenektir. Elbette bunun yerine getirilmesinde dikkate alınacak durumlar ve yollar vardır. Mesela yeni doğan bir çocuğu evlat edinecek olan kadın, çocuğu asıl annesinden doğduğu anda olduğu gibi kucağına alır. Kazaklarda eskiden beri uygulandığı üzere evlat edinmek isteyen kimse yeni doğan çocuğun adını koyar; sağ koluna da “asıq cilik” tutturur; koluna “asıq cilik” tutturulmuş olan çocuk da, o andan itibaren evin çocuğu sayılır. Bu sebeple çocuğun asıl anne-babası onunla tartışıklarında evlat edinmiş olan kimse onlara, “Oñ qoluna asıq-cilik ustatıp edim qoy” (sağ koluna “asıq-cilik” tutturup, asmış idim) diye çıkışlırlar. Bu önemli açıklama çocuğun esas sahibini açıklayan bir söz olarak kabul edilir. Buna rağmen evlat edinilen bir çocuk öldüğünde cenazesi, asıl anne-babasının adları söylenerek gömülür (Köse, 2001:117).

Anne-babanın kendi çocuklarından olma ilk torunlarını evlat edindikleri durumlarda olmaktadır. Ancak bu uygulama, evlat edinen aileler için söz konusu olmaz (Köse, 2001:117).

Bu insanların içinden gelen bir şeydir. Evlatlık en çok akrabadan verilir. Mesela, ağabeyinin çocuğu olmuyor, kız kardeşinin ise beş, altı çocuğu oluyor. O bir tanesini ağabeyine veriyor. Veyahut da tam tersi oluyor. Daha sonra çocuk isterse eski anne babasına dönebilir. Bu durum çocuğa kalmıştır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.9. Tusavkeser (*Çocuğun Yürüme Eğlencesi- Ayak Bağını Kesme*)

Henüz yürümeye başlayan çocuğun düzgün yürümesi için ayaklarına bağlanan ipin saygıdeğer biri tarafından kesilme geleneğine *Tusavkeser* denir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 557).

Tusavıñdı keseyin,

Tusav⁷ını keseyim,

Kürmeviñdi şeşeyin.

Düğümünü çözeyim.

Tusavkeser Türküsü

Kazaklarda çocuklarla ilgili gelenek ve uygulamalar içinde yer alan *Tusavkeser toyu*, genellikle çocuklar 12-14 aylık oldukları zamanda gerçekleştirilir. Çünkü, tusavkeser toyu, çocuğun büyümesi ve ilk adımı atmasıyla bağlantılıdır. Çocuk ilk adımını attığında düzenlenen tusavkeser toyunda, çocuğun ayağına bağlanan ipin kesilmesiyle uygulama gerçekleştirilir.

Kazaklar arasında yaşayan tusavkeser geleneğinin altında inançsal temeller bulunmaktadır. Kazak inancına göre, tusavkeser toyu yapılan çocuk, tusavı kesildiği andan itibaren bol şanslı, sağlıklı, huzurlu bir hayata sahip olacaktır (Kınacı, 2017: 143).

Tusavkeser toyu, konargöçer Kazak hayatında köydeki bütün yaşlı hanımlar, gelinler ve genç kızların katılımıyla yalnızca kadınlar arasında gerçekleştirilen bir toydur. Çocuğun ailesi evine konukları davet eder ve konuklara ikram için hayvan keser. Geleneksel Kazak sofrası olan dastarhan kurulur. Kazakların millî yemekleri hazırlanır. Bunlar arasında yalnızca yemek olmaktan çok öte, millî kültürün bir parçası olan beşparmak mutlaka pişirilir (Kınacı, 2016: 233). Konuklar tusav keser toyuna hediyeleri ve saçları ile gelir (Kınacı, 2017: 144). Gelenler saç için kurt⁸, yağ, şekerleme, tusavkeser çocuğuna oyuncak, aşık kemiği, çingirak gibi hediyeler getirir.

Bu geleneği uygulamak için özel olarak siyah-beyaz bir ip hazırlanır. O iple çocuğun ayağı sımsıkı bağlanır ve ayağına çabuk bir kadına kestirilir. Bu ip “sürinşek”, ağır kanlı kimselere kestirilmez (Köse, 2001: ss.175-176). Atik ve çevik olan bu kadın

⁷ Köstek, bukağı.

⁸ Kurutulmuş sert peynir

“Yel gibi uçup, er gibi ol!” veya “Benim gibi hızlı ol!” diyerek çocuğun ayaklarına bağlanan 1.5 metre boyundaki ipi köstek gibi bağlar. Bağlanan ipi daha sonra tam ortasından keser. Dilek dilenir (Kınacı, 2017: 145).

Tusavı kesen kadın tusavı keserken aşağıdaki sözleri söyler:

Kaz basa goy karagım	Hızlı adım at yavrum
Kutti bolsın kadamın.	Kutlu olsun adımın
Ömirge ayak basa ber	Hayata adım atıver
Asuvlardan asa ber	Engellerden aşıver

(Kınacı, 2017: 145).

Bunun yanı sıra tusavkeser toylarında icra edilen özel türküler de vardır (Kınacı, 2017: 145).

“Adımla adımla balam adımla balam,

Adım atarsan mest olurum.

Tekrar tekrar basıver hadi,

Koşarak git yavrum.

Adım atıver hadi yavrucuğum,

Kutlu olsun adımın (Kınacı, 2017: 155).

Tusav kesildikten sonra, tusavı kesilen çocuğu ailesi kollarından tutarak hızla yürütür (Kınacı, 2017: 145). şekerlemelerden oluşan saçı açılır. Çocuğun anne-babası da tusavı kesen kadına “kede” hediyesini verir (Köse, 2001: 176). Böylelikle toy gerçekleşmiş olur.

Bu gelenek şimdilerde Salihli Kazak Türkleri arasında uygulanmamaktadır. Çocuk bir yaşına gelince yavaş yavaş yürümeye hazırlanır. Tökezleyerek yürümeye çalışan çocuk düşmesin diye yapılan bir gelenektir. Aslında hanımların bir çeşit yemek yemek için yaptıkları bir eğlencedir. Çocuğun annesi o gün yemek pişirir. Bütün yaşlıları çağırır. Çocuğum düzgün yürüsün, hızlı yürüsün diye bu gelenlerin içinden en düzgün yürüyenine en hızlı yürüyenine tusavı kestirir. Bunu ona çeksın onun gibi düzgün ve hızlı yürüsün, diye yapıyor. Eskiden uygulanıyordu ama şimdilerde pek

uygulanmamaktadır. Zengin aileler kısmen uygulamaktadırlar (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.10. İtköylek/ İt gömlek (*Yeni Doğan Bebeğin İlk Kıyafeti*)

Çocuk kırkıncıdan çıktıktan sonra gömleğine **tetti** (şekerleme) sürerek gömleği köpeğin boynuna bağlayıp dolaştırmak şeklinde yaşatılan adete **İtköylek** denir. Köpeği çocuklar kovalayarak dolaştırırlar ve köpeğin boynuna bağlanılan itköylek'i çözerek şekerlemeyi aralarında paylaşır yerler.

“İtköylek” sözünün ortaya çıkışının gömleğin köpeğin boynuna bağlanmasıyla ilgisi yoktur. Halkın köpeği o “jeti qazına” (yedi hazine) den biri olarak kabul etmesiyle ilgilidir. Çocuğumuz çok olsun, zorluklara karşı dayanıklı olsun gibi bir inanişaya bağlıdır (Köse, 2001: 133).

Salihli'de yaşayan Kazaklar arasında bu gelenek şöyle biliniyor. Biz İtköylek'e **“ilk ceyde”** deriz. Yeni doğan çocuğun ilk kıyafetini göbeğini kesen anne getirir. Buna ilk ceyde (ilk kıyafet) denir. İlk ceyde, çocuk büyüyünceye kadar saklanır. Bu tarz şeyler hatıra olarak saklandığı için bu uygulanıyor diyebiliriz (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.11. İtayağına Saluv (*Köpeğin Yal Kabına Koyma*)

Kelinşek (Genç gelin) bir köye gezmeye gittiğinde büyükanneleri ona “itayağına sal” (itayak yerine kabul et) diyerek **“saqına”** , gümüş, yüzük benzeri şeyler verir. Ayrıca, “kelinşek” in doğum yaptıktan hemen sonra bebeğin yıkanacağı suyun içine yani “bir tasın içindeki şilde suyu” na yukarıda belirtilen gümüş, yüzük, “saqına” ve düğme gibi şeyler konur; bebeğin bu suyun içinde yıkanmasına da **“itayaq”** denir. Çocuk yıkandıktan sonra suya atılan şeyleri orada bulunan kadınlar, uğurlu olduğuna inanarak bölüşürler, memnun bir halde dağılırlar (Köse, 2001: 133).

Salihli'de yaşayan Kazaklar arasında bu gelenek bilinmez. Yani Doğu Türkistan Kazaklarında bu gelenek yoktur. Biz Salihli'ye geldiğimizde ben bunu görmedim (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

⁹ yüzük

1.12. Ciyenqurıq (*Yiğene Verilen Hediye*)

Yeğene hediye olarak verilen hayvana *Ciyenqurıq* adı verilir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 178).

Kazaklarda kız evlattan doğan çocuklar “ciyen” diye adlandırılır. Geleneklere göre bir “ciyen” annesinin tarafından istediği eşyaları yani “**ciyenqurıq**” alması gerekir. Anne tarafı da ciyeninin elini boş çevirmeyip istediği üç şeyi vermek zorundadır. Halk ciyeni rencide etmez ve “ciyen nazarı caman.” (Ciyenin gözü kalması, hayra çıkmaz.) diye onu destekler; onun tarafını tutar. Kazaklarda “ciyendi urğanniñ qolı qaltaraydı.” (Ciyene vuranın eli titrer.) şeklinde, bir de söz yaşamaktadır. “Ciyenqurıq” bazı yerlerde “qırıq serkeş” (kırk teke) olarak da adlandırılır (Köse, 2001: ss. 126- 127).

Kız giderken annesinden ne isterse annesi onu verir. Bu istek asla geri çevirilmez. Ama şimdilerde böyle bir şey yok, şimdi herkes kendi gücüne göre kıza yardım ediyor. Şimdiki kızlar birisinin kullanılmış eşyasını almazlar. Yenisi alınır. *Ciyenqurıq* eskilerin bir adetidir. Yani yokluk zamanlarımızda uyguladığımız bir adettir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.13. Kekil¹⁰ Koyuv (*Kâkül Koyma*)

Karağım, aynalayın, kekildim-ay, Sevdığım, kurban olduğum, Kâkülüm oy,

Kögildiri aqquvdın sekildim-ay. Uzun boyunlu, kuğuya benzeyenim oy.

Küçük çocukların saçları, düz bir ustura ile ayrıldıktan sonra bir tutamı alınlarında bırakılır ve kenarı dümdüz kesilir. Buna “**kekil**” denir. Kâkül çocuklara güzel, zarif bir görünüm verir.

“Kekil”, atlara da yapılır ve bu durum;

“Kekilin kessem ker atım-ay, Kâkülünü kessem koca atım-oy,

Titteyden ösken bezzatım-ay.” Küçükken büyüyen beyzadem-oy.

Şeklindeki halk türküsünde de açıkça ifade edilmektedir (Köse, 2001: 134).

Salihli Kazak Türkleri arasında şimdi böyle bir âdet kalmadı. Salihli’de uygulanmıyor (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

¹⁰ Perçem, Kâkül.

1.14. Kögen¹¹tüp (Kögendik)

Yakın ya da uzak akrabaların birbirlerinin çocuklarına verdikleri, hatırlanmayı ve hürmeti ifade eden “mal” , “**kögentüp**” ya da “**kögendik**” adıyla bilinir ve kuzu, koyun, “buzav¹²” , “qulın¹³” , “bata” , “taylaq¹⁴” , “at” olabilir. Kögentüp olarak verilen “mal” çocuk için kendisine verilen değeri, bundan dolayı duyulan kıvancı belirttiği halde anne-babasına göre bu durum, karşı tarafın onlara gösterdikleri hürmetin işaretidir.

Kögentüp vermek hayvancılıkla geçinen köylerin bugün de uyguladıkları güzel ve yerinde galeneklerden biridir (Köse, 2001: 135).

Bu uygulama Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında çok nadir olarak uygulanır ama eskisi gibi kuzu, koyun gibi hediyeler verilmez, daha çok altın verilir. Bu durum maddi olarak insanı sıktığı için yavaş yavaş unutulmaya başlamıştır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.15. Qursağ Şaşuv (*Çocuğu Olacak Kadınlar İçin Düzenlenen Eğlence*)

Quttı bolsın dedi de, Kutlu olsun dedi de,
Qursağ şaşuv dedi de, **Qursağ şaşuv** dedi de,
Qaytadan halqı tarağan. Yeniden halkı dağıttı.
“Alpamıs” tan.

Yeni gelinin “iki canlı olduğu ortaya çıkarsa eltileri, akraba hanımları, annesi ve kayınvalidesi “**qursağ toyı**” (bazı yerlerde buna “qursağ şaşuv da denir) düzenlerler ve onun sağ salim çocuğunu kucağına alması (yani kurtulması) yolundaki dileklerini bildirerek “saçı” verir, ayrıca sofrayı türlü yiyeceklerle donatarak eğlence yaparlar (Köse, 2001: 149).

Genç gelin hamile kalınca yemek yemeyi istemez, çıkarır; canı olmayacak şeyler çeker. Buna “**cerik boldı**” denir.

Beybişe keldi alañdap, Beybişe geldi telaşlanarak,

¹¹ Koyun, kuzu, keçi ve oğlakları boynundan bağlamak için özel olarak yapılan ip.

¹² Buzağı.

¹³ Atın altı aya kadar olan yavrusu.

¹⁴ İki yaşını doldurmamış deve yavrusu.

Cas briŖe caladap,

Dili dıŖarda seğirderek,

Cerigi qanbay sandaldı.

Oraya buraya koŖup durdu.

“Alpamis” tan

Satırlarından da anlaşılacağı üzere bu tür durumlarda kadınlar hamile kadının canı çektiği her Ŗeyi temin etmeye çalışırlar. Canı hiçbir Ŗey istemeyen kadının baŖı döner, aĖırlaŖır. Bu duruma “*it cerik*” denir. İstediği yiyecekler bulunup onları yiyen kadının bu durumu ortadan kalkar ve bambaŖka bir sevinç duyarak sağlığı düzelmeye baŖlar. “Cerik asın cegendey quvandı.” (Hamile kadın istediğini yemiŖcesine rahatladı.) sözü, bu durumdan çıkmıŖ olmalıdır (Köse, 2001: ss. 149-150).

“Ceriktik” bastırma meselesi sadece hamile kadınlara yönelik bir durum değildir; anne karnındaki çocuğun sağlığına da büyük etkisi vardır. Nitekim “cerigi kanbağan” yani “canının çektiğini yiyemeyen” anne adayının çocuklarının zayıf, hastalıklı, kimi zaman da eksik doğduğu olmaktadır. Hatta halk arasında çocuğun ağzının suyunun sürekli akmasının da buna bağlı olduğu konusunda bir inanç yaŖamaktadır (Köse, 2001: 150).

Bu arada halk, “iki canlı” olan kadının çocuk eğitimi konusunda bilgilendirme meselesini de unutmıŖ değildir. Ona özenle muamele edilip sevgiyle davranılır; hiç rencide edilmez. Bu konuda yazar Zeynep Ahmetova Ŗyle demektedir: “Qarağım, biyik tavĖa qaraknili sedi, knili üsse-nemere ke peyildi boladı, cayqalĖan Ŗpke, caynağan gölge qara sabiydi Ŗıraylı boladı” , “bulaqtı kzin aŖ, bala qayrımdı boladı.” (Gz bebeğim, büyük dağlara bak; için içine sığmaz olsun. Sevinirsen torunun büyük emelleri olan bir insan olur. Rzgrda kımıldayan otlara, parlatan gle bak ki, çocuğun yakıŖıklı güzel olsun. Bir bulak’ın gözünü a ki çocuğun merhametli olsun.) Ŗeklinde bilimsel yollu bir nasihat vererek genç “kelinŖek” in aklını fikrini iyi yöne yönelterek öğretirler. Bu, Kazakların millî inançlarıyla ilgili bir grenektir (Köse, 2001: 150).

Geleneklere göre genç gelin çocuğunu doğurduktan sonra annesi özel olarak gelerek kızının mutluluğuna ortak olur. Bu, bir annenin en büyük görevlerinden biridir (Köse, 2001: 150).

Salihli’de yaşayan Kazaklarda bu gelenek uygulanmamaktadır. Bizde Kelişek (yeni gelin) doğum yapınca şaşuv saçılır. Annesi doğum yapan kızının yanına gelir ve ona tecrübelerini aktarır. Yardımcı olur. Salihli Kazak Türklerinde ve Salihli halkında *Aş erme* deyimi vardır. Hamile kadın aş ererse canı olmadık şeyler isterse onun isteği geri çevirilmez. Yapılmazsa annede ve bebekte sağlık sorunları ortaya çıkabilir düşüncesi vardır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.16. Moynına Burşaq Saluv (*Boynuna İp Geçirme*)

“Ulı qoramdasan köpke şeyin bala bolmağan soñ, Carkınbay beybişesi hem toğız qızımen kögenniñ burşağın moynına salıp, tenirden nemere tileydi.”

(Oğlu Karamdasan uzun müddet çocuk sahibi olmayınca bir urganın ilmeğini boynuna geçirerek dokuz kızı ile birlikte dua etti ve tanrıdan torun diledi.)

Magjan Cumabayev.

Çocuksuz insanların boynuna urganın ilmeğini dolayarak “evlat sahibi olmayı” dilemesi, geçmişten günümüze gelen bir adettir. Söz konusu çocuksuz kişi bu kurala uyarak Allaha yürekten dua eder ve bu uygulama onun “Allahın emirlerine itaat ettiğini, hayırlı bir dileği olduğunu” gösterir. Bu tür bir evlat dilemeye özellikle eski destanlarda çok sık rastlanır. Bu uygulamanın sonunda çocuksuz kişi bir evlada kavuşur ve mutlu olur.

“*Burşaq saluv*” sadece Allahtan çocuk istendiği durumlarda başvuru bir uygulamadır (Köse, 2001: ss.151- 152).

Burşaq, denilen şey kuzuları annesinden ayırmak için kullanılan bir iptir. Balası olmayan kadın bu ipi boynuna atıp dağlara ıssız yerlere gidip Allaha yalvarıyor. “Allahım bana hayırlı bir evlat ver” diye Allahtan bir evlat istiyor. Tabi biz bu geleneği görmedik, bize atalarımız böyle anlatırlardı. Burada böyle bir gelenek uygulanmıyor (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.17. Şider¹⁵ge Siygüzüv (*Şidere Siydirmek*)

“Şiderge siymeyen neme!” (“Şider” e siymeyen şey!) ihtar.

¹⁵ Köstek, bukağı. (Hayvanın kaçıp gitmesine engel olmak için iki ayağına bağlanan kısa ip ya da zincir)

Kazaklar çocuk 4-5 yaşını doldurduktan sonra sünnet etme, “aşamay” a bindirme, dikiş dikme, yün tiftme gibi işleri öğreterek yani millî gelenekleri- pratikleri açıklayarak onu işe yarar bir hale getirmeye çalışır. İşte bunlardan biri erkek çocukları *Şidere siydirmektir* (Köse, 2001: 168).

Birkaç kişi bir araya gelerek çocuğa; “sen artık büyüdün, işe hazır ol!” diye dua ederek önüne bir “şider” koyar ve ona siydirir.

Bu uygulama “çocuk çalışkan, gayretli, işe yatkın olsun” şeklindeki dileklerle yapılır. İşe yaramayan oğlanlardan “şidere siymeyen” diye dertlenilir, şikayet edilir (Köse, 2001: 168).

Bu gelenek eskiden vardı. Şimdi böyle bir şey kalmadı. Bizim atalarımız bir işi öğretmek isterken mesela; biz dört beş yaşlarındayken önümüze yün getirip koyarlardı. Bunu tifterseniz burnunuzdan boncuk düşer, derlerdi. Ondan sonra bizde onu saatlerce tiftirdik , ne zaman burnumuzdan boncuk düşecek diye bakar dururduk. Bir zaman sonra içinden boncuk çıkardı. Meğer biz görmeden içine boncuk atarlarmış. Ondan sonra bizde, “ben yün tiftim de içinde boncuk buldum” diye onlara gösterirdik. Yani bu durum kısaca anlatmak gerekirse bir işi insana öğretmenin bir ilim yoludur (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.18. Tımaq¹⁶ka Saluv (*Kalpağa Koymak*)

Vaktinden önce doğan balanın tımaq’a koyulup tımaq’ın da yukarıda bir yere asılmasından sonra bebeğin burada beslenmesi uygulamasına *Tımaqqa Saluv* (Kösteğe Koyma) denir.

Halk arasında “sala tuvıp tımaqka salıp ösirgen eken” (Eksik doğuran “tımaq” a koyarak büyütmüş) benzeri sözler, çok yaygındır. Geleneklere göre eksik doğan bir bebeği bu tarzda büyütme şeklinde bir uygulama söz konusudur. Bunun sebebi ise vaktinden önce doğan bir bebeğin rahatça tutulmasının, beşiğe konmasının mümkün olmamasındandır. “Tımaq” ise ılık ve belemeye uygundur. Ayrıca bebek kaç gün eksik doğmuşsa o kadar müddet “kerege” nin her ucunda asılır. Bu da kerege başına bakılarak hesaplanır. Meselâ bir çocuk kırk gün eksik ise kerege’nin kırkinci ucundan sonra çocuk tımağtan alınır. Geleneğe göre yeni doğan çocuğa yapılması

¹⁶ Tilki, kurt gibi hayvanların derisinden yapılmış kışlık kalpak

gereken törenlere başlanır (ad koyma, beşiğe koyma vb.). Bu arada bu adetin, çocuğun kışın doğması halinde evin uygun yerlerine çivi çakılarak yerine getirildiğini de, belirtmeliyiz (Köse, 2001: 171).

“Vaktinden önce tuvgan balanı tımaqqa salıp tımakkıda yukarga asıp orda besteydegen” bir uygulamadır. Tımaqqı yukarıya asarlar çünkü kimsenin nefesi değmesin, mikrop almasın diye. Tımaq dediğimiz erkeklerin başına giydiği kalpak gibi bir şeydir. O zamanlarda göçebe yaşandığı için küvez yerine kullanılıyordu. Bebek tımaqtın içinde yaşatılıyordu (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.19. Tıştırma (Tuvaletin Yapıldığı Delikten Bir Şeyler Geçirme)

Çocuk ilk defa beşiğe yatırılacağı zaman beşiğin “tübek” inin bulunduğu delikten “kurt” , “irimşik¹⁷” , “tetti¹⁸” ler konur ve “tıştı-tıştı” (sıçtı-sıçtı) şeklinde bir uygulama yapılır. Bu, “*tıştırma*” diye adlandırılır.

Kadınlar “tıştırma” nın uğuruna inandıklarından beşiğe konan şeyleri arasında paylaşırlar ve çoluk- çocuğa dağıtırlar (Köse, 2001: 172).

Bu gelenek şimdilerde Salihli Kazak Türklerinde uygulanmamaktadır. Ama uygulaması şöyle olur: Çocuk ilk defa beşiğe yatırılacağı zaman beşik ortaya getirilir, ondan sonra kadınlar birer avuç bir şey getirir. Kurt, irimşik, teti gibi. Küçük çocuklar ellerini tutarlar ve sevinerek tıştıma tıştıma derler. Tabii bu arada avuçlarına bir şeyler düşüyordur. Evet bu uygulama eskiden uygulanıyordu. Şimdi böyle şeyler kalmadı (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

1.20. Tulım Qoyuv (Saç Örgüsü)

“Serseke! Könilge solay eken durıs ta göy, lekinde şariğatta balağa tulım qoyuv durıs emes. ” (Serseke! Düşünce olarak uygun olsa da, şeriata göre çocuğa “zülûf” bırakmak, doğru değildir.) Mircaqıp Dulatov.

Oğlan ya da kız olsun, çocuklar henüz bebeklik çağındayken saçları uzatılmaz ve iki şakağından, iki bölük halinde bırakılır. Buna “*tulım*” adı verilir. Tulım, genellikle kız çocuklara konur ve o, sadece çocuklara has bir uygulamadır (Köse, 2001: 175).

¹⁷ Ekşimiş peynir

¹⁸ Leziz, tatlı

Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında uygulanmamaktadır.

2. Sünnet İle İlgili Kazak Folkloru

2.1. Sündettev – Sündet Toy (*Sünnet Ettirmek – Sünnet Düğünü*)

Hem onıñ atqa miner sündet toyı,

Hem onun ata bineceği sünnet toyu

Toyğa soyğan üyiniñ jılcı¹⁹ qoyı.

Toy için kesilir evin jılcısı, koyunu.

Sultanmahmut Torayğırov

Türk Kültüründe sünnet önemli İslami ve kültürel bir durumdur. Kazaklar da sünnet, büyük önem arz eden ve islamiyetin bir emri olarak görülen bir gelenektir. Ata binme yaşına gelmiş, yani üç (üç) yaşına gelmiş olan oğlan çocuğu için sünnet toyu yapılır (Çetin, 2018: 1096).

Her erkek çocuğu altı veya yedi yaşını doldurduktan sonra sünnet edilir. Bu adet müslüman boylarda hatta başka dini kabul etmiş yerlerde de vardır. “Sünnet ettirme” nin sağlığa ve temizliğe faydası da çoktur. Ayrıca çocuğu sünnet ettirmek, önemli bir âdettir ve her anne- babanın görevidir. Bu geleneğin “sündet toyı” (sünnet düğünü) adı verilen adetin yanında qayırlı bolsın (Hayırlı olsun) deme, şaşuv (saçı) saçma gibi uygulamaları da vardır. Sünnet işi eskiden mollaların, hocaların yapması gereken bir iş iken bugün doktorlar tarafından yerine getirilmektedir (Köse, 2001: 166).

Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri bu geleneği devam ettirmektedirler. Sünnet düğününde yemek olmazsa olmazlardan biridir. Koyun kesilir. Çocuğa sünnet elbisesi alınır. Doğu Türkistan’da sünnet elbisesi olmasa bile çocuğa hiç giyilmemiş en temiz ve en güzel elbise giydirilir. Çocuk giydirildikten sonra ata bindirilir ve dolaştırılır. Babası çocuğa küçükken güzel koşan bir atın yavrusunu ayırır. Bu at çocuğun sünnet atı olur. Sünnet atına semer yaptırılır ve bu at daima çocuğun olarak kalır. Bir yere gidecekse onunla gider. Salihli’de yaptığımız düğün ise buradakilere benzemekle birlikte yinede kendi adetlerimizi uyguluyoruz. Yemek verilir, mevlit okunur, çocuk araba ya da motosikletle gezdirilir. Daha sonra eve elince çocuk

¹⁹ at

sünnet olur. Çocuk tek sayılı yaşlarda sünnet olur. Bunun daha hayırlı olduğuna inanılır ve dikkat edilir. Şaşuv saçılır. Çocuğun başında iki gün gece gündüz beklenilir. Gelen giden hediye olarak çocuğun şapkasının içine para bırakır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

3. Genç Neslin Eğitimi İle İlgili Kazak Folkloru

3.1. Altıbağan (*Altıbakan Oyunu*)

Altıbakan, Kazakların milli oyunu, salıncak anlamına gelmektedir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 42).

“Berekelde, mına qızıqtı qara! Mınay avıl Altıbağan tevip catır.”

(İnşallah, bu mutluluğa erişirim! Bu söz, altıbakan olarak bilinmektedir.)

Muhtar Avezov

Altıbakan, milli bir oyun olmakla birlikte onun gelenek ve göreneksel yönü, daha da önemlidir. Eskiden köyün kızları ve oğlanları uzak bir yerde altıbakan kurarlar; oyunlar, eğlenceler yaparlardı. Bunun gençlerin hüner, oyun ve olaylara bakışı ile çeşitli konulardaki bilgilerin öğrenilip uygulanması hususunda eğitici bir yönü vardır. Bu sebeple “Qızga qırıq üyden tiyim” (Kıza kırk evden yasak) diyen Kazaklar kızlarını “altıbakan” a göndermemelik yapamazlar. Altıbakan sırasında gençler şarkı söyleyerek türlü oyunlar oynarlar, gece yarısına kadar eğlenirler (Köse, 2001: ss. 105- 106).

Altıbakan oyunu şöyle oynanırdı; iki çam ağacının arasına 3 tane urgan gererler. Urganların bir alttan diğer iki üstten geçer. Alttan geçen urgana ayaklar konulur. Üsttekiler kollara geçirilir. Sonra sallanarak bu oyun oynanır. Kız tarafı ve oğlan tarafı olmak üzere iki grup oluşturularak oynanılır. Kimi taraf yener kimi taraf yenilir. Kız tarafı yenilirse oğlan tarafına mendil verir. Oğlan tarafı yenilirse kız tarafına mendil verir. Oyun oynanırken şarkılar söylenir. Atışma yapılır. Aslında bu oyunda amaç kızlarla oğlanların birbirini tanımalarıdır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Buna benzer bir oyun daha vardır. Bu oyunun adı “**Ak Süyök**” oyunudur. Ak süyök, beyaz kemik demektir. Bu oyun şöyle oynanır; Gençler, kız erkek karışık olarak bir grup sağ tarafta bir grup sol tarafta olacak şekilde ikiye ayrılırlar. Ak süyök’ü birisi uzaklara fırlatır. Bu oyun geniş bir yaylada karanlıkta oynanır, o gece karanlığında ak süyök bulunmaya çalışılır. Hangi tarafa ak süyök’ü bulursa o tarafın iki ya da üç sefer ak süyök’ü atma hakkı bulunuyor. Ben bu oyunu oynamadım ama bunlar bu oyun hakkında duyduklarımdır. O zamanlarda bizim gibi çocuklar ayak altında kalırız diye bu oyuna yaklaştırılmazdı. Tabi şimdilerde bu oyunlara gerek kalmadı. Gençlerin eğlence için çok avatajı var (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Salihli Kazak Türkleri arasında bu oyunlar artık oynanmıyor ama “Kan caksı ma?” diye bir oyun hâlâ oynanmaktadır. Oğlanlar ve kızlar bir evin içinde oturuyorlar. İçlerinden bir Kan (Han, Başkan) oluyor. Biri de vezir oluyor. Oyun başladığında vezir, herkese Kan caksı ma? Diye soruyor. Herkes içinden geldiğini söylüyor, istediklerini sıralıyor bir açıdan Kan’a eziyet etmek için akla hayale gelmeyen şeyler isteniyor. Kan İçin kimi caksı (iyi) der, kimi caman(kötü) der. Vezir herkesi dinler ve gelir herşeyi Kan’a anlatır. Kan bu istekleri yerine getirmeye çalışır. Sonra bu Kan’lar değişiyor. O da kendisine en çok eziyet edeni Kan yapıyor. Aynı şekilde yeni Kan’a eziyet ediliyor. Bazen Kan kızarsa tokat atıyor. Bunun gülünç tarafı burası zaten. Ondan sonra vezir Kan’ın taklidini yapıyor. Aynı o ne söylerse ne hareket yaparsa onu taklit ediyor. Burasıda komik oluyor. Kan’ın çok zoruna giderse Kan vezire bir tokat atıyor. Ve onu Kan yapıyor. Şarkı söylettiriyor. Acayip şeyler yaptırıyor. Böylelikle gençler eğleniyorlar (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

3.2. Asatuw (*Yedirmek*)

Eset atam et asatar, et asatsa bes asatar. Babam Eset et paylaştırır, et paylaştırırsa beş paylaştırır.

Cañıltpaş

Et yenilip bittikten sonra “tör²⁰” de oturan “aksakal” ın tabakta kalan eti delikanlılar ile yiğitler arasında paylaşırması gerekir. Eskiden delikanlılar “et saymız” (et paylaşalım) diyerek misafir geldikleri evin önünde dolanır dururlarmış. Yazar Sabit Mukanov, söz konusu halk geleneğinin uygulanması, nesilden nesile aktarılması konusunda nasihatler vermektedir (Köse, 2001: 109).

Bu gelenek Salihli Kazak Türklerinde bu şekilde devam etmemektedir. Şimdiki gençler bunu artık sayarlar ve yemezler (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

3.3. Bastanğı (*Başlangıç*)

“...Castar “bastanğı” dep atalatın tamaq istep bas qosadı.” (Gençler bir araya toplanarak “bastanğı” diye bağırırlar; yiyecek isterler.) Kadirbek Segizbayev.

Bir evin büyükleri yolculuğa çıktıklarında köyün gençleri o evde toplanarak “gidenlerin yolda oldukları sürece başlarına bir şey gelmemesi” için “bastanğı casa!” (Yaşa bastanğı!) diye bağırırlar. Bir anlamda “bastanğı” gençlerin yolcu uğurlayan evde oyun-eğlence yapmaları, bir araya gelmeleridir. Geleneklere göre bu konuda herhangi bir yasaklama getirilmez ve sadece gençler tarafından gerçekleştirilebilir (Köse, 2001: 115).

Bastanğı denilen bu gelenek giden insan sağ salim geri dönsün diye yapılan bir şeydir. Bastanğı yapılan evde yemek pişirilir ve bastanğıya gelenlere ikram edilir. Konuklar eğlenir. Vakit geçirilir. Salihli Kazak Türleri arasında bu gelenek uygulanmamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

²⁰ Evin en değerli yeri, baş köşe.

3.4. Bayğazı (*Hediye*)

“Uva, satıra sarbazı, adırnaña bayğazı!” (Hey komik asker” Adırna’ya “bayğazı”!) Seyit Ebilhekimov.

Bayğazı, yeni alınan önemli bir eşya için verilen hediyedir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 72).

“Bayğazı” çocukların, gençlerin alacakları yeni bir eşya için (mesela kamçı, “şana²¹”, eyer, semer) verilmesi adet olan para ve eşya gibi hediyelerdir. “Bayğazı” istemenin hiçbir sakıncası yoktur (Köse, 2001: 117).

Salihli’de yaşayan Kazaklar bu adete “körimdik” adını vermektedirler. Mesela yeni bir elbise alan biri sevdiği bir arkadaşının yanına elbisesini göstermeye gider. Arkadaşına elbisem güzel mi? yakışmış mı? diye sorar. Ondan sonra arkadaşı ona hediye verir. İşte buna bayğazı denir. Şu zamanda çok sık elbise ya da herhangi bir eşya alındığı için uygulanmamaktadır (Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

3.5. Jeti Ata (*Yedi Göbek Soy*)

Jeti atasın bilgen ul,

Yedi göbek soyunu bilen oğulun,

Jeti Jurttıñ kamın Jer.

Yedi memlekete de gücü yeter.

Atasözü.

Bir insan yedi göbek soyunu bilmekle görgüsünü ve bilgisini, ata terbiyesini de göstermiş olur. Eğer bilmiyorsa “Jeti atasın bilmetin jetesiz” (yedi göbek soyunu bilmeyen soysuz) diye tenkit edilir.

Çocuğuna yedi göbek soyunu öğretmek, her anne-babanın en büyük borcudur. Nitekim Kazaklarda “kendisinin babasının, kayınbabasının, dedesinin ve onun akrabalarının anne-baba tarafının isimlerini bilmek, insanın yedi göbek soyunu bilmek demektir” diye bir söz vardır (Köse, 2001: 126).

Salihli Kazak Türkleri arasında yedi atasını bilme geleneği halen devam etmektedir. Mesela eve bir misafir geldiğinde o evin çocuğuna mutlaka yedi atasını sorar. Çocuk yedi atasını bilmek zorundadır. Kazaklarda çocuğuna yedi göbek soyunu öğretmek

²¹ kızak

bir vazifedir. Yedi atasını bilmeyen çocuk yetim sayılır (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Çocuk yedi atasını bilirse tarihini bilmiş olur. Eskiden tarih kitapları yoktu, yazılmıyordu. Bu şekilde tarihini soyunu biliyordu (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Salihli Kazak Türkleri yedi atasının adını mezar taşına bile yazdırır. Kalibek Rayımkulı Hakim' in (Alibek Hakim) Salihli asri mezarlığındaki mezar taşında şunlar yazılıdır; Kazak Türklerinin Orta cüzünün Baylav- Kerey- Cantekey- Süyinbay- Samembet- Esentay- Barkı- Bögenbey- Kataş- Şöti- Kocalak- Rahimbek soyundan Hacı Alibek Hakim (Köksegen Eren, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Fotoğraf 19.1. Alibek Hakim'in mezarı.

3.6. Bazarlıq (Pazardan Gelen Kişinin Getirdiği Hediye)

Uzak yerlere sefer, seyahat, ticaret gibi sebeplerle yola çıkanlar hemşerilerine, komşularına, değer verdiği kimselere, delikanlılara çeşitli ölçü ve pahada hediyeler getirirler. “bazarlıq” adıyla bilinen bu adet ince düşüncenin, saygı göstermenin ifadesi ve hatırlatma yolu olarak kabul edilir (Köse, 2001: 118).

Eskiden pazara giden kişiler pazardan yakınlarına hediyeler alıp getirirlerdi. Bunu sana pazardan alıp geldim, deyip verirdi. Şimdilerde böyle bir şey kalmadı. Uygulanmıyor (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

3.7. Uyqiaşar (*Uykuaçar*)

Kızlar ve kelinşekler toylardan, bayramlardan (Nevruz, ayt) önceki gece “delikanlılar uyuyup kalmasınlar” diye iyi yiyeceklerden “uyqiaşar” adıyla bilinen güzel yemekler hazırlarlar. Bu nedenle “uyqiaşar” kızlarla oğlanların birbirlerine olan inanç ile sevgilerini arttırmak için bir sebep teşkil eder (Köse, 2001: 177).

Bu gelenek Salihli Kazak Türkleri arasında uygulanmamaktadır (Rahmetullah Şanlı, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

3.8. Selt Etkizer (*Karşı Hediye Verme*)

Kazak delikanlıları “uyqiaşar” hazırlayarak kendilerine hizmet edip saygı gösteren, beğendikleri kızlara ufak tefek hediye, öte beri verirler. Bu âdet, “selt etkizer” diye adlandırılır (Köse, 2001: 162).

Bu gelenek Salihli’de uygulanmamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

3.9. Tobıq Jutuv (*Topuk Yutmak*)

Eskiden beri halk arasında “koyın tobığın jutuv” şeklinde bir inanç, bir gelenek yaşamaktadır. Bunun için “tobıq jutuvşı” genç, “tobıq jutuv” dan önce;

Batır bolsam cüregimnen şıq,

Yiğit isem yüreğimden çık,

Palvan bolsam bilegimnen şıq,

Pehlivan isem bileğimden çık,

Şeşen bolsam tañdayımnan şıq,

Hatip isem damağımdan çık,

Bakıttı bolsam mañdayımnan şıq.

Talihli isem alnımdan çık.

diyerek yemin edildikten sonra yutar.

Kazaklar arasında “topuk” un kıymeti göz önüne alınarak onun, “söylediği yerden çıkacağı”na dair bir inanç yaşamaktadır (Köse, 2001: 172).

Salihli Kazak Türkleri arasında bu gelenek uygulanmamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

3.10 Tobıq Tığuv (*Topuk Saklamak*)

Bu, süre belirleyip bir şey üzerine söz vererek eğlenmenin bir çeşididir. Meselâ bir delikanlı ile bir genç kız “topuk” saklayarak altın bir saat üzerine sözleşirler. Bir yıl

sonra veya beş yıl sonra “tobiq” ı saklayan delikanlı belirlenen sürede, belirlenen yerde kızın “topuğumu ver” dediği anda “topuk” u bulamazsa, verdiği söze uyarak ona altın bir saat alıp verir. Eğer bulursa altın saati, kız ona verir. Halk arasındaki bu tür oyunlara eskiden daha çok rastlanmaktaydı.

“Tobiq tığuv” oyunu insanı dikkatli olma, sözünü tutma yönünde eğitir (Köse, 2001: ss. 172- 173).

Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri bu geleneği uygulamamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

3.11. Toqım Qağar (*Yolcuya Verilen Armağan, Yiyecek, Yolluk*)

Toqım, atın sırtına eyerin batmaması için iki kat halinde keçeden yapılan örtü, teğelti anlamına gelir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 541).

Toqımqağar ise yolcuya verilen armağan, yiyecek, yolluk anlamına gelir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 541).

“Erteñ ulı dübirge meni attandırıp toqımqağarın sen casarsıñ- dedi Seken” (Yarın beni büyük şölende ata bindirir; “toqımqağar” ını da sen yaparsın, dedi Seken)

Segat Talcanov.

Bu, bir delikanlının ilk defa yola çıktığında yapılması gereken geleneksel bir toplantıdır. Böyle bir durumda söz konusu delikanlı için hayvan kesilir, yahut da “sıylı müşe” ler pişirilerek büyük bir sofraya hazırlanır; oyun-eğlence yapılır, “öleñ” , türkü söylenir. Bu uygulama “Alıs saparğa ketken jigittiñ toqımı cerde kalmasın, at-kölige aman kelsiñ (uzak yola çıkan oğlanın “toqım” ı boş dönmesin, atı- biniti sağ salim geri gelsin) şeklindeki iyi dilekte bulunmayla ilgili olarak ortaya çıkmış olmalıdır (Köse, 2001: 173).

Salihli Kazak Türklerinde bu gelenek uygulanmamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

3.12. Qızoynaq (*Eğlence*)

“Bir küni qızoynaqqa barıp, tañ ata kelip catsam, uyıqtap qalğan ekenmin, ecem oyatadı.” (Birgün “qızoynaq” a katılıp da şafak sökerken yatmış, uykuya dalmışım; babaannem uyandırdı.) Beyimbet Maylin.

Qızoynaq' ın sözlük anlamı, kızlarla delikanlıların birlikte düzenledikleri bir tür eğlencedir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 343).

Genç kızlar anne-babaları evde yokken bir araya gelerek gizlice oyun- eğlence düzenlerler. Buna farketirmeden delikanlılar da katılır. Bu toplantı gizli yapıldığı ve sadece kızlar için olduğu için *“qızoynaq”* diye adlandırılır. Qızoynaq çok sık düzenlenmez ve anne-babalar kızlarının buna katılmasına sert bir tavırla karşı koyarlar (Köse, 2001: ss. 143- 144).

Eskiden uygulanan bir gelenektir. Şimdi uygulanmamaktadır. Eskiden anne baba düğüne gittiğinde iki üç gün kalıyorlarmış. O zaman bizim halalarımız bunu yapıyorlarmış. Kızlar kendi aralarında toplanıp yemek yaparlarmış, eğlenirlermiş (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4. Evlenme İle İlgili Kazak Folkloru

Kazak Türklerinin evlilikleri geleneksel olarak kendi mensup oldukları kabileden evlenmeleri düşünülemez ve daima diğer kabilelerden evlenilir (Altay, 1998: 153). Aile kurma evlilikle başlar, evlilik ise uygun bir eş adayı bulmakla başlar. Kız isteme, ilk adımdır.

4.1. Kız Tañdav “Car Tañdav” (Kız Seçme ve Yar seçme)

Evlenmenin insan hayatındaki yerine binaen hem kız hem erkek çok titiz hareket eder. Kız ve erkeğin şahsi özellikleri taraflarca çok iyi tahlil edilir. Oğlanın evlenme girişimine *“Yar Seçme”* denilmektedir. Erkekler özellikle becerikli, namuslu, terbiyeli, akıllı, evine, geleneklere bağlı kız seçerler (Argyn, 2016). Buna *“Kız tañdağan Jigit”* (Kız seçen yiğit) denir (Altay, 1998: 154). Kızlar ise cesur, Kazak deyişiyle *“sekiz kırlı, bir sırlı”* (Çok yönlü, yetenekli), işine ve mesleğine bağlı olan erkeği beğenirler (Argyn, 2016).

Genellikle soylu yerin kızı terbiyeli, görgülü ve becerikli olur. Bundan dolayı Kazaklar *“Tabağına karap asın iş, anasına karap kızın al”* (Kap kacaklarına bakarak yemeğini ye, annesine bakarak kızını al) diye öğütlerde bulunmuştur. Kazak

Türklerinin büyük şairi Abay Kunanbayev'in yazdığı şu mısralar da eşin nasıl seçilmesi gerektiğinin bir örneğidir.

Jasaulı dep, maldı dep baydan alma, Çeyizli deyip, mülklü deyip zenginden alma,
Kedey kızı arzan dep kumarlanba. Fakir kızı ucuz deyip onu isteme.
Akıl bar, arı bar, uyatı bar, Aklı var, namusu var, utancı var,
Ata-ananın kızınan kapı kalma. Ata ananın kızını hiç kaçıрма.

(Argyn, 2016).

Eskiden oğlanla kız birbirlerini görmeden büyükler seçiyordu. Şimdi gençler kendileri anlaşıyor. Anne babası seçse yarın anlaşamazlarsa anne babanın başına ekşiyorlar. Benim babam beni o şekilde verdi. Ben verdim sen orada yaşayacaksın dedi. Salihli'de yaşayan Kazaklar arasında şimdilerde gençler birbirleriyle anlaşıyorlar. Ben falancayı gördüm, beğendim. Kendime uygun gördüm dediğinde anne baba gidip kızı istiyor. Kazaklar kız seçerken namuslu olmasına, terbiyeli, becerikli, gelenek ve göreneklerine bağlı, ağır başlı söz dinleyen misafiri seven kızı seçmeye özen gösterirler (Aklima Hâkim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.2. Kız Aytıruw (Kız İsteme)

Kazak halkının evlenme geleneğinde herhangi bir köyde soylu bir kız varmış denirse ya da kız daha önce görülürse, o kızla evlenmek isteyen yiğit ya da anne babası, onlar yoksa akrabaları kızın ailesine bir kişiyi gönderip kızı isterler (Argyn, 2016). Kazakistan'da kız istemeye çok kalabalık bir şekilde gidilir ve birkaç gün kalınır. Ancak kız evinde uyumaz. Hatta uyuyan kimselerin saçы yastığa, kıyafetleri de yatağa dikilerek onlara ceza verilir.²²

²² Gülđa Çetindağ, "Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir Deneme", *Milli Folklor dergisi*, Sayı:76, s.220.

4.3. Kuda Tüsüv (*Dünür gitme, Dünürlük*)

“İtbay Turlıgülğa quda tüsip mal aluvğa dayarlana bastadı” (İtbay Turlıgül’a dünür gitti ve “mal” almak için hazırlıklara başladı) Spandiyar Köbeyev.

Kaynağı oldukça eskilere giden ve bugün de yaşamakta olan güzel ve anlamlı göreneklerden biri de “*quda tüsüv*”dür. Bunun için de evlenme çağına gelen bir delikanlının babası ya da yakın akrabaları kızı olan bir eve “quda” olarak gider (Köse, 2001: ss.146- 147).

Kazak geleneğine göre kimi zaman iki arkadaş daha çocukları dünyaya gelmeden (senin oğlun, benim kızım veya benim oğlum senin kızın olursa dünür olalım) diye aralarında söz keserler. Buna “*Bel kuda*” denir. Çocuklar beşikteyken söz kesip dünür olanlara da “*Beşik Kuda*” denir (Argyn, 2016). Bu çocuklar büyüdükten sonra evlendirilirler (Altay, 1998: 154).

Genel olarak oğlan 15-25, kız ise 15-20 yaşlar arasında evlendirilmekle beraber bir iki yaş küçükken de evlendirilirler. Bir tarafın bir oğlan bir kızı, diğer tarafında bir oğlan bir kızı bulunduğu takdirde karşılıklı olarak “Dünür” olmaları mümkündür. Buna “*Karsı Kuda*” denir (Altay, 1998: 154).

Kız isteme aşamasından sonra oğlanın anne babası, amcası, dayısı, akrabaları bir araya gelip söz kesme toyuna kimlerin nasıl gidecekleri konusunu müzakere ederler. Kız evinin uzaklığına göre en az 3 kişi, en fazla 30 kişiden oluşan bir heyet kız ailesine gider. İki taraf konuşup ne yapacaklarını anlaşır ve düğünün ne zaman olacağı konusunda bir karar alırlar. İki taraf böylelikle dünür olur (Argyn, 2016). Buna “*Kudalık Söylesüv*” yani dünürlük sözleşmesi denir (Altay, 1998: 154). Erkeğin ailesi kızın kulağına küpe takar. Bu artık kızın nişanlı olduğunu bildirir. Bu gelenek günümüzde de uygulanmaktadır (Argyn, 2016).

Dünürlük meselesini idare eden ve bununla ilgili adetlerin yerine getirilmesini sağlayan kişiye “bas quda” adı verilir; evlenecek oğlan ile “qalındıq” ın babaları da birbirlerine “bavızdav quda” diye hitap ederler.

Dünür gitme, Kazakların önem verilen ve çok anlamlı gelenek-göreneklerinden biri olup bu esnada çeşitli oyun ve eğlenceler yapılarak fıkralar anlatılır, şakalar yapılır, yani iki tarafta birbirini sınyıp durur (Köse, 2001: 147).

Salihli’de yaşıyan Kazak Türkleri arasında bu gelenek devam ediyor ama eski zamandaki gibi olmuyor. Eskiden eğlenceler olurdu. Şimdi oğlan tarafı bir sandık dolduruyor kızın evine gidip boşaltıyor. Hediyeler veriliyor. Kıza ayrı, kızın babasına ayrı, annesine ayrı, kardeşine ayrı bir hediye getiriliyor. Bu gelenek şimdi böyle devam ediyor (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.4. Qamşı qaytaruw (*Kamçıyı Geri Verme*)

Kazakların bu geleneği ise şu şekilde gerçekleşir; bir baba oğlunu evlendirmek için kız ararken bir köyün dervişine, köylüye ve kendi akrabalarına danışarak düşüncesini aktarır. Hatırı sayılır kişiler babaya, işte şurada iyi bir adam, soylu bir adam var, onun da güzel mi güzel soylu mu soylu bir kızı var, derler. Soylu bir ailedir, derler. Baba yanına hatırı sayılır kişileri de alır ve kız evine gider. Burada yemek ikram edilir, yemekten sonra oğlan babası otağın ortasına kamçısını asar ve gider. Bu olayın ardından kız babası gelenlerin kim olduklarını, soylarını, işlerini sorar. Bunları öğrendikten sonra onlara gereken cevabı verir. Eğer kızın başıboş değilse daha önce birine söz verilmemişse veya oğlan tarafını beğenmemişse kızını vermek istemiyorsa kamçı sahibine geri verilir. İşte bu geleneğe “*qamşı qaytaruw*” denir. Gelenek böyle olduğu için herhangi bir gönül koyma olmaz.

Oğlan babası rahvan bir at hediye verir. Oğlan kıza, annesinin emanet ettiği ve özel yapımı olan üzerinde puhu kuşu tüyü olan takke ile bilezik, küpe ve yüzük verir. Artık o kız Üki(Puhu kuşu tüyü) li, yüzüklü kız diye gösterilir. Oğlan babasının astığı yerde asılı duran kamçı, kızla oğlanın söz kesim töreni olana kadar duvarda asılı olarak kalır. Kız tarafı bir buçuk seneye kadar dünürkü bekler, oğlan tarafı hiçbir haber göndermezse, kız tarafı oğlan tarafının kamçısını geri verir. Böylelikle kız isteme ortadan kalkmış olur (Özalp, 2015: ss. 48- 49).

Salihli’de yaşıyan Kazaklar arasında puhu kuşu tüyü değerlidir. Puhu kuşunun her kanadında siyah çizgi oluyor. Bizde onun her çizgisi dua olarak hesaplanıyor. Yeni geline ve yeni doğan bebeğe takılır. El işi yapılan örtülere puhu kuşu deseni işlenir. Genç kızlara takarlar. Damat olacak olan yiğidin atının kuyruğuna takarlar. Salihli’de yaşıyan Kazaklar tarafından bu gelenek unutulmuştur. Ama puhu kuşu takma geleneği biz Salihli’ye geldiğimizde devam ediyordu. Şimdi el işi örtülere puhu kuşu

tüyü deseni işlenir, uğurlu olduğuna inanılır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.5. Qız Alıp Qaşuw (*Kız Alıp Kaçmak*)

Qız alıp qaşuw, Kazakların geleneksel evlilik şekillerinden biridir. Aileler kız istekli olduğu halde kızı sevdiği oğlana vermiyorlarsa oğlan sevdiği kızı kaçıtır. Bu durum bazı zamanlar Kazaklar arasında görülmüştür. O zamanlarda kızların genellikle başıbağlı (sözlü) olduğu için kaçan kızın dul olacağına yönelik söylentiler olur. Önceden mutlaka birilerine söz verildiği için kız onun sayılır, başka biri kaçırdığında kız dul olarak görülürdü.

Aileler kızlarının kaçırdığını duyduklarında bu duruma sert tepki gösterirler. Oğlan tarafı kız tarafına elçi göndererek özür diler, kızın ailesinin öfkesi yatıştırılır. Daha sonra oğlanla kız geleneklere göre evlendirilirler (Özalp, 2015: ss. 50- 51).

Eskiden kızları enne babası vermezse cigit (genç, delikanlı) kızı kaçıtır. Oğlan kuvvetliyse kızı alıp götürürdü. Oğlan kuvvetli değilse kızın anne babası kızı geri alırdı. Bazen de iki tarafın öfkeleri yatışır. Özür dilenir, barışılırdı. Şimdi Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri arasında böyle bir şey görülmemektedir. Fakat nadiren de olsa eğer kız ile oğlan birbirini sever de aileleri onaylamazsa bu durum olabiliyor (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.6. Şege Şapan (*Yakalı Kaftan*)

Kazak Türkleri arasında bu gelenek, bir bakıma kız tarafından sözün alındığının işareti olarak görülür. Şöyle gerçekleşir; kız tarafı ve oğlan tarafı dünürlük anlaşmasını yaptıktan sonra hediyelerirler. Oğlan babası “bilezik, gerdanlık, ...” verdikten sonra kız babası da oğlan babası tarafından gönderilen Jawşı²³ nın üstüne şege şapan²⁴ı atar. Bu işin olduğu, kız tarafından sözün alındığının bir göstergesi olarak görülür. Oğlan tarafına geri dönen elçinin üzerinde bu şege şapan görülünce saç atılır (Özalp, 2015: 51).

Bu gelenek Salihli’ye ilk geldiğimiz yıllarda uygulanmaktaydı. Fakat şimdilerde bu gelenek unutuldu. Ama kız istemedenden önce dünürlere elçi gönderimi devam ediyor.

²³ Elçi.

²⁴ Yakalı kaftan.

Biz kızınızı istemeye geleceğiz gelelim mi? , gelmeyelim mi? diyerek elçi iki tarafın arasını bulur (Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.7. Quda Tartar²⁵

Kız tarafı, dünürlerine eşsiz değer verir, bir taraftanda “Quda tartar” adı verilen bir örf-âdeti de yerine getirirler. Quda tartar, eğlenceli oyunlar, şenlikler ve doğa güzelliklerine dayalı gerçekleştirilen bir örf-âdetidir. Bu âdetin uygulanmasına gelecek olursak, âdeti uygulamak için gelen kadınlar (erkeklerde katılabilir) diğer takımdaki dünürlerine doğru atılarak onları “kökpar²⁶” oynamalarına göre değerlendirirler. Onlar dünürlerini yanlış yönlendirerek öküze bindirirler. Daha sonra da “kirlep ketipti göy” (kirlendi) diyerek onları nehre götürüp suya daldırırlar, ayaklarını yukarı kaldırarak evin tepesine asarlar. Bu gerçekleşenler zor olduğundan çevredekiler gülebilir, bazen de bu oyunlar uygunsuz hareketlere kadar varabilir. Fakat buna dünürler sinirlenmezler. Ellerinden gelse onlar da dünürlerine güç gösterir ve onları kucaqlayarak taşırlar. Bu âdetin asıl amacı, insanları eğlendirme, eğlendirirken de onların gönüllerini almadır (Özalp, 2015: ss. 53- 54).

Salihli Kazak Türkleri Kökpar’a “Kökberi” demektedirler. Bu oyunun oynanışı, mesela bir kuzunun içini yani karnını kızın babası çıkarır. Ondan sonra herkes at üstüne biner. Kız tarafı bir yana oğlan tarafı bir yana geçer iki takım oluşturulur. Kızın babası ortaya Kökberi’yi atar. Onu kim kaparsa kaçırır. Diğerleride onu almak için kaçırmanın peşinden kovalar. Meselâ diyelim ki Kökberi’yi oğlan tarafı aldı. O zaman oğlan tarafı Kökberi’yi alıp getirir ve kız babasının evine atar. Kızın babasının evine attığı zaman bu şu anlama gelir. Kızın babası artık onlara bir yemek ve eğlence düzenlemek zorunda kalıyor. Sen bize bunu yaptın öyleyse bir de bunu yapıver demek gibi bir şey oluyor. Aslında eğlenceye kapı aralamak için yapılan gelenek diyebiliriz. Bu oyun eski serbest zamanların oyunudur. Şimdi bu tarz oyunlar eğlenceler yapılmıyor. Salihli’de yaşayan Kazaklar bunların yerine damat geldiğinde damadın kahvesine ya da çayına tuz atarlar. Ayakkabısının içine su dökerler veya

²⁵ Kazak âdetlerine göre, kız istemeye gelenlerin şiir ve şarkı söyleyemediği, sorulan bilmeceyi yanıtlayamadığı durumlarda kız tarafından kendilerine kesilen cezadan kurtulmak için verdikleri hediye.

²⁶ Kökpar, İki takımın, başı kesilip iç organları çıkarılan oğlak veya keçiyi keserek at üzerinde oynadıkları bir tür oyun, kökpar.

yumurta koyarlar. Böyle eğlenceler çıkarırlar (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.8. Qalın Mal (*Başlık Parası*)

“Men at-ton aybimen qalın malın qaytarpakşı boldım ğoy” (Bense “at-ton aybı” ile “qalın mal”ı nı geri gönderecek oldum.) Spandiyar Köbeyev.

Kazak Türklerinin geçmişten geleceğe devam eden âdetlerinden biridir (Özalp, 2015: 54).

Eski anne- babalar kızlarının oğlanlarının isteğini dikkate almadan dünür giderler; kızını verecek olan kimse de dünürlüğe gelenden “qalın mal” alırdı. Büyük bir ihtimalle “qalın” dünürlerin sosyal mevki ve ekonomik durumlarıyla ilgili olup, iki taraf birlikte oturup çözerlerdi. Önceleri yoksullar arasında “qalın mal” ın miktarı 5-6 “mal” ile sınırlı iken çok zenginler arasında bu sayı 200-500-1000 jılkıya kadar çıkardı (Köse, 2001: 139). Elde edilen bilgilere göre “biy” ile zenginler, hükümdar ile idareciler arasında “Bas Jaksı” adı verilen 5 deve ile 1 yetim kız (küñ) , “ayaq caqsı” adı verilen 3 deve ile 1 yetim oğlan (qul) verdikleri bilinmektedir. Kazaklarda hediye olarak hayvan verilirken yirmi sayısı üzerinden hesaplama yapılır. Aile hem hediye hem de başlık arzu edebilir. Bu durumda da yedi ile biten miktar kadar hediye verilir. Yirmi yedi deve, otuz yedi at vb. (Köse, 2001: 139). Genelde karşılıklı olarak hediyeleşilir. Qalın mal’ın bir kısmı nişan yapıldıktan sonra verilirken kalan kısmı iki tarafın anlaşmasına göre nikâh tarihine kadar parçalar halinde ödenebilir ya da bir defada tamamı ödenir. Çocuklar küçük yaşta iseler buluğ çağına gelmeleri beklenir (Yorulmaz, 2012: 195).

Qalın mal’ın dışında ilk olarak verilecek olan Öltiri’dir ki bu bir at, bir tay veyahut üç koyun, iki veya bir koyunda olabilir. Bir de kızın ninesi varsa “iliv” adı ile ve annesine “Süt akı” (Süt hakkı) adı altında haline göre bir at, deve veya daha küçük bir şey verilir. Bundan başka “toymal” (düğün malı) olarak bir inek ya da birkaç tane koyun verilebilir. Bir de bunlardan başka “Jırtıs” adı altında kızın çeyizi için çeşitli kumaşlar verilir.

“jırtıs” (mata) olarak hesaplanır, yani 100 mata (jırtıs) verilecek ise aşağı yukarı 300 metre kumaş eder. 60 veya 80 mata “jırtıs” verilecek ise ona göre hesaplanır. Âdi

basmadan, ipekli ve kadifeye kadar karışık her türlü kumaş üst üste 3 metre bir mata olarak hesaplanır (Altay, 1998: 156).

“Qalın mal” âdeti, 1920 yılında kaldırılmıştır (Köse, 2001: 139).

Bu gelenek bizim zamanımızda yoktu. Daha eski zamanlarda uygulanan bir gelenektir. Ama duyduğum kadarıyla başlık parası olarak 100 koyun ya da at verilebiliyordu. Bunun yanında kız babası oğlan tarafından devamlı birincilik kazanan bir yarış atı varsa onu isteyebiliyordu. Yine bir ‘aygır yürü’ verilebilir. Bir aygır yürü dediğimiz otuz küsur attan meydana geliyor. En az yüz savılık koyun (iki yaşında) verilebiliyordu. Bu gelenekte kalın mal veren aile şanını şerefini ne kadar köklü bir aile olduğunu gösteriyordu. Biz bunları duyduk sadece görmedik (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Kızın ailesine haber gönderilir. Kızın ailesi kızı vermeye razıysa kız istemeye gidilir. Kız verildiğinde kızın ailesine oğlan evi daha önce yanında getirdiği bir miktar parayı bir bez arasında verir (Rahmetullah Şanlı, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Kız ailesine para vermek demek başlık parası vermek demek değildir. O gelenek kalktı. Buradaki amaç kızın ailesine maddi olarak destek olmaktır. Çünkü kızın ailesi evin eşyalarını almakla yükümlüdür. O yüzden bir miktar destek sağlamak için para verilir (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

4.9. Kiyim Tigüw (*Giyim Dikme*)

Ahmet Jünisılı'nın söylediğine göre giyim dikme âdeti vesilesiyle gelen dünürlerin gece boyunca uyumamaları gerekir. Jaksı tamaq qalğanşa, jaman qarın jarılsın (iyi yemek kalacağına kötü karın yarılсын) diyerek, dünürlerin verdikleri yemekleri yemeleri gerekir. Bu ziyaret sırasında hiçbir surette uyumamaları gerekir. Eğer ki uyuyup kalırsa kıyafetleri dünürlerinden biri diker ve o kişilere ayıp parası ödetilir. Bu yüzden bu âdeti uygulayacak kişilerin gece boyu uyumamaya da yiyip içmeye de hatta şarkı söylemeye de dayanıklı olması gereklidir (Özalp, 2015: 57).

Bu gelenek şimdilerde uygulanmamaktadır. Kıyafetler hazır alındığı için unutulmuştur (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.10. Kiyit (*Hediye, Dönürlerin Karşılıklı Hediyeleşmesi*)

“Qudalıq belgisi kiyit, komis belgisi beyit” (Dönürlüğün işareti “kiyit” , yerleşmenin işareti ise “beyit” tir) atasözü.

“Kiyit” dönürlüğün asıl işareti olup dönürler arasında, uygulanması gereken ve onların birbirleri için hazırladıkları, birbirlerine layık gördükleri hediye ve hürmet anlamındadır. “Kiyit” dönürlerin sosyal mevkilerine, ekonomik durumlarına bakılarak uygulanır ve çeşitli şeyler olabilir. Mesela ilk başta yakasına kunduz kürkü geçirilmiş bir giysi, kurt kürkünden yapılmış palto, güzel bir halı ya da başka türden kıymetli eşyalar, giyecekler ile çeşitli şeyler “kiyit” olarak verilebilir.

“Kiyit” Kazaklar arasında hala yaşayan bir gelenektir (Köse, 2001: 135).

Bu gelenek düğüne bir hafta kala karşılıklı olarak gerçekleştirilen bir gelenektir. Kız evden çıkarken karşı tarafa hediye olarak evden halılar, kumaşlar götürür (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında ‘*Kap saluv*’ (heybe gönderme) adında bir adet yerine getirilmektedir. Kız tarafı gelecek olan dönür sayısı kadar hediye bir heybenin içene hazırlar ama şimdilerde bu bavul olur. İçerisine halı, elbiselik, seccade, havlu, gömlek koyarlar. Hediyelerin üzerine tek tek sahibinin adı yazılır. Böyle bir adettir. Sonra her iki taraf birbirini yemeğe alırlar (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

‘Kap saluv’ âdetine benzer Salihli yerel halkında da bir uygulama vardır. Salihli’de dönürler birbirlerine karşılıklı olarak ‘Sini’ gönderir. Bu siniler özenle hazırlanır. İçerisinde tatlı, kuruyemiş, çerez gibi yiyecekler ve karşı ailedeki kişilere uygun yeni kıyafetler sinide hediye olarak sunulur. Kazaklar ile yerel halk arasında böyle bir benzerlik vardır.

4.11. Quyrıq Bavır (*Kuyruk Ciğer*)

“Quyrıq- bavır cediñ be, quda boldım dediñ be” (quyrıq- ciğer yedin mi, dünür oldım dedin mi?) Atasözü (Köse, 2001: 151).

“quyrıq- bavır” dünürlük âdetiyle ilgili bir uygulama olmakla beraber Kazak gelenek ve göreneklere içinde özel bir yer işgal eden bir kuraldır. Bunun için iki taraf bir araya gelip dünür olduklarında oğlan tarafı misafirlerine “quyrıq bavır” ikram eder ve özel bir hediye getirir. Bu hediyeyi getiren kadın her iki tarafa da “bavırday caqın, quyrıqtay tetti bolıñdar” (Ciğer gibi yakın, kuyruk gibi tatlı olun) şeklinde dilekte bulunur. Her iki dünür de quyrıq bavırdan yerler (Köse, 2001: 151).

Kuyrukla ciğerin birlikte ikram edilip yenmesinin anlamı, büyüktür. Nitekim bütün bir ciğer, hısım- akraba olmanın işaretidir. Bu sebeple bir ciğeri paylaşarak yiyen iki taraf, kardeş olmuş kabul edilirler. Kuyruk ise hem geçimini hayvancılıkla sağlayan bir Kazak için varlığın bolluğun işaretidir hem de iki taraf arasında alışveriş durumunun söz konusu olduğunu anlatır (Köse, 2000: 40).

Kazak geleneklerine göre “kuyruk- ciğer yeme” , dünür olmanın hukuki bir işareti olarak, hukuki bir belgesi olarak değerlendirilir (Köse, 2001: 151).

Bu gelenek şarkılı, türkülü bir şekilde uygulanır. Kuyruk ciğer yenilirken söylenen bir şiir:

Quda, quda deysin aw- ay,	Dünür, dünür dersin hey!
Quyrıq bavır jeysiñ aw- ay.	Kuyruk- ciğer yersin hey!
Quyrıq bavır jemesen,	Kuyruk- ciğer yemezsen,
Nesine quda deysin aw- ay.	Nesine dünür dersin, hey!
Ülken quda, bas quda,	Büyük dünür baş dünür,
Kişi quda jas quda,	Küçük dünür genç dünür,
Quyrıq bavır akeldim,	Kuyruk- ciğer getirdim,
Awızındı aş, quda.	Ağzımı aç dünür.

Ülken quda ardaqtı- ay,	Büyük dünür değerlidir- ay,

Kişi quda salmaqtı- ay,
Quyrıq bawır asatam,
Tistep alma barmaqtı- ay.

Küçük dünür ağırbaşlıdır- ay,
Kuyruk- ciğer yedireyim,
Parmaklarını yeme- ay.

Ülken quda ânekey- aw,
Kişi quda minekey- aw.
Quyrıq bawır asattım,
Kâdeleriñ kânekey- aw!
2015: ss. 59- 60).

Büyük dünür işte o- ay,
Küçük dünür işte bu- ay,
Kuyruk- ciğer yedirdim,
Geleneklerin nerede- ay! (Özalp,

Kuyruk bawır dediğimiz yemek ve bu gelenek şu şekilde olur: oğlan tarafı kız evine Kuda tösüv'e geliyorlar. Söz kesiliyor ardından hayvan kesiliyor bu hayvanın kuyruğundan ve ciğerinden bir yemek yapılıyor işte buna kuyruk bawır adı verilir. Sonra ilginç bir olay gerçekleşir. Ciğer sıcak sudan çıkarıldıktan sonra ince ince doğranır. Üzerine yoğurt koyulur. Yoğurt katıldıktan sonra kuyruk bawır hazır diyerek köyün güçlü, kuvvetli delikanlıları dünürlere tabak tutarlar. Delikanlılardan birisi tabak tutar birisi de yedirmeye çalışır. Yedirmeye çalışan delikanlı tam ısırtacakken yağlı ve yoğurtlu ciğeri dünürlerin yüzüne sürüyor. Ondan sonra birde üzerine damlatıyor. Sonra da güya hatasını düzeltmek için yıkayalım diyorlar. Bir yere çukur kazıp suyla dolduruyorlar. O kişiyi suyun içine batırıyorlar. Bu şekilde ilginç, eğlenceli bir adet yerine getiriliyor. Tabii ki bu durumu herkes kaldıramaz. O yüzden şimdi bu gelenek Salihli Kazakları arasında uygulanmamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Kazaklarda bu gelenek dünür olmanın bir göstergesidir. Kanun gibi kabul edilir. O yüzden dünürler arasında bir anlaşmazlık çıkarsa kuyruk ciğer yemediniz mi? diye sorarlar (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2018).

4.12. Öltiri Toy (*Nişan Ziyafeti*)

“Öltiri” hediyesi, erkek tarafından kızın ailesine getirilir. Genellikle “öltiri” geldikten sonra “Öltiri Toy” adı altında bir ziyafet düzenlenir. Konu-komşu ve akraba çağırılır, hayvanlar kesilir, yenilir, içilir, gelen kadınlar “şaşu” saçarlar yani şeker, kuru meyve

gibi yiyecekleri avuç avuç saçarlar. Bu “şaşu” işi, bütün düğünlerde mutluluk ve sevinç sembolü olarak uygulanan bir gelenektir.

Aslında “öltiri toy” önemli olmasına rağmen toyların en küçüğüdür. Şarkılar, türküler söylenir, sazlar çalınır, diğer oyunlar pek oynanmaz. Geleneğe göre bu düğün ziyafetine damat gelmez. Bu düğünün yapılması ile nişanlanmış sayılır ve bundan sonra oğlan da kız da dünür tarafından kaçmaya ve mümkün olduğu kadar görünmemeye çalışır.

Bu merasim bittikten sonra Öltiri’yi getirenler hediyelerle uğurlanır ve bundan sonra bir de kız tarafı oğlana “Üki Tağuv” yani (Puhu kuşu tüyü takılması) merasimini yaparlar. Kız tarafından erkekli kadınlı birkaç kişi hediyelerle oğlan tarafına giderler ve oğlanın şapkasına puhu kuşu tüyü takarlar. Kazak elinin geleneğine göre puhu kuşu tüyü süs ve mutluluk sembolü telâkki edilmekle beraber, nazar boncuğu olarak da takılır. Bu itibarla erkek ve kadın özellikle gençler, kıyafet süslerini tamamlamak için başlıklarına puhu kuşu tüyü takarlar (Altay, 1998: ss. 159- 160).

Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında bu gelenek günümüzde uygulanan nişan olarak bazı içerikleri kaldırılarak uygulanmaktadır. Kız tarafı ile oğlan tarafı anlaşıldıktan sonra oğlan tarafı bütün akrabalarını topluyor. Akrabalarla beraber bir heybe hazırlıyorlar. İçine çeşit çeşit hediye koyuyorlar. Öltiri Toy’un yani nişanın olduğu gün bu hediyeler götürülür. Kız evinde bir eğlence tertiplenir. Yemek verilir. Aynı Salihli’de yapılan nişan gibi kız ile oğlana nişan yüzükleri takılır. Kurdelayı bir yakını keser ama öncesinde makas kurdelayı kesmez. Cebine biraz para sıkıştırılınca makas kurdelayı keser. Salihli’de yaşayan Kazakların nişan töreni de bu şekilde gerçekleşir (Aklima Hakim, Kişisei Görüşme, Temmuz 2018).

4.13. Qınamende (Nişanlıyı Görmeye Gitmek)

“Qınamende car car men betaşar bar, öleñsiz solar qızıq bola ma gül?” (kınamende ile betaşar ve car car var, bunlar; öleñsiz olmaz, hiçbir şeye yaramaz eğlence, haydi gül) Abay.

Dünür gelinip düğün tarihi belirlenerek qalın mal ödendikten sonra güveyin qalındıq’ını ilk defa görmeye geldiğinde düzenlenen toya “**qınamende**” adı verilir. Doğu haklarında “qınamende keşi” kızın namuslu olduğunu bildirmek için düğün gününün ertesi günü yapılır. Şarkı, türkü ve danslarla sürdürülen “qınamende”

gençlerin sevinç içinde eğlendiklerinin ve iki gencin muratlarına erdiklerinin bir işaretidir. Bu da kazakların zengin gelenek göreneklerinden bir tanesidir (Köse, 2001: 142).

Bu güvey âdeti bazı yerlerde değişik şekillerde isimlendirilmektedir. Bazı yerlerde bu âdete “**qalındıq oynav**” , bazı yerlerde ise “**urın kelüv**” denir.

Bir küni küyev bayğus urın keldi, Günlerden bir gün zavallı güvey “urın” geldi,
Kısaytın caman börkin qırıp keldi. Eski püskü şapkasını bir yana eğerek geldi.

Nurhan Ahmetbekov.

Salihli Kazak Türkleri arasında bu gelenek uygulanmamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.14. Säwkele Kigizuw (Säwkele Giydirme)

Geline säwkele giydirme Kazaklar arasında uygulanan önemli geleneklerden biridir. Säwkele giydirme töreni için cemiyet kurulur. Dünürler çağırılır. Saçı saçılır. İyi dileklerde bulunulur. Säwkele hediyesi değerli bir hediyedir. Gelin bu hediyeği takınca daha da güzel görünür. Herkes gelini görmek ister. Yüz görümlüğünün de onun gibi güzel olması istenir. Gelinin säwkele takması sonucunda yuvasının eğlenceli, mutlu ve huzurlu olacağına inanılır. Jüsip Köpeyev’e göre säwkele, yeni gelin kıyafetidir. Säwkele yalnız başörtüsü değil Kazakların şıklığının, örf-adetlerinin, kültürünün ve ustalığının özel işareti, adeta bir sanat eseridir.

Säwkele, yumuşak, kadife gibi pahalı kumaşlardan dikilerek kunduz derileriyle kenarları işlenip altınlarla gümüşlerle nakışlandırılır, türlü renklerde boncuklar eklenir, görkemli iplerle işlenir, ön tarafı gözlü taşlarla kaplanır, türlü altınlarla ve paralarla bezendirilir, tepesine puhu kuşu tüyü takılır. Dünürlerin itibarının bir göstergesidir (Özalp, 2015: 64).

Bu gelenek eski zamanlarda uygulanıyordu. Ancak şimdilerde Säwkele yerine gelinlik giyiliyor. Salihli Kazak Türklerinin uyguladığı ise düğün günü gelinin yüzü açılacağı zaman yani betaşar yapılırken gelinin başına boncukları olan kırmızı bir örtü örtülür (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.15. Küyew Kiyimi (*Damatlığın Giyimi*)

Genç damat, düğün günü diğer erkeklerden çok farklı ve özel giyinmelidir. Çünkü gelin ve yengeler onu o şekilde tanır. Damat düğününde Börk²⁷üne puhu kuşu tüyü takar, kıpkırmızı bir kaftanı olur, onu giyer ve yüksek ökçeli çizmeleri de çeker. Börküneyi takan damat bunun sonucunda başını aşağı eğerek gözleriyle geline bakmamaya çalışmalıdır. Ağır başlılık göstermelidir. Eğer ki bunu uygulamazsa cezasına katlanır. Cezası ise ya para ya da söze gülmektir. O haliyle kızların arasına düşen damat türlü türlü cefalara dayanmak zorundadır.

Bu gelenek genellikle kırsal kesimlerde, köylerde uygulanmaktadır (Özalp, 2015: 65).

Salihli Kazak Türkleri arasında bu gelenek şimdilerde uygulanmamaktadır (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.16. Cırtıs Toy (*Atkılı Düğün Ziyafeti*)

“Öltiri” ziyafetinden sonra uygun olan bir günde “Kudalar” dünürler oğlan tarafına gelirler. Oğlan ailesi ziyafet çekerek qalın malın bir kısmını kız tarafına verir, bundan sonra yine oğlan tarafı “cırtıs” lık kumaşları satın alarak ve uygun bir zamanda özellikle yaz veya güz mevsiminde “cırtıs toy” adı altında düğün ziyafeti düzenler. Bütün düğün hazırlıkları bittikten sonra, çağırılacak kişilere adam gönderilir, mali durumuna göre değişik sayıda koyun kesilir. Büyük bir düğünde yirmi beş, otuz kadar koyun kesilir. Koyunlar kesilirken önce akraba ve komşunun yaşlı kişileri çağırılarak koyunlara teker teker Fatiha okutmak gelenektir (Altay, 1998: 160).

Cırtıs Toy Öltiri Toy’dan sonra oğlan evine düzenlenen atkılı düğün ziyafeti oluyor. Oğlan evi akrabalarını Cırtıs toyum var deyip çağırıyor. Cırtıs toya gelen akrabalar gelirken iğne yardımıyla bir elbiseliğe 100 olur, 300 olur, bin olur yani kendi durumuna göre bir şeyler takarlar ve o elbiseliği oğlan evinde verirler. Atkılı düğün dediğimiz bu şekilde oluyor. Bu elbiselikler oğlan evinde kalıyor, daha sonra kız almaya gidilirken bu elbiselikler ve paralar başlık olarak götürülüyor. Eğer para

²⁷ Şapka, kalpak

kalırsa düğün masraflarına harcanıyor (Arife Eken, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.17. Toy Malı (Düğün Malı)

Dünürler kız evine gelirlerken örf ve adetlere uygun bir şekilde gelirler. Aileye özel olan toy malı (düğün malı) bu örf ve adetlerden bir tanesidir. Oğlan tarafı kendi durumuna göre kız tarafına yılki ya da koyun getirir. Bu gelenek, damadın şerefini ve itibarını gösteren bir uygulama olarak görülür. Çeşitli kumaşlar, eşyalar, meyve ve şeker gibi şeyler de eklenebilir. Kızın ailesi tarafından damada iyi dilekler iletilir. Sonra hayvan kesilir ve tadına bakılır. Düğün malı göze hitap eden bir dolgunlukta değilse kızın yengeleri dünürlerin yüzüne vurur. Bu yüzden toy malı zengin olmalıdır (Özalp, 2015: 65).

Salihli Kazak Türklerinde bu gelenek bu şekilde uygulanmamaktadır. Bunun yerine dünürlere yardımcı olmak için para yardımı yapılmaktadır (Rahmetullah Şanlı, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Bir ya da iki koyun verilebilir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.18. Törkindev (Hısım- akraba Ziyareti)

Kız keyde eline törkindep keledi. Kız bazen memleketine törkindev'e gelir.

“Ana dili” gazetesi.

Bunun aslı, “törkin” sözünden çıkmıştır. Evlendirilen kızın “törkin” memleketine özel olarak (resmi bir şekilde) gelmesi “*törkindev*” olarak adlandırılır. Böyle bir durumda kızın ne kadar hısım- akrabası varsa onu misafirlige çağırarak hürmet etmek istediği şeyleri vermek ve duyduğu memnuniyeti belirterek atına bindirmek zorundadır (Köse, 2001: 174).

“Törkindev” her kızın vazifesidir ve onun birkaç defa törkindev'e varmaya hakkı vardır.

Törkindev'in millî ve geleneksel önemi çok fazladır ve bu kadınlara ait bir uygulamadır. Geleneklerimize göre kız törkinlemeye, güvey kayınlamaya, ciyen ise nağışılmaya gider (Köse, 2001: 175).

Salihli Kazak Türklerinde bu gelenek uygulanmaktadır. Kızı, akrabaları ve Kızın babası yemeğe çağırır. Kız ziyarete geldiğinde ona elbiselik, mendil, başörtüsü gibi hediyeler verilir. Onun gönlü alınır. Destek çıkılır. Bu gelenek düğünden 15 gün ya da bir ay sonra gerçekleşir. Eskiden kız vardığı yeri benimsesin ikide bir de baba evinde yaptığı alışkanlıkları yapmasın diye ve oraya alışsın diye bu şekilde yaparlardı. Öğretici yönü olan bir gelenektir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Bu geleneğe benzer bir adette yerel halkta da vardır. Evlenen çiftler düğünden bir hafta sonra anne ve babalarının elini öpmeye gelir. Onlara yemek ikram edilir.

4.19. Qız Tanısuv (Kızın Akrabalarına Veda Ziyareti)

Gelenek icabı evlenecek olan kız, “kız arkadaşları” ile beraber akrabaları veda ziyaretine gider, buna “*Kız tanışuv*” denir. Yakın mesafedekilere yaya, uzak mesafelere ise atla giderler. Akrabalarının evlerine varduktan sonra, boyunlarına sarılarak yüksek ve ağlamaklı bir sesle şiir söyleyerek vedalaşırlar. Bu şiire “Sıñsıv Körisi” ve bu ayrılık merasimine de “Körsiv” denir (Altay, 1998: 170).

Kızın veda Körisinden iki örnek:

Tavdin basın kün şalğan,	Dağın başında güneş yansıyan,
Ülkennen kişi ülgı ağlan.	Büyükten küçük örnek alan,
Köristi dep sökbeñder	“Köris” yaptı diye ayıplamayın,
Burıñğıdan bizge col kalğan.	Öncekinden bize örnek kalan

Aynalayın avılım,	Kurban olayım “Avılım” (Köyüm)
Birge tuvğan bavırım.	Birlikte doğmuş olan kardeşim,
Koş endi aman tundar,	Şimdi hoşça, esen kalınız,
Ülkenmen kişi tevirim.	Büyük ile küçük iyilerim.

Aynı zamanda kız, veda ziyareti için gittiği akrabalarına ufak yollu hediyeler de götürür ve akrabaları da ona ziyafet çekerek eğlendirip gönlünü alarak, büyük hediyeler verirler (Altay, 1998: ss. 170- 171).

Salihli’de yaşayan Kazaklarda gelin olacak kız akrabalarını ziyarete gider buna Kız Tanısv denir. Gelin akrabalarıyla vedalaştığı gibi akrabalar ona çeyizi için hediyeler verir. Eskiden bu adet şöyle gerçekleşirdi: gelin kızı ata bindirirler. Yanında yengeleri olur. Yola çıkılır eve bir iki gün sonra dönülür. Gelin kızın beline bir kuşak bağlanır. Her gittiği yerde akrabaları ona birer elbiselik kumaş verirler. Bu hediyeleri beline bağladığı kuşağa takarlar. Salkım saçak kuşak dolar ve adet yerini bulur. Şimdilerde Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında bu kuşak bağlama olayı olmaz. Nişandan sonra gelin yengeleriyle birlikte akrabalarını dolaşır. Akrabaları ona çeşitli çeyizlikler verir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.20. Sınsuv

Sınsuv, gelin olan kızın ailesi ve yakınları ile vedalaşma anında ağlayarak duygularını şiir yolu ile terennüm etmesi geleneğidir (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003: 504). Gelinin evden ayrılıp ata binmeden önce annesi- babası yakınları, kardeşleri hısım- akrabaları ile vedalaşırken söylenen veda türküsü olarakta bilinir. Bu türküyü ya kızın kendisi yazar ya da meşhur akınlar yazıverirler; genellikle de türkünün eski, daha önce söylenmiş şekilleri kullanılır. Bu türkü ile kız, kendisinin yabancı bir memlekete gitmenin üzüntüsünü, sıkıntısını anlatır: Sınsuv söylenmeye başlayınca düğüne iştirak eden hemen herkesi hüznün kaplar ve baba ocağından ayrılan kız, kendi yuvasını kurmanın verdiği sevinçle beraber aynı zamanda ayrılık acısının karıştığı hüznün gözyaşları döker. Bu hüznü ana merasime katılan hemen herkes iştirak eder.²⁸

Sınsuv, Kazakların anlamlı ve değer verdikleri bir gelenekleridir. Çünkü kız için çocukluğundan beri tanıdığı alıştığı akrabalarından yakınlarından ayrılması kolay değildir. Ancak şimdilerde kızların bu uygulamayı bıraktığı, ağlamayı bırak köyünden gittiğine sevindiği görülmektedir.

Kazaklar arasında eski dönemlerde gerçekleştirilen bu uygulama millî bir değerdir. Ama Kazakların unutulmuş adetlerinden biridir (Özalp, 2015: 69).

Salihli Kazak Türklerinde bu gelenek tam olarak gerçekleştirilmiyor ama bazı kızların ağıt yaktığı ağlayıp hüznülendiği görülüyor. Kızların hem giderim hem

²⁸ Şengün, Şengün, a. g. e. s. 121

ağlarım der gibi bir tavır sergilediği görülüyor. Eskiden bu gelenek yapılırken sıfırsız söylenirdi.

Altından menin bosagam,	Altından benim eşiğim,
Şeberler kıyıp jasagan,	Ustaların kesip yaptığı,
Ölgen de şıgam dep edim,	Ölünce çıkarım demişim,
Tiri de çıktım Jasagan.	Diri çıktım Allah'ım.
Bazardan kelgen üş kilem,	Pazardan gelen üç kilim,
Üşewdin biri tus kilem,	Üçünün biri duvar kilimi,
Tiri ketti demesen,	Diri gitti demesen,
Ölgennen munun nesi kem,	Ölümden bunun nesi kem,
Cılkı işinde dönen ker,	Atlar içinde dönen (dört yaşındaki at) makbul
Kızdı balam demender,	Kızı balam demeyin,
Kızdı balam desender,	Kızı balam deseniz,
Cat elge bala bermender.	Yâd ele bala vermeyin.

Bu sıfırsız gelin de söyleyebilir. Gelinin yengeleri de söyleyebilir. Geline yengeleri öğretirler. Kız öğrenmezse ayıp karşılanır. Şimdiki kızların aklında böyle bir şey yoktur. Unutulup gitmiştir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

4.21. Kız Uzatatın Toy (Kızın Evden Çıkarılması)

Bütün hazırlıklar bittikten sonra “Kız Uzatatın Toy” yani (Kızın yollanacağı düğün) adı altında bir ziyafet düzenlenir. Bilindiği gibi kişiler davet edilir. Bata’lar (dua) yapılarak, koyunlar kesilir. Bir yandan etler büyük kazanlarda haşlanırken, öbür yandan bol bol çaylar, kımızlar içilir “İrimşik Kurt” (sütten yapılmış yiyecekler) ve “Bavırsak” (Tuzlu kurabiyeler) bu sofralardan hiç eksik olmaz. Davetlilerin hepsi geldikten sonra hesabı alınıp ona göre uygun olarak et servisi yapılır, yenilir. “Sorpa” (Et suyu) içildikten sonra, bütün “Toy” larda olduğu gibi Küres, Müşe, Kökoğlak, Kız kuvar ve diğer oyunlar oynanır (Altay, 1998: 172).

Kızın evden çıkarılacağı gün yapılan toydur. Buradan gittikten sonra oğlan evinde de Kelin Kelgen Toy yapılır. Bu düğüne erkek tarafı çağırılır. Gelenler için yemek

hazırlanır. Çeyiz için hediye verilir. Dünürler kızı akşam yemeği vakti almaya giderler. Kız evden sabah çıkarılır. Oğlan tarafında Kelin Kelgen Toy yapılarına kadar kız kendi akrabalarında (Amca, dayı) kalır. Kızlar artık eskisi gibi vedalaşma cırı söylemez. Çünkü unutuluyor. Car car ise oğlan tarafında söylenir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.22. Neke Kıyar (*Nikâh Kıymak*)

“Avılınaymın qağazsız neke qıymaymın, canaza oqıtpaymın – dep Ködebay, bir dikildeydi.” (Muhtar benim, kâğıtsız nikâh kıymam, cenaze kaldırmam, diyen Ködebay, sinirlendi.) Beyimbet Maylin.

Beraber yaşamaya karar veren erkek ile kadın mutlaka nikâhları kıyılır ve bu iş, herkesin önünde yapılır. Birlikte yaşayan ancak nikâhları kıyılmayan kimseleri halk “nikâhsız” diyerek tenkit eder ve onlara soğuk davranır. Ayrıca onların çocukları da “nikâhsız doğmuş” şekilde, çirkin bir şekilde anılırlar (Köse, 2001: 154).

Sözlü edebiyatta nikâh kıyma sırasında söylenen “şahitler sözü” vardır. “Nikâh kıyma sözü” de denilen ve nikâhın kıyılacağı sırada iki şahit arasında geçen sözler vardır. Bunlar ezgiyle söylenen sözler değildir. Ancak “öleñ” e benzeyen ve deyim gibi ifade edilen kalıp sözlerdir. Nitekim şahitler:

Küve, küve, küvedirmiz,	Şahit, şahit, şahidiz
Küvelike cüredirmiz,	Şahitliğe başlıyoruz.
Munda halıq qasında,	Burada halk karşısında
Tañda haq qasında,	Sabah vakti Hak karşısında
Eki kisi haq küvalik beredürmiz.	İki kişi hak adına şahitlik yapıyoruz.

Dedikten sonra önce oğlana: “Palanşeden caralğan (äkesin aytadı) palanşeden tuvğan (şeşesin aytadı) palenşe qızdı (qızdı aytadı) halal cupyılıqqa qabil körüp aldıñız ba?” (Falancadan olma –babasının adını söyler- falancadan doğma- annesinin adını söyler- falanca kızı – kızın adını söyler- helalliğe kabul edip alıyor musun? diye sorarlar.

Sıra kıza geldiğinde aynı kalıp sözleri söyledikten sonra ona da “Palenşege halal cuptı bolıñız ba?” (falancaya helalliğe varıyor musun?) denir. Ahmet Baytursinov.

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere oğlan da, kız da evlenmek istediklerini kendi ağızlarıyla tastiklerler. Ondandır ikisi de “neke suvı” nı içerler. Böylece her ikisi de nikâhları kıyılmış; karı- koca olmuş kabul edilirler. Büyükler de iyi dileklerde bulunarak, el açıp dua ederler (Köse, 2001: ss. 155-156). Özel olarak bir koyun kesilir, iki tarafın ileri gelenleri ile kalabalık konu komşu topluluğuna bir ziyafet verilir (Altay, 1998: 179).

Nikâh Kız Uzatuv Toyu akşamı kıyılır. Nikâh kıyılmadan kız evden çıkarılmaz. Nikâh büyük bir kalabalığın önünde kıyılır. Ama şimdilerde genellikle aile arasında küçük topluluklar önünde yapılıyor. Eskiden nikâh kıyılırken şahitler Kazakça şahitlik sözü söylerlerdi. Şimdilerde bu şahitlik sözü söyleme uygulanmamaktadır. Soyca yedi atadan uzak biriyle nikâhlanmama devam etmektedir. Bu durumu çoğu kişi gençlerin anlaşmasına bırakır. Eski katı kurallar pek uygulanmamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.23. Car Car (Yar Yar)

Kızın baba ocağından uğurlanması için düzenlenen “uzatıluv toyı”nda genç kızların ve delikanlıların hepsi de gelinin gönlünü eğlendirmek, gitmek üzere olduğu yeni yerinde de iyi günler göreceğini anlatmak için şiirler, türküler söylendikten başka yeni gelinin şanslı, şerefli; çevresine saygılı olması yolundaki temennilerini de belirtirler. Bütün bunlar şiir şeklinde ve bir ezgi eşliğinde söylendiğinden “Car-car” adı altında bir eğlence olarak kabul edilir (Köse, 2001: 122).

Alıp kelseñ bazardañ	Alıp gelsen pazardan
Qara nasır, car-car av!	Kara “nasır” , yar yar aman!
Qara maqpal sevkele	Kara “maqpal” dan sevkele
Şaşın basar, car- car av!	Saçını örter yar yar aman!
Munda ekem kaldı dep,	Babacığım burada kaldı diyerek,
Kam cemeñiz, car-car av,	Tasalanmayın, yar yar aman
Caqsı bolsa qayın atañ,	İyi olursa kayınbaban
Ornıñ basar, car-car av!	Baban yerine geçer, yar yar aman!

Kız, buna şöyle cevap verir:

Esik aldı qarasuv,	Eşik önü karasu
Maydan bolsıñ car-car av,	Meydan olsun yar-yar aman
Aq cüziñdi körgendey,	Ak yüzümü görmem için
Aynam bolsıñ car-car av,	Aynam olsun yar-yar aman
Qayınatası bar deydi av,	Kayınbabası var diyorlar aman
Osı qazak car-car av,	Hem de Kazak, yar-yar aman
Aynalayın eqemdey,	Kurban olayım, babam gibisi
Qaydan bolsıñ, car-car av!	Nereden bulunsun, yar-yar aman!

Erkek

Bismillah dep bastayın colın bolsın Car-Car
Carık bolıp mañdayın batık konsun Car-Car

Ayrılvğa kam ceme ey şarağım Car-Car

Çarıñ menen birigip köñlin tolsın Car-Car

Kız

Akotavım tikken cer maydan bolsın Car-Car

Aynalası cağalay malga tolsın Car-Car

Kisi apası kisige apa deydi Car-Car

Aynalayın apamday kaydan bolsın Car-Car

Erkek

Carasadı kumis er semiz atka Car-Car

Sabiretsen cetesin sen muratka Car-Car

Ayel bolıp anadan tuvğannan son Car-Car

Takdir cazdı buyırıp seni catka

Kız

Tündigimniñ tört bayın tüye almadım Car-Car

Könlüm bölip dünya ciya almadım Car-Car

O da menin bir curtım böten emes Car-Car

Tuvıp öksen elimdi kıya almadım Car-Car

Türkçesi:

Erkek

Bismillah diye başlayım, yolun açık olsun.

Aydın olup alına, şans (kuşu) konsun.

Ayrıliğa tasalanma ey şekerim,

Yârin ile birleşip, gönlün dolsun.

Kız

Ak otağımın kurulduğı yer meydan olsun.

Çevresi sırayla mala dolsun

Kişi annesi kişiye, “anne” derler

Kurban olayım, annem gibi nerde olsun

Erkek

Yaraşır gümüş eyer, semiz ata.

Sabredersen erersin sen de murada.

Bayan olarak anadan doğduktan sonra

Takdir yazdınasip eyleyip seni ele.

Kız

Çadırımın dört bağıni düğümleyemedim

Gönlümü bölerek dünyalık toplayamadım.

O da benim bir yurdum, yabancı değil,

(Ama) doğup büyüdüğüm elime kıyamadım (Altay, 1998: ss. 175- 176).

Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında bu gelenek eskiden uygulanırdı ama şimdilerde uygulanmamaktadır. Ama eski zamanlarda düğünlerde bu car car söylenirdi. Bunu diyebilirim size. Bildiğim kadarıyla car car:

Erkekler

Alıp kelgen bazardan kara nasar car car, Alıp gelmiş bazardan kara kumaş yar yar,
yar,

Kara makpal sevkele şaşın basar car car, Kara kadife başlık saçını basar yar yar,
Munda ekem kaldı dep kam cemeniz car car, Burada babam kaldı diye gamlanma yar yar,
yar yar,

Jaksı bolsa kaynatan ornın basar car car, İyi olsa kaynatan yerini alır yar yar,

Kızlar

Esik aldı karasu maydan bolsın car car, Kapı önü karasu, meydan olsun yar yar,
Ak jüzim körgende aynam bolsın car car, Ak yüzümü görmeye aynam olsun yar yar,
yar,

Kaynatası bar deydi osı Kazak car car, Kaynatası var diyor bu Kazak yar yar,
Aynalayın ekemdey kaydan bolsın car car, Canım babam gibi nerden olsun yar yar.

Yani gelin tarafının gençleri ile damat tarafının gençleri gelinle damadın yerine atışma yaparlar. Gelin tarafı gelinin damadın evine gittiğinde karşılaşacağı zorlukları söylerler. Damat yakınları ise kızın karşılaşacağı zorluklarla nasıl baş edeceğini söylerler. Bu gelenek böyle olur (Kişisel Görüşme, Cennet Uçar, Eylül 2017).

Bu gelenek Salihli Kazak Türkleri arasında uygulanmamaktadır. Ama eskiden uygulanıyordu. Çok küçük yaşlarda Türkistan’da bir düğüne katılmışım. Küçük olduğum için çok fazla hatırlamıyorum. Hatırladığım kadarıyla car car’ı anlatayım. Annemle beraber bir düğüne varmıştık. Gelin Altay’dan gelmişti. Car car ve Betaşar yapmak için herkes gelinin evine toplandı. Tabii o zamanlar ev dediğimiz keçe çadır.

İki tane atlı adam geldi. Keçenin bir tarafını açtılar. Hemen car car söylemeye başladılar, şöyle diyorlardı:

Erkekler

Bir tolarsaq, bir tobiq sanda da bar, car car,

Qırıq kisiniñ aqlı Handa da bar, car car,

Äkem- ay dep cılama, baygus qızdar, car car,

Äken üşin qayın atañ onda bar, car car!

Kızlar

Cazgıturı aqşa qar cavmaq qayda, car car,

Qulın tayday ayqasqan oñ caq qayda, car car,

Kisi äkesi kisige äke deysin, car car,

Aynalayın äkemdey bolmaq qayda, car car

Erkekler

Bir tolarsaq, bir tobiq sanda da bar, car car,

Qırıq kisiniñ aqlı handa da bar, car car,

Şeşem-ay dep cılama, baygus qızdar, car car,

Şeşeñ üşin qayın eneñ anda da bar, car car!

Türkçesi

Erkekler

Bir tolarsaq, bir topuk sende de var, car car,

Kırk kişinin aklı sende de var, car car,

Babacığım deyip ağlamayın, zavallı kızlar, car car,

Baban için kayın baban var orada, car car!

Kızlar

İlkbahar kar yağması nerede, car car,

Qulın tay gibi dikkatli nerede, car car,

Başkasının babasına baba diyorsun, car car,

Canım babacağım gibi olmak nerede, car car

Erkekler

Bir tolarsaq, bir topuk sende de var, car car,

Kırk kişinin aklı handa da var, car car,

Anneciğim deyip ağlamayın, zavallı kızlar, car car,

Annen için kaynanan var orada, car car!

Bu şekilde aralarında bir atışma geçti. Yani car car gelin, oğlan evine varınca atışma tarzında söylenen düğün şiirleridir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.24. Aşşadiyar

Düğüne gelenlere toplumsal değerlere saygı gösterilmesi, insanların iyiliği, güzelliği tercih edip kötü hareketlerden kaçınılması öğütlenir. Aşşadiyar şiirleri düğün esnasında eğlence ve düğün gelenekleri yerine getirilip, davetlilerin dinlendiği esnada söylenir. Aşşadiyar kendisine has söylenişi olan bir şiirdir, ayrıca bu şiirin millî bir önemi de vardır. Aşşadiyar, uzun süre Kazakistan'ın büyük bir kısmında unutulmaya yüz tutan, daha doğrusu millî ve ahlaki değerleri unutturup, Batılı değerleri aşşalamaya çalışan totaliter sistemin baskısından kurtulduktan sonra tekrar canlandırılmaya başlamıştır (Şengün ve Şengün, 2014: 123).

Aşşadiyar bir bolar,

Jamannının köñili kir bolar.

Ata anasın sıylağan,

Aq şamalı biy bolar,

Aşşadiyar bir olur,

Kötünün gönlü pis olur.

Anne babasına değer veren,

Beyaz dokumalı hatip olur.

Awşadiyar eki der,

Erjetkenniñ erki der,

Omırawı tolğan on tüyme,

Qız balanın körki der...

Awşadiyar tört bolar,

Qızdıñ qoynı ört bolar,

Eki jaqsı qosılsa,

Öle ölgenşe set bolar,

(Özalp, 2015: 74).

Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında bu gelenek uygulanmamaktadır. Unutulmaya yüz tutmuştur (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.25. Aw- jar

Hem tecrübeli hem de terbiyeli olan Kazak halkı kızı evinden akrabalarından, köyünden uğurlarken ağlayarak şarkı ve jır türünde ustalıklı Aw- jar dile getirirler. Aw- jarda kızın arkadaşlarının gönüllerindeki samimilik hissedilir. Car car söylendikten sonra atışma türündeki aw- jar söylenir. Aw- jarda içten gelen dileklerin yanında kıza bahtının açık olması dilenir. Edep, örnek, terbiye gibi millî adetlerin bilgisi verilir. Aw- jarın sözü de şarkısı da gösterişli ve hareketli söylenir (Özalp, 2015: 75).

Örnek olarak,

Buwinğanım belime kisen be edi, aw jar aw,

Bekem busam belimnen tüser me edi, aw jar aw,

Äken barıp şeşeñdi ap kelmese, aw jar aw,

Munday azap basıña tüser me edi, aw jar aw!

Mingen de atın boz ğana, bike aw,

Küyewiñ senin boz bala, bike aw.

Öksiğın senin basılmas, bike aw.

Awşadiyar iki der,

Delikanlının özgürlüğü der,

Gövdesine dolan on düğme,

Kız çocuğun süsü der...

Awşadiyar dört olur,

Kızın koynu yangın olur,

İki iyi kişi birleşse,

Ölene kadar yemin etmiş olur

Äldilep bala süygenşe, bike aw,
Mingen de atım jirenşe, üki aw,
Tıqrşıp turar mingenşe, üki aw,
Qız köñili basılmas, üki aw,
Äldilep böpe süygenşe, üki aw!
Kettiñ, kettiñ dewşi edin kettim, apa, ay aw,
Erttep qoyğan atıña jettim, apa, ay aw.
Şımıldığın jelpe sal, körsin apam, ay aw,
Köziniñ jasın qoynına, töksin apam, ay aw!

Türkçesi

Nesillerim belime kelepçe miydi, ay yar ay.
Sağlam bağlasam belimden düşer miydi ay yar ay
Baban gidip anneni almasa, ay yar ay
Böylesi sıkıntı başına düşer miydi, ay yar ay!
Bindiğim atım da al don at, bike ay,
Senin kocan boz çocuk, bike ay
Senin hıçkırığın binmez, bike ay
Güçlü bir erkek sevmedikçe, bike ay
Bindiğin atın da sadece boz, bike ay
Üstüne bindikçe huzursuz olur, üki ay
Kızın gönlü durulmaz, üki ay
Güçlü bebek sevene kadar, üki ay
Gittin gittin diyordun, gittim, ana ay ay,
Eyerlediğin atına yetiştim, ana ay ay,

Perdeni hafifçe bırak, görsün annem, ay ay

Gözünün yaşını koynuna, döksün annem, ay ay! (Özalp, 2015: 75).

Salihli Kazak Türkleri arasında bu gelenek uygulanmamaktadır. Düğünlerde kızlar artık ağıt yakarak çıkmazlar. Sadece duygulandıkları için ağlarlar. Hem ağlarım hem giderim gibi bir şey olur (Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.26. Körıs (Kızın Evden Uğurlanması)

Bütün merasim bittikten sonra kızın evden çıkarılması işi başlar. Kız annesi, babası, kardeşleri ve akrabalarıyla vedalaşır ve bunu yaparken vedalaşma cırı olan “körıs” söylenir (Altay, 1998: 179).

Äweden uşqan buldırıq,	Havadan uçan belirsiz, bulanık,
Qubıladıan soqqan ızğırıq.	Kıbleden esen soğuk rüzgâr.
Jatga ketip baramın,	Yabancı ele gidiyorum,
Jaratqan soñ qız qılıp.	Yaradan kız yarattığımdan.
Atası jaqsı qul bolmas,	Atası iyi olan kul olmaz,
Anası jaqsı küñ bolmas,	Annesi iyi olan köle olmaz.
Oñ jaqtan ketip baramın,	sağ taraftan gidiyorum,
Qız erkelep ul bolmas,	Kız şımarınca erkek olmaz,
deyip kendinin yabancı elde olacağını cırına ekler, en sonunda:	
Janımdağı qınım aw,	Yanımdaki kınım ay,
Siñliler men inim aw.	Kız kardeşlerim ile erkek kardeşim ay.
Jıl aynalıp kelgenşe,	Yıl geçip gelene kadar
Qoş aman bol künim aw,	Hoşça kal güneşim- ay.

diyerek akrabaları ile vedalaşır. Burada “cıl aynalıp kelgenşe” (yıl geçip gelene kadar) diye söylenen sözün bir anlamı vardır. Çünkü âdete göre uğurlanan kız bir yıl dolmadan kendi evine dönemez (Özalp, 2015: 76).

Bu cır sonunda gelinin akrabaları ve arkadaşları:

Cılama, bike²⁹m, cılama,
Köziñiniñ casın bulama.

Ağlama bikem, ağlama,
Gözünün yaşını dökme.

Ul bolıp tuwsañ äwelden,
Seni munday qıla ma?

Oğlan olarak doğsan evvelden,
Seni böylesi kılar mı?

Diyerek ona teselli verir ve geleceğe uğurlarlar (Özalp, 2015: 76).

Köris: Gelin kızın Vedalaşması:

Koş aman bol avılım,

Ağa menen bavırım

Men avıldan ayrılıp,

İstiñ kördim avırın.

Babasına

Aynalayın menin atam-ay

Ataman alğan batam-ay

Koş aman tur körşenge

Ayrılıp baracatam-ay

Kurban olayım babam oy,

Babamdan almış olduğu duam oy,

Esen ve sağ dur görüncyedek.

Ayrılıp gidiyorum oy.

Annesine

Apam edi menin aybatım

Boyumdağı küşüm, kayratım,

²⁹ Saygı sözü

Ayrılganson uzak apamnan

Apamday bolar kay katın

Anam idi benim gururum

Vücutumda, güç, kuvvetim,

Ayrıldıktan sonra uzağa anamdan

Annem gibi olur hangi kadın?

Annesinin cevabı

Cılama balam cılama

Cılaganın beker bolamı

Kayratıña endi min balam

Köziniñ casın bulama

Ağlama yavrum ağlama,

Ağladın boşuna olur mu?

Kuvvetini topla şimdi yavrum,

Gözünün yaşını akıtma.

Yengesine

Bazardan kelgen tengeler

Birine bir ten keler

Esteriñe meni alacur

Ayavlı da sırlas cengeler.

Pazardan gelen tengeler,(Gümüş para)

Birine biri denk gelir

Devamlı beni düşünün,

Kıymetli sırdaş yengeler.

Yengesinin cevabı

Esiktiñ aldı kıya tas

Ayağındı kalkam ańdıp bas

Sendağı bizdi umutba

Aynalayın kargam akıldaş

Kapının önü engebeli, taş,

Ayağını canım dikkatli bas.

Sen de bizi unutma,

Kurban olayım şekerim akıldaş.

Ağabeyine

Mingen atım benim alabaş

Cavğa çapsam ol caramas

Aynalayın caksı ağa ekem

Artımnan kelip amandas

Bindiğim atım benim alabaş

Düşmana koşturursam yaramaz

Kurban olayım güzel ağabeyim

Arkamdan gelip “amandas” (Hal sor)

Kardeşine

Esiktin aldı karağay

Köş cüredi aralay

Artımnan ergen bavrıma

Kete almadım karamay

Kapının önü “Karağay” (Çam ağacı)

Göç yürür aralayıp

Arkamdan erişen kardeşim

Gidemedim bakmadan

Kapıdan çıkarken

Cılkı işinde kaşağan

Şalma tüşbes tasadan

Cat bir çerge baramın

Cibermeşi ay bosağam

At sürüsü'nün için kaçan (At)

Kemend takılmaz kuytudan

Yabancı bir yere gidiyorum

Bırakmasana eşik'im

Avıl (Köy) den ayrılırken

Aveden üşkan boz torğay

Moyın cüni bos bolğay

Kayta aynalıp körgenşe
Elim jurtum koş bolgay

Havadan uçan boz kuş
Ola ki boyun tüyü boş
Tekrar dönüp göresiyedek

Elim yurdum ola hoş (Altay, 1998: ss. 180-184).

Salihli Kazak Türklerinde bu gelenek şimdilerde uygulanmamaktadır. Eskiden uygulanan bir gelenektir. Burada yapılan kızın evden çıkarılması törenlerinde kızlar aile büyükleriyle vedalaşmakta onlardan helallik istemektedirler. Eskiden kız atasından şu şekilde helallik isterdi:

Bazardan kelgen ak mata,	Pazardan gelen ak mata,
Balalıkta köp kata,	Evlatlıkta hatam çoksa,
Cat elge ketip baramın,	Yabancı ele gidiyorum,
Batañdı ber ey ata.	Duanı ver ey Ata.

Kız evliliğinin hayırlı olması için dua ister (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.27. Jasav (Çeyiz)

“Körsin dep cıyılğan jurt tamaşasın, jasavın tavday kılıp üygizdi endi!” (toplananların seyretmeleri, ihtişamını görmeleri için çeyizi hemen üst üste yığdı) Navrızbay- kanışayım.

Gelin edilen kıza verilecek olan “dünyelik mülük” e “jasav” adı verilir. Kazaklar kız çeyizine büyük bir önem verirler ve “altı jastan cıynasan asadı, jeti jastan cıynasan jetedı” (Altı yaşından itibaren hazırlamaya başlarsan artar; yedi yaşından itibaren başlarsan yeterli olur) sözünde de bu düşünce, açıkça ortaya konmaktadır. Her çeşit iyi eşya, halı, “tekemet³⁰”, “sevkele³¹”, kapkacak, tösek-orn³², kılık kıyafet, süslü

³⁰ Desenli keçe

³¹ Gelin baş giyimi

ve gösterişli takımlar, kızlara jasav (çeyiz) olarak verilir. Hali vakti yerinde olanlar kızlarını “ak otav” vererek de evlendirdikleri olur (Köse, 2001: 125).

Salihli Kazak Türkleri kız evlendirirken kıza çeyiz düzerler. Bu onlar için önemli bir görevdir. Kız mobilyalar hariç evinde ne kadar araç gereç kullanacaksa çeyizinde bulundurmalıdır. Mobilya oğlan tarafından alınır. Eski dönemlerde evin bütün eşyalarını kız tarafı düzerdi (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.28. Qız Köşi (*Kız Göçü*)

Uğurlanan kızın annesi, yengeleri ve kardeşleriyle hep birlikte bir vasıtaya oturur ve yola çıkarlar. Âdete göre kızın, arkasında kalanlara bakmaması gerekir. Kız göçü en arkada, dünürler biraz ileride olacak şekilde kızın göçü yürür. Düğünde bulunan jigitler (yiğit) kelin göçünün ardından geleneksel kıyafetlerini giyerek, bir de halk ezgileri ile şarkılar söyleyerek arkalarından giderler. Kız göçü bu yönüyle görkemli ve eğlencelidir. Yolda gelin göçünü gören köylüler gelin göçünü durdurup tüyemurındıq alırlar. Yolunuz açık olsun diyerek göçe yol verirler (Özalp, 2015: 78).

Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri bu geleneği gelin arabası ile uygulamaya devam etmektedir. Yani şimdiye uyarlayarak gelin arabası süslenir. Gelin arabası önde dünürler arkada olacak şekilde sıralanırlar. Âdete göre gelin arabasının önü gençler tarafından kesilir. Para istenir. Sonra hayır dileklerini ileterek gelin arabasının geçmesine müsaade ederler (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.29. Tüye Murındıq (*Deve Burunluğu*)

Bu, kızın baba evinden gelin olup giderken yolda rastladıkları köyün insanları (gençleri, kadınları) tarafından atının yularından veya devesinin “buyda” sından tutup durdurarak istedikleri “kede” dir. Kız onlara “kede” lerini verir; “kede”yi alan da memnun bir halde ona şans dileyerek dua eder “yolun açık olsun” der (Köse, 2001: 177).

Salihli’ de yaşayan Kazak Türkleri arasında bu gelenek uygulanmamaktadır (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

³² Yer yatağı

4.30. Kelin Tüsirüw (*Gelin Alma*)

Kazakların geleneksel bir usule göre gerçekleşen bu uygulaması onlar için çok eğlenceli, heyecanlı ve anlamlıdır. Hep beraber toplanarak bu uygulamayı gerçekleştirirler. Kazaklarda “toydıñ bolğanınan boladısı qızıq (düğünün yapıldığı an değil de düğün için yapılan hazırlıklar eğlenceli) diye bir deyiş vardır. (Özalp, 2015: 80).

Oldukça kalabalık kadınlar topluluğu önünde ve gözyaşları arasında kız atına bindirilir. Şöyle ki yengelerinden birisi atın yularından tutup diğer birisi, terkesine binerek kızın belinden kucaklar, kız ise öne doğru eğilmiş vaziyette boyuna “körsi” söyleyerek – güya zor gidiyormuş- gibi avıldan uzaklaştıktan sonra dizginini kendisi alarak atını idare eder (Altay, 1998: 185).

Gelinin şerefine bir ziyafet yapılır buna “kelin tükken toy” denir. Bu toyda koyunlar kesilir ve halk toplanır, bol bol yiyilip içilir ve diğer düğünlerde olduğu kadar, hatta daha fazla şarkılar, türküler söylenir. Bu eğlencelerin yanı sıra çeşitli at oyunları oynanır ve güreşler düzenlenir (Altay, 1998: 187).

Gelinin eve getirilmesi, düğün merasimi sırasında gelini, kayınbabasının ocağına ilk kez getirirken önce Kazak eli'nin geleneksel kadın baş kıyafeti olan “Kimeşek, Sılavış” giydirilir ve üzerine özel gelin kıyafeti olan “Celek” örtüldükten sonra, iki kadın koltuğuna girmek suretiyle getirirler. Çünkü gelinin yüzü tamamen kapalı olup önünü görmesi mümkün değildir. Gelin kapıdan içeri girerken üç defa “olçaştır” şöyle ki (Sağ diz bükülerek, sol diz yere yaslanmak suretiyle çömelir gibi alçalır kalkılır) , buna “selem etiv” denir. Bu selamdan sonra gelin, kadınların yardımı ile yüzü kapalı olarak ayakta durur ve beteşar törenini bekler (Altay, 1998: 187).

Salihli’de yaşayan Kazak Türklerinde Kelin Tüsirüw Toy’u şöyle oluyor; oğlan tarafı kız almaya gelir. Kız evden çıkmadan gelin ve damata şekerli süt içirirler. Buradaki inanç birbirlerine karşı şeker gibi olsunlar. Süt gibi bembeyaz, dertsiz tasasız bir ömürleri olsun inancıdır. Sonra gelin alınır. Oğlan tarafına varılınca geline saçları saçılır. Gelin başında kuran sağ ayağıyla içeri girer. Oğlan evinde kızın gelmesiyle toy başlamış olur. Gelen misafirlere yemek ikram edilir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.31. Bet Aşar (*Yüz Açma*)

“Uva, elevmet! Endi betaşartındayıq!” (Ey ahali, şimdi betaşar dinliyoruz!) Toy Kitabı’ndan. Kazaklarda eşinin evine inen gelini “betaşar” âdeti yerine getirilmeden hiç kime göremez. “Betaşar” , gelinin yüzünü görmek için özellikle düzenlenen bir tören, bir âdettir (Köse, 2001: 120).

Düğün için hısım-akrabaların ve yakınların hepsi, mutlaka gelinin yeni evinde toplanırlar. Bir yandan “betaşar” türküsü söylenirken, bir yandan da eşinin annesi, babası, akrabaları ve yakınları ona tek tek tanıştırılır; gelin de onların hepsini ayrı ayrı selamlar. Kendisine selam verilen herkes geline “körimdik” sunar. Gelinin yüzü açan bir delikanlının şiirler, ağıtlar okuması orada bulunanları eğlendirecek türküler söylemesi, gerekir. Güzel şarkı-şiir okuyan bir delikanlı:

Kelin keldi, köriñiz,

Gelin geldi, görünüz,

“Körimdik” in beriniz.

Görümlüğünü veriniz,

Anav, mınav demeniz,

Şöyle, böyle demeden

Tüsin aytıp koyıñız.

Düşünüp söyleyiniz.

Şeklinde başlayan şarkıyı genç gelinin yeni akrabalarına, yakınlarına uyarladığı şaka ve nüktelerle süsleyerek onlardan gelin adına “körimdik” ister; törene katılan herkesi güdürür, neşelendirir. Kısacası “Betaşar” düğünün başlayışını, devamını ve genç gelinin yeni bir hayata doğru adım attığını gösteren eğlenceli, saltanatlı, güzel göreneklerimizden biridir (Köse, 2001: 121).

Gelinin yüzünün açılması merasimidir. Bu gelenek uygulanırken söylenen türküyeye Betaşar Türküsü denir. Herkes toplanır. Betaşarı bilen bir delikanlı gelir. Gelinin yüzünü açar. Etrafta büyükler, küçükler tüm misafirler oturur. Betaşar söyleyen eline bir kırbaç alır. Bu kırbaçın ucuna birkaç parça bağlanır. Bu parçaları kızın annesi getirir. Gelinin yüzü açılırken,

Ayt kelin, ayt kelin!

Atın basın tart kelin!

Cumırtqadan aq kelin!

Kelin, kelin, kelinşek,

Ker biyeden qulınşaq,
Aldıñğı tüyeñ iytiñsek,
Artqı tüyeñ tartınşaq,
İytiñsek dep tüyeñdi,
Basqa urma, kelinşek,
Tartınşaq dep tüyeñdi,
Kökte urma kelinşek!
Qayın atañnın aldında,
Qayqandama kelinşek!
Üyge tüsken tüyeni,
Baqandama kelinşek!
Qaptıñ avzı bos tur dep,
Qurt urlama, kelinşek!
Öziñ catıp bayıña,
“Tur-turlama” kelinşek!
Key kelinşek erinşek-
Erinşek bolma kelinşek!

Key kelinşek köñilşek-
Köñilşek bolma kelinşek!

Betaşar türküsü söylenir. Betaşar türküsü geline öğüt ve uyarı niteliğindedir. Kibarca terbiye vermek demektir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.32. İlüw Saluv (*Gelin Ziyareti*)

Koca evine yeni gelen geline evini göstermek, her akrabanın görevidir. Böyle durumlarda genç gelin davet edildiği her eve geleneklere uygun “ilüw” götürür. Bu “gömlek”, kilim ya da kılık-kıyafet, kumaş gibi şeyler götürmek” anlamındaki sözdür (Köse, 2001: 132).

Bu gelenek Salihli Kazak Türkleri arasında şu şekilde uygulanmaktadır. Gelin kaynanasının söylediği yere ziyarete gider. Buraya giderken ufak tefek hediyeler götürür. Özellikle beyaz kumaş götürülür (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

4.33. Şaşuv

“Hanımdar qanışayımğa kelgen cerden, şaşuvğa qurt ornına dilde şaştı” (Hanımlar Kanışayım’a geldikleri yerden “saçı” olarak “kurt” yerine “dilde” saçtılar) Navrızbay-Kanışayım Destanı’ndan.

“Şaşuv” sevinci belirtmek için yapılan çok güzel ve görkemli bir âdettir. Gelin indiğinde, önemli günlerde, uzun bir yoldan gelen olduğunda, dünür geldiğinde yahut da başka türden sevinçli durumlarda kadınlar kurt, şekerleme, gümüş teñgeden saçı saçarlar. Toya gelenler saçılan şaşuvdan topladıklarını alırlar, uğuruna inanarak çocuklarına götürüp verirler.

Şaşuv’u sadece kadınlar saçarlar (Köse, 2001: 168).

Bu gelenek Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında halen yaşatılmaktadır. Önemli günlerde şaşuv saçılır (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Fotoğraf 20.1. Şaşuv töreni.

4.34. Enşi

Çocukları büyüyüpte ayrı bir ev açacaklarında anne- baba onlar için bir “otav” kurarak, kendilerine “düniye mülük” ve “mal” verirler. Bunların hepsine birden “enşi” adı verilir. Kızlara verilen “düniye mülük” ise “jasav” (çeyiz) olarak adlandırılır (Köse, 2001: 130).

Bu gelenek Salihli Kazak Türkleri tarafından devam ettirilmektedir. Aileler kendi bütçelerine göre çocuklarına ev kurarlar ya da kiralarlar. İçinin eşyasını düzerler. Düğünde de kız tarafı evin mobilyaları hariç diğer eşyalarını alır. Mobilyaları oğlan tarafı alır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5. Ölümle İlgili Kazak Folkloru

5.1. Arızdasuv (*Helalleşme*)

Hayat yolculuğunun sonuna gelmiş son nefesini vermek üzere olan kişi, yakınları ile son kez konuşur, helalleşir. Haklarını helal etmelerini ister. Bu duruma “Arızdasuv” denir. Ölüm döşeğinde olan her kişi arızdasuv söylemek ister. Hasta yakınları

hastanın yani ölüm döşeginde olan kişinin bu söylediklerine gözyaşı ile cevap verirler (Özalp, 2015: 99).

Arızdasuv yani helalleşme Salihli’de yaşayan Kazak Türklerinde devam etmektedir. Ölüm döşeginde olan kişi yakınlarından helallik ister (Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.2. Ösiyet (*Vasiyet Etme*)

Yaşlı bir kişi ölümünün öncesinde arkasında kalacak olan evlatlarına, yakınlarına bazı nasihatler verir, bazı tavsiyelerde bulunur, onlara kendi isteklerinden bahseder. Bunlara vasiyet denir. Geride kalan yakınlar vasiyetleri eksiksiz bir şekilde yerine getirmek zorundadırlar (Özalp, 2015: 99).

VIII. yüzyılda yaşamış olan Aqtamberdi’nin şiiri,

Balarımaya ösiyet,	Çocuklarıma vasiyet,
Qılmañızdar kepiyet.	Keyfinize düşmeyin.
Birliğıñnen ayrılma,	Birliğıñizen ayrılmayın
Birlikte bar qasiyet.	Birlikte var haysiyet.
Tatuwlıq bolar bereke,	Birlik, beraberlikten tatlılık olur,
Qılmasın jurt keleke.	Yurt aşama geçmesin.
Araz bolsañ altı awız,	Küs olsanız altı ağız,
Eliñe kirgen äreke.	Vatanına girer kargaşa.
Bar armanım aytayın:	Bütün hayalimi söyleyeyim:
Batırlarşa jorıqta,	Kahramanlar gibi seferber ol,
Ölmedim oqtan qayteyin!	Ölmedim oktan döneyim!

Vasiyet Täwke Han’ın Jeti Jarğı (Yedi Tüzük) kanunlarının bölümlerine göre akraba ve mollaların şahit olmalarıyla yapılır (Özalp, 2015: ss. 99- 100).

Bu gelenek Salihli Kazak Türkleri tarafından uygulanmaktadır. Hayata gözlerini kapayacak durumda olan kişi yakınlarına, evlatlarına bazı öğütlerde bulunur.

Evlatları ve yakınları da bu öğütleri yerine getirirler (Rahmetullah Şanlı, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.3. Estirtüv (*Acı Haberi Duyurma*)

Bir insanın babası, annesi, çocuğu ya da hısım akrabası öldüğünde bunu çevreye duyurmaya “estirtüv” denir. Kişi bu olayı duyurduğu kimseye usulünce, dolaylı olarak anlatır ve onu sakinleştirerek metin olmasını ister. Üzüntü veren bu ölümü olmayacak yerde ya da yol-yordam gözetmeden önemsiz bir şeymiş gibi söylemek olmaz (Köse, 2001: 186).

Estirtüv’ün halk arasında felsefi yönü olan, klasik örnekleri vardır. Mesela “Cirenşege Karaşaş Suluvdı Estirtüv” (Güzel Karaşaş’ı Cirenşe’ye duyurma) “Şıngışqa Şoqan Ölimin Estirtüv” (Şokan’ın Ölümünü Şıngıs’a duyurma) “Abılayğa Bögembay Batırđın Ölimin Estirtüv.” (Yiğit Bögembay’ın Ölümünü Abılay’a duyurma.) (Köse, 2001: 186).

“Estirtüv” sadece ölümle ilgili durumlarda kullanılır.

Ulı ölmegen ruvda joq	Kabile içinde oğlu ölmeyen yok,
Qızı ölmegen Qırımıda joq	Kızı ölmeyen Kırım’da bile yok,
Qatını ölmegen halıkta joq	Halk içinde karısı ölmeyen yok,
Ağası ölmegen oymaqta joq,	Vilayette ağası ölmeyen yok,
İnisi ölmegen elde joq,	Dünyada babası ölmeyen hiç yok,
Ekesi ölmegen elemde joq,	Annesi ölmeyen bir tek insan bile yok,
Aqquv uşıp şölde ketti,	Kuğu gölde uçup gitti,
Quday sizge bir gavhartas berip edi,	Allah size mücevher bir taş vermiş idi,
Onı iyesi özi eketti,	Onu da asıl sahibi götürdü,
Şoqan degen balañız,	Şokan adlı yavrunuz,
Berimiz baratın jerge ketti.	Hepimizin gideceği yere gitti.

Candas, oğlu Keldibek Şoqan’ın ölümünü Şıngıslar’a, yukarıdaki gibi duyurmuştur (Köse, 2001: 187).

Bu gelenek Salihli Kazak Türkleri arasında uygulanmaktadır. Bir kişinin vefat haberi ailesine ya da yakınlarına gelişi güzel söylenemez. Haber usulünce söylenmelidir. Sakinleştirerek söylenilmesi beklenir.

Salihli Kazak Türklerinde estirtüv örneği olarak,

Ötpöytugun ömür cok,	Bitmeyecek ömür yok,
Sınbaytığın temir cok,	Kırılmayacak demir yok,
Tıyağı bütün tulpar cok,	Tırnağı bütün yarış atı yok,
Kanadı bütün sunkar cok.	Kanadı bütün kartal yok.

Söyleyebiliriz (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.4. Köñil Aytuv (*Başsağlığı Dileme- Taziye*)

“Töñirektegi halıq estigen betesinde köñil aytuvğa topırlap kelip jatır.” (Cıvardaki halk haber aldıkları anda toplanarak başsağlığı dilemeye gelmektedirler.) Tölen Abdikov.

Bir insanın yakını vefat ettiğinde, tanıdıkları ile hısım akrabaları matemli eve giderek dua eder, baş sağlığı dilerler. “Köñil aytuv” un anlamı üzüntülü kimseyi teselli etmek, ona güç vermek “öleniñ artınan ölmek joq” (ölenle ölmemez) diyerek üzülmelerini önlemek; bu konuda ne söylenebilirse hepsini söylerek onun bu sıkıntıya göğüs germesini sağlamaktır. Hatta bazı cesur kimseler tasalı insanı bu konuda tenkit ederek biraz da kızarak onu sakinleştirirler. Mesela Bağanalı Erden’e, çocuğu öldüğünde üzüntüsünden bir türlü sıyrılamayınca Taz Şoqay Bey, ona şunları söylemiştir (Köse, 2001: 188).

Uva Erden!	Hey Erden!
Basıñdı köter jerden!	Başımı kaldır yerden!
Osı balañ ölmegende,	Bu yavrun ölmeden önce,
Ketip ediñ kerden.	Herkese tepeden bakıyordun.
Özi berip, özi aldı.	Kendi verdi, kendi aldı.
Neñ bar edi ıudayğa bergen?	Ne vermiştin ki Allaha?
Balañ tügili,	Çocuğunu bırak,

Ekeñ Sandıbay da ölgen.

Baban Sandıbay bile öldü.

Onı şoqay körgen.

Ona Şokay da şahit.

Jaksınıñ basına is tüsse,

İyinin başına bir iş gelirse,

Oyılay beredi.

Düşünerek verir.

Camannıñ basına is tüsse,

Kötünün başına bir iş gelirse,

Oyılay beredi.

Düşünerek verir.

Kökti buv köteredi,

Göğü duman kaldırır,

Cüyrikti duv köteredi,

Yürük atı alkış kaldırır,

Cükti nar köteredi,

Yükü “nar” kaldırır,

Ölimdi er köteredi.

Ölümü insan kaldırır (Köse, 2001: ss. 188-

189).

Cenaze evine gidip baş sağlığı dileme ve dua etme geleneği olan Könil aytuv, Salihli Kazak Türkleri arasında halen aynı şekilde devam etmektedir (Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Salihli Kazak Türklerinde baş sağlığı dileyeme gidildiğinde “bolğanğa bolat bol” (olan karşısında Polat gibi ol) diyerek teselli verme âdeti vardır (Şükrü Ali Eren, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.5. Coqtav (Ağıt)

Coqtav aytuv, ölen kişinin hanımı veya kızının ağıtlar söylemesi, ölen kişinin özelliklerinin ve topluma olan hizmetlerinin sırasıyla söylenmesidir. Coqtav söyleyene “Coqtavşı” (Ağıtçı) denir.³³

Ölen bir insanın iyiliğini, memleketi için yaptığı hizmetleri, iyi özelliklerini ortaya koyacak gelenek ve göreneği, türküsü, acıklı bir “öleñ” demektir (Köse, 2001: 183).

Coqtav’ın söylenmesi, cenaze evinde genellikle kadınlar bulunur. Her gelen kadın ağıt söyleyerek içeri girer ve birisi Kur’an-ı Kerim’den birkaç ayet ve Fatiha okumadıkça ağıt durmaz. Kuran okunacağı zaman ağıt yakana dur şimdi Kur’an-ı

³³ Nergis Biray, *Kazak Türklerinde Ölüm İle İlgili Kelime, Kelime Grubu ve Deyimlerden Hareketle Ölüm Kavramı*, Ankara 2013, s.9

Kerim okunacak denir ve o zaman durur. Yine daha sonra Coqtav'a devam edilir (Altay, 1998: 206).

Coqtav ölümüne has en kuvvetli gelenektir. Coqtav'ın eğitici bir yönü de vardır ve medenî olma ile insanın kıymetini ölçmenin bir belirtisi olarak kalıplaşmış olup ölenin yılına kadar söylenir (Köse, 2001: 183).

Coqtav öleñi gösterişli sözlerle yazılır ve kederli hüzünlü bir sesle söylenir.

Coqtav'ın pek çok güzel örnekleri vardır:

Keñirbay Biy'in Coqtav'ı:

Altı atası bay ötken,	Altı atası da zengin olan,
Altı ataña cük artqan.	Altı ataña yük yükleyen.
Jeti atası bay ötken,	Yedi atası da zengin olan,
Jeti ataña cük artqan.	Yedi ataña yük yükleyen.
Qiyada suñqar tületken,	Kayalıkta “suñqar” yetiştiren,
Altayı qızıl tülki ağlan,	Altayı qızıl tülki avlayan,
Qiyada barıp teke atqan,	Kayalıkta gideek tilki vuran,
Parşanı bözdey jırttırğan,	Kumaşı bez gibi yırttıran,
Cibekti cüdey tüttirgen,	İpeği yün gibi tiftiren,
Qonaq kelse qeñ degen,	Konuk gelse buyur diyen,
Qoy semizin soy degen.	Koyunun semizini kes, diyen,
Şıncırlı cavğa tarttırğan,	Zinciri düşmana çektiren,
Qayıñnan astav captırğan...	Kayın ağacından “astav” yaptıran
Kaptatıp jılqı tarttırğın,	Sürü toplayıp getirten,
Aynalayın ekecan,	Gözünü sevdiğim canım babam,
Qaraniñ boldıñ hanınday.	Fakirlerin padişahı gibi oldun (Köse, 2001: ss.
183- 184).	

Coqtav'a bir örnek daha verecek olursak,

Bismillah dep bastayın,

Asıǵıs aytıp saspayın.

Aynalayın atiyim,

Avzımnan kaytıp tatstayın.

Bismillah diye başlayayım,

Acele söyleyip şaşırmayayım.

Kurban olayım atacığım,

Aǵzımdan nasıl bırakayım.

Ak üye sağlan üzigim,

Kolıma sağlan düzigim.

Artıñda kalǵan balañnıñ,

Köre almay kettiñ kızıǵın.

Ak eve tutmuş olan “üzüğim” (örtüm)

Elime takmış olan yüzüǵüm,

Arkanda kalan çocuǵunun,

Göremeden gittin mutluluǵunu.

Caynamazın caydırǵan,

Canına kuman koydırǵan.

Tirliginde el jurtnı,

Aklımenen toydırǵan.

Seccadesini yayırtan,

Yayına ibrik koydurtan.

Hayatta iken elini, yurdunu,

Aklı ile doyduran.

Asıña elin ciyildi,

Er taraftan kuyıldı.

Siyliǵın körip eliñniñ,

Közimnin jası tıyıldı.

Asına halkın toplandı,

Her taraftan akın etti.

Saygısını görüp halkının,

Gözümün yaş dindi (Altay, 1998: ss. 206- 208).

Eyekeni'nin Coqtav'ı:

Qarayǵandı ıqtattıñ,

Qamısqa tüsken calınday.

Orta cüzdiñ körki ediñ,

Qoñıravlı buyra narınday.

Bir kimseyi korudun,

Kamışa düşen alev gibi,

Orta Cüzün hükümdarı idin,

Kañıravlı kıvırcık nar gibi.

Ağayıñdı cıynadıñ.

Alpıs üyli avılday,

Orıñdı boldın orasan,

“mıñcılıqıñıñ” qavınday.

Köpke paydañ köp tiydi.

Köptendegi cavınday.

Celinbey qaldı ceñsigiñ,

Cana pisken qavınday.

Öte sıqtı sum calğan,

Beyge atınıñ şañınday.

Adıra qaldı aq ordañ,

İyesiz qalğan avılday.

186).

Akrabalarını topladın.

Altmış ‘üy’ lü köy gibi,

Önemli bir yer edindin,

“Mıñcılıqı” kavunu gibi.

Herkese faydan çok oldu.

İlkbahar yağmuru gibi

Yenilmedi kaldı, yiyeceğın,

Yeni olgunlaşan kavun gibi

Çabuk geçti bu dünya

“Beyge” atının tozu gibi

Mahrum kaldı ak orda’n

Sahipsiz kalan bir köy gibi (Köse, 2001: ss. 185-

Salihli Kazak Türklerinde Coqtav (ağıt) geleneği Salihli’de Kazaklar arasında halen devam eden bir gelenektir. Ancak bu geleneği genellikle ağıt yakmayı bilen yaşlılar yapmaktadırlar. Ağıt yakılırken Kazaklar ölümden duydukları üzüntüyü bir parça azaltmak isterler. Vefat eden kişinin yaptığı iyilikler, hizmetler ve örnek yanları ortaya çıkarılır. Salihli Kazak Türkleri bir hafta boyunca cenaze evinde toplanırlar. Ağıt yakarlar. Bir hafta boyunca o evde yemek pişirilmez. Akrabalardan ve konu komşudan gelir. Neredeyse her gün koyun kesilir. Gelenlere kavurmalı pilav ikram edilir.

Şirzat Doğru Agamızın arkasından yapılan bir Coqtav,

Agaekem ketti tas üyge,

Beldevi cok bos üyge,

Cancağına karaşı,

Agaekem kusap kim görünür o süydö.

söyle (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018)

Ağabeyciğim gitti taş eve,

Belinde ipi olmayan eve,

Etrafına bak bakalım,

Ağabeyciğim gibi kim görülmüş

5.6. Aqtav Coqtav (*Aklama Ağıdı*)

Kazaklar arasında evlilik yoluna çıkan gençler için dünürlük adetleri gerçekleştirildikten sonra eğer kızın nişanlısı yani damat vefat ederse, âdete göre kız ağıt yakar ve bu halk tarafından normal karşılanır. Bu geleneğe Kazaklar “Aqtav Joqtav” derler. Daha sonra kız geleneklere göre damadın kardeşiyle evlendirilir (Özalp, 2015: 105).

Bu gelenek eski zamanlarda Kazak Türkleri arasında uygulanmış olabilir. Şimdi Salihli Kazak Türkleri tarafından uygulanmamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.7. Janaza (*Cenaze*)

“Abiştin janazasına Almatı halkı köp cıynaldı.” (Abiş’in janazasına Almatı halkının hepsi toplandı.) Muhtar Avezov.

Bu, ölen kişiyi son yolculuğuna çıkarıp, uğurlamakla ilgili bir uygulamadır. Cenazede ölen kişinin hesabına oradakilere, sadaka verilir. Kuran okutulur. Cenazeye gelenlere “Bul kişi jaqsı adam ba?” (Bu kimse iyi insan mıdır?) diye sorulur ve “Jaqsı adam” (iyi insandır) şeklinde cevap verilir. (merhumdan hiç kimsenin alacağı vereceği yok mu?) diye bir daha sorulur. Alacağı olan kişinin bunu istemeye, almaya ya da helal etmeye hakkı vardır. Bunun hiçbir ayıbı, yersiz tarafı yoktur.

Kısacası “janaza” bir insana gösterilmesi gereken en son saygılardan biridir (Köse, 2001: 182).

Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri cenazeye hürmet gösterirler. Bu gelenek halen uygulanmaktadır. Cenaze son kez evinin önüne getirilir. Orada herkesten helallik istenir (Şükrü Ali Eren, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.8. Iskat Çıkarma (*Devir Yürütme*)

Öncelikle bu gelenek ile ilgili olan kelimelere bakacak olursak, ısqat, pidiya, qayıt-sadaqa “ölenlerin kılınmamış namazları ve tutulmamış oruçları için verilen sadaka,

ıskat”; pidıyalıq “ıskatla ilgili, ıskata özgü”; canazaga [pidiyaga] mal bayladı “fidye yani ıskat için mal mülk hesabının, borç hesabının yapılması.”³⁴

Kazaklarda, cenazenin yıkanması ve kefenlenmesinden sonra gerçekleştirilen bir uygulama olan Iskat (devir yürütme) geleneği vardır (Ünal, 2008: 108). “ıskat” adı altında mali durumuna göre “jambı” at, deve, vb... bir şeyler cenazenin üstünden devretmek suretiyle din adamlarına verilir. Bu uygulama ölen kişiyi hatalarından arındırmak için yapılır (Altay, 1998: 199). Devir yürütme işlemi şöyle yapılırdı: Kurban edilecek hayvanlar, yine eski gelenekte olduğu gibi ala ipe bağlanıp, çadırın önüne getirilir. Bu işle vazifeli kişi, mal bağlanan ala ipi tutup, *ıskat* denilen, ölünün bir yıllık yerine getirilmeyen oruç, namaz ve daha başka farzlarının yerine getirilmesi sorumluluğunu üzerine alması için ölünün yanında oturan mollaya tutturur. Molla “kabul ettim” diyerek ipi alıp tekrar verir. Ölen kişinin yaşı kadar bu işlem tekrar edilir. Davir yürütme olarak adlandırılan bu uygulama, bülûğ çağına gelmemiş kişiler için yapılmazdı. Bu mal, işlemin sonunda mollalara ve fakir fukaraya verilir. Davir ve ıskat bittikten sonra ölü evden çıkarılır ve İslami usullere göre cenaze namazı kılınır (Ünal, 2008: ss. 108- 109).

Salihli’de yaşayan Kazak Türklerinde bu gelenek uygulanmamaktadır. Çünkü bir başkası başkasının ibadet borcunu ödeyemez (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.9. Arvaqtı Eske Saluv (Üçü, Yedisi ve Kırkını Verme)

(üçünü, yedisini, kırkını ve yılını vermek)

Vadesi gelen kimseler vefat ettikten sonra üçüncü, yedinci, kırkınıcı günü arvaqtı hatırlanır, adından bahsedilir; özel olarak hayvan kesilir ve uzaktan yakından gelen akrabaları, eşi dostu dua ederler. Mal getirip dua ederler. Bu arada joqtav söylemek vefat edenin sağlığında yaptığı iyi davranışlar ve işleriyle özelliklerinden bahsetmek, geride bıraktığı hısım akrabası ile yakınlarına baş sağlığı dilemek adettendir. Cenaze defnedildikten sonra da mezarın başucuna “onu diğerlerinden ayırabilecek” bir işaret konur (Köse, 2001: 181).

³⁴ Biray, a.g.e. s. 6

Bir insanın ölümü üzerinden geçen süre bir yıl olunca da “yıly” verilir, duası okunur. Bu ölen için hep beraber yapılacak olan son saygı, son hürmettir. Bundan sonraki “eske aluv” aile reisi tarafından yapılır (Köse, 2001:181).

Bu gelenek Salihli Kazak Türkleri tarafından devam ettirilmektedir. Ölüme hürmet gösterirler. Civardaki akrabalar olsun uzaktaki akrabalar olsun mutlaka gelirler. Koyunlar kesilir. Kavurma yapılır. Havuçlu pilav yapılır. Bunlar gelen misafirlere ikram edilir. Hatim yapılır. Dua edilir. Yemekten sonra sütlü çay içilir. Bir hafta böyle devam eder. Tekrar kırkında ve senesinde aynıları yapılır. Ağıt yakılır. Bu ağıtlar ilk gün cenaze evden çıkarkende yakılır. Kuran-ı Kerim okunmaya başlandığı zaman ağıt kesilir. Ağıtı genellikle yaşlılar yakar. Gençler bilmezler. Bu yüzden yaşlılar azaldıkça fazla görülüyor. Eskiden cenaze evine gelen kapıdan girer girmez ağıt yakmaya başlıyordu. Şimdi Kuran-ı Kerim okunur. Baş sağlığı dilenir (Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

5.10. Bata Oqır (*Dua Etme*)

Ahirete göç eden bir insanın yakınları ile hısım akrabaları özel olarak bir araya gelirler ve dua okurlar. Bunun anlamı ölenin “arvaq” ını sığır, jılcı, koyun gibi soyusları getirmek ya da “bata oqır” gününde para verip dua okutmaktır.

Bu, insanların birbirine olan saygıları ve desteği olarak kabul edilir. Geleneklere göre bir kişi, akrabası ölen kimselerin evine bizzat giderek başsağlığı diler; yakınları ise “bata oqır” yaparlar.

Yakını ölen bir insana dışarıda gezerken rastlamak, büyük bir ayıp olarak kabul edilir. Böyle bir durumda ona rastlayan kimsenin kızgınlığını belirtmeye hakkı vardır.

Dua etmek karşılıklı saygının, insanlığın ve ölene yakın olmanın bir işareti olarak süregelen bir uygulamadır (Köse, 2001: ss. 181- 182).

Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri arasında uygulanmaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.11. Duğa (Quran) Okuv (*Kuran Okuma*)

“Tam tusinan öte bere atın ayañdatıp, duğa okıp betin sıpağanı sol edi.” (Mezarını karşısında atını yavaşlatarak dua okuyup yüzünü sıvazlayan bu idi.) Ahmet Nurmanov.

Bir insanın vefat eden kendi ata soyunun hısım akrabasının mezarı başına giderek dua okuması, onları hatırlaması büyük bir insanlık görevidir. Çünkü herkesin eninde sonunda söz konusu “arvaq” larının yanına gideceği, bir gerçektir. Bu sebepten dolayı ölenlere saygıda kusur etmemek insan olmanın işaretidir. Bunun yanı sıra her insanın yolculuk sırasında rastladığı “qorım” ların yanında biraz yavaşlayarak ya da durarak dua okuyup yüzünü sıvazladıktan sonra geçip gitmesi şarttır. Eğer bu insanın acelesi varsa atın üstünden inmeden üzenginin birinden ayağını çıkararak; araba sürüyorsa hızını azaltarak Kur’an okuması gerekir. Bu insaniyetin ve sağ kalanların arvaqlarına olan saygının belirtisidir (Köse, 2001: 186).

Bu gelenek Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri arasında aynı şekilde sürdürülmektedir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.12. Topıraq Saluv (*Mezara Toprak Atma*)

Sen qalğan otız uldan edin Zevreş, Sen kalan otuz uldan biri idin Zevreş,

Bir uvıs buyırmaydı tapıraqıñ. Bir avuç toprağın bile nasip olmadı.

Zevreş

Vefat eden bir insan mezara konacağında “topıraq” atmak, anlamı ve önemi büyük bir uygulamadır. Eğer yakınlarından biri ölen bir insan onun mezarına toprak atmazsa söz konusu kimse “büyük bir üzüntü ve pişmanlık duyar. Tam zamanında gelerek toprak atma, o kimsenin ölene olan gönül bağının, “ervaq” lara duyduğu memnuniyetinin, ölene veda ettiğinin bir işareti olarak kabul edilir. Yaşlı kimseler çoluk çocuklarından, yakınlarından, “doğduğum yerden toprak atsalar” şeklinde bir beklenti içinde yaşarlar, toprak atan kimseler merhuma “tapıraqıñ torqa bolsın” (Toprağın seni incitmesin) derler (Köse, 2001: ss. 189- 190).

Bu gelenek Salihli Kazakları tarafından sürdürülmektedir. Vefat eden kişiye son görev olarak düşünürülür. Ayrıca sevap olduğu bilinir. Bu yüzden cenaze

defnedilirken orada bulunan herkes bir kürek toprak atmak ister. (Rahmetullah Şanlı, Kişisel Görüşme, Temmuz, 2018)

5.13. Amanat Koyuv (*Emaneten Gömme*)

Amanat koyuv, bir müddet için yerleşmek, yerleştirmek anlamına gelmektedir. Öleni kendi memleketine götürmede ya da sert bir kış mevsiminde, havanın uygun olmadığı bir zamanda söz konusu olan bir uygulamadır. Ölü bir yere emaneten gömülür, daha sonra asıl yerine götürülerek yeniden defnedilir (Köse, 2001: 181).

Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri arasında bu gelenek uygulanmamaktadır. Eskiden karlı havalarda vefat eden bir kişiyi emaneten bir yere gömerlerdi. Emaneten toprağa defnederlerken toprağa “emanet” derlerdi. Eğer emanet demeden gömerlerse onu ayı bulup yerd. Buradan anlayacağımız emanete kara yer bile dokumaz (Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.14. Tuldav (*Atı Dul Bırakmak*)

Bu gelenek Kazak Türklerinde yakın döneme kadar devam edegelmiştir. Kazaklarda ölen kişinin yedisinde verilen ziyafetten sonra ölünün hayatta iken bindiği en sevdiği atlardan bir ya da iki tanesinin kuyruğu ve yelesi kesilir. Kuyruğu kesilen atın üzerine eyer takımı ters çevrilerek yerleştirilir. Onun üzerine de ölünün elbiseleri ve malakay şapkası yerleştirildikten sonra yular sapı ile ölü çadırına getirilerek bağlanır. Joktav eşliğinde atın kuyruğu kesilir (Ünal, 2008: 115). Kazaklarda bu âdete atı dul bırakmak manasında “Tuldav” denir.

Bu gelenek Salihli Kazak Türkleri tarafından unutulmuştur. Çünkü çevresel faktörler dolayısıyla at kültüründen uzaklaşmıştır (Abdülbaki Türker, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.15. Hatim ve Fatihalar

Cenazenin evden çıkarılmasından itibaren herkes, ölenin evini ziyaret ederek teselli sözlerini söyler, merhumun ruhuna Kur’an-ı Kerim’den ayetler, Fatıha okurlar. Ayrıca Fatihaya gelen kadınlar, kımız getirirler. Kımız özel bir tulumla ata yükleyerek götürürler ki, buna “saba artıp barıv” denir. Akrabalar, özellikle dünürler bir at götürürler, buna “aktık” denir. Bir de ölümünün 7. ve 40. günlerinde koyun kesilerek hatim indirilir (Altay, 1998: 201).

Bu gelenek Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında devam etmektedir. Yedisinde, kırkında ve senesinde hatimler indirilir. Dualar okunur (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.16. Ölen Kişinin Eşyalarını Verme

Vefat edenin kullandığı eşyaları/ kıyafetleri eskiden cesedi yıkamaya gelen kişilere verirlerdi. Bunun yanında bu eşyalar ölünün yakın çevresinde aynı yaşta olan tanıdıklarına paylaştırılırdı. Böyle bir âdetin var olduğu bilinir. Eğer kıyafetler bağışlanmazsa evin içinde onlara bakılarak yaşanırsa merhumun ruhunun evde çıplak dolaştığına inanılmaktadır (Özalp, 2015: 110).

Bu adet Salihli Kazak Türkleri tarafından bilinmemektedir (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.17. As Berüv (Ölen Kişinin Ardından Aş Verme)

As berüv, ölen kişinin kırkında ve bir yıl sonrasında verilen yemektir. Ölen kişinin ardındakilerin en son büyük bir yemek vermesi, kalabalık halkı toplaması, özellikle fakirlere yemek vermesi esasına dayanan bir gelenektir. “As attıniki, toy toydıniki” (Aş atlının, toy toylunun) sözünden de anlaşılacağı üzere aşın en önemli kısmı at yarışlarıdır.³⁵

Aş verme merasimin yapılışı, Kazaklarda aş davet yapıldıktan sonra yarış atı sahipleri, bu süre içinde, atlarının bakımını ve yarışa hazır hale getirilmesini sağlar. Belirlenen gün geldiğinde aş veren aile, aş verilecek mekâna yerleşir. Mekânın genellikle açık alanlar, ırmak ve nehir sahilleri ya da dağların arasındaki geniş düzlükler olmasına özen gösterilir. Bu mekâna yerleştikten sonra çadırlar kurulur, atlar bağlanarak sağılmaya başlanır ve kıymızlar hazırlanır. Ocaklar kazılarak et pişirilecek kazanlar yerleştirilir (Ünal, 2008: 120). Aşın ilk gününden itibaren konuklar akın akın gelmeye başlar. Her boy, gelenek ve göreneklere uygun şekilde, yani batırları, pehlivanları, yarış atları, ozan ve şairleri ve hatta aşta kurban edeceği hayvanlarını da yanına alarak davete iştirak eder (Ünal, 2008: 120).

Davet edilenler, kendi oba büyüklerinin önderliğinde, ilk olarak kara bağlanmış olan ak çadıra yani ölü çadırına girip Kur’an okur, dua ederler. Ardından konukların

³⁵ Biray, a.g.e. s. 7

dinlenmesi için hazırlanmış olan çadırlarına götürülürler. Burada kımız ve çay ikram edilir (Ünal, 2008: 120).

Büyük kazanlar yerden, kendine özgü bir biçimde ocaklar yapılır ki buna, “cer oşak” da yer ocak denir. Bu (yer ocak) kazıldıktan sonra bir tay ya da bir koyun kesilerek bu ocakta haşlanır ki buna “cer oşak konırsıtıv” (yer ocak tütütme) denir (Altay, 1998: 204). Ocak aşı adına küçük çapta bir at yarışı olan 1,2-2 km mesafede ve üç yaşından büyük atların koşulduğu kunan bayge müsabakası organize edilir (Ünal, 2008: 120).

Akın İlyas Jansuğirov, aş verme geleneği ile ilgili şunları söylemektedir;

Osılay bolıp jattı ulı jiyin,	Şöyle oldu büyük toplantı,
Jiyinnıñ mıñnan birin aytuw qiyin.	Toplantıdakileri söylemek çok zor
Eti taw, qımızı köl dewge bolar,	Eti dağ, kımızı göl gibi yığıldı,
Aytqanda tartıñqırap astıñ sıym.	“as” in ne olduğu, söyleyince anlaşıldı

(Özalp, 2015: 116).

Kazaklar aş verme geleneğine İslamiyetten sonra bir takım dinî adetler eklemişlerdir. Mesela: “Hatim indirilmesi, Fatiha okunması söylenebilir. Toplanan hafızlar birkaç hatim indirirler. Kur’an- ı Kerimden birkaç ayet okurlar ve Fatiha okurlar (Altay, 1998: 205).

Bu gelenek Salihli Kazak Türkleri tarafından tam anlamıyla şu şekilde gerçekleştirilir. Ölümünden sonra yedi gün boyunca koyunlar kesilir. Kavurma yapılır. Havuçlu pilav yapılır. Bunlar gelen misafirlere ikram edilir. Hatim yapılır. Dua edilir (Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

5.18. Tul Avdırıv (*Dul Devirme*)

Dost, akraba, konu- komşu törenlerin bitimi akşamı cenaze evinde toplanırlar. “as” için kesilmiş olan atın kalın bağırsağı ile gerdanını haşlayıp bir Fatiha okuyarak yerler, sonra saygı değer bir kişi, adamın ölümünden bu güne kadar “tullanmış” olarak bulunan kukla şeklindeki elbiselerini bozarak normal hale getirir. Buna “Tul Avdarıv” yani (Dul devirme) denir. Böylelikle tutulagelen matem sonra ermiş olur

(Altay, 1998: 214). As sona erdikten sonra tullanana atın başı, dört tırnağı ve derisi, ölünün mezarına götürülerek bırakılır (Ünal, 2008: 115).

Salihli’de yaşayan Kazaklar tarafından bu gelenek uygulanmamaktadır (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

6. Diğer Türler

6.1. Salihli Kazak Atasözleri

Atasözleri; kısa, kalıplaşmış, özlü cümlelerdir. Halk düşüncesini, felsefesini hikmetli ve özlü bir şekilde ortaya koyarlar. Genellikle manzum olmaları yanında mensur da olabilirler. Söylenecek düşünce; mecaz, teşbih, istiare gibi edebî sanatlardan da faydalanarak bazen kapalı bazen de açık bir şekilde ifade edilir.³⁶

Kazak Türkçesinde atasözüne “maqal” denilmektedir. “Kazaklarda atasözlerine maqal- mätelder adı verilir.” Kazak atasözlerinde konar-göçer hayatın derin izleri görülür. Maqallar, mätellere göre daha uzun ve manaları daha açık olan sözlerdir. Mäteller ise daha çok adet halinde söylenen sözlerdir. “Mezgili jetse muz da erir. (Zamanı gelirse buz da erir.)” Maqal. “Özi toysa da közi toymaydı. (Kendi doysa da gözü doymaz.)” Mätel.³⁷

Kazak maqallarının bir kısmında anlam, doğrudan değil dolaylı olarak ifade edilir. Mesela; Atasız uldın avzı ülken “Atasız milletin ağzı büyük(tür).”

Kazak maqallarında benzerliklerden yararlanılarak karşılaştırma yoluyla yargı bildirilir. Mesela; şeşenin sözi mergen, şeberdin közi mergen “Söz ustasının sözü keskin, zanaatkârın gözü keskin.”³⁸

Ahmet Baytursunoğlu, maqal ve mäteli ayrı başlıklar altında incelemektedir: “Maqal da taqpaqqa jagın salt-sanasına söykes ayılğan pikirler. Taqpaqtan köri maqal mañızdı, şını keledi.

³⁶ Nergis Biray, “Türkiye’ye yerleşen Afganistan Kazaklarından derlenmiş tekerleme, bilmece ve atasözleri”, *Milli Folklor dergisi*, Ankara 2002, ss.71-78.

³⁷ Biray, a.g.e. s. 8

³⁸ Emine Atmaca, “Kazak Türkçesinde Maqal- Mäteller ve “Dil” Organ Adıyla Kurulmuş Maqallar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim dergisi*, Sayı:2/1, Bursa 2013, ss.20-48.

Mätel degenimiz kezine kelgende kesegimen ayıtlatın belgili- belgili sözder. Mätel maqalğa jağın boladı. Biraq maqal täciriymeden şıqqan aqıyqat türinde ayıtladı. Mätel aqıyqat jağın qoramay, ädetti söz esebinde ayıtladı.

(Makal da takpaka (şiiir ve güzel sözler) yakın, gelenekle ilgili değerlere bağılı olarak söylenip gelen fikirler topluluğı. Takpaka göre makal daha esaslı daha gerçekçidir.

Mätele gelince, güçlü bir ifadeyle söylenen ve herkesçe bilinen sözlerdir. Mätel, makala yakındır. Fakat makal, tecrübelerden elde edilen gerçekler şeklinde söylenir. Mätel gerçekliğine bakmadan adet sözü şeklinde söylenir.)³⁹

Salihli Kazak Türklerinden derlenmiş olan atasözleri şunlardır:

“Üyren kendin özüne,
İstep berdin mağan kâr”

(Öğrendiğın kendine
Yaptığın iş bana kâr)

(Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Annem bir işe başlarken,
“İstin bası ilgeri,
Şeytandıñ bası kerı,
Kolumğa jel ber Allahım.”

(İşin başı ileri,
Şeytanın başı geri,
Elime rüzgâr gibi güç ver Allahım.)

(Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

“Tas tüsken jerge avur.”

(Taş düştüğü yere ağır.)

Kazakların gelinlerine verdiği bir öğüt.

(Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

³⁹ Biray, *a.g.e.* s. 8

“İt üredi, kerüven cüredi”	(İt ürür, kervan yürür.)
	(Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).
“Jetesizge aytkan söz, jelmen birge ketedi.”	(Akılsıza söylenen söz, Yel ile uçup gider.)
	(Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

6.2. Salihli Kazak Jumbaqtarı (*Bilmeceler*)

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın- uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.⁴⁰

Kazaklarda bilmeceye “Jumbaq” adı verilir. Genellikle manzum haldedirler. Kafiyele bir cümle şeklinde iletiledir. Jumbaqtar manzum veya mensur olabilir diyebiliriz.⁴¹

Ahmet Baytursunoğlu “Jumbaq” hakkında şunları yazmaktadır: “Jumbaq degen atı jumuwdan şıqqan: yağni qoldıñ işine bir nârseni jasarıp, jumıp turıp, sonı tap degennen şıqqan. Jumbaqta nârseni qolğa jumıp turıp taptırmaydı. Oyda bügip aytpay qoyıp, sol nârsege uqsas nârselerdi siypattap aytıp, uqsastığı boyınsa taptıradı. Jumbaq zeyindi ustartuwğa paydası bar nârse. Jumbaqtıñ negizi tärizdew, yağni nârseni siypatin tärizdep aytuw. Mäselen... at bastı, arqar müyizdi, böri kewdeli, böken sandı, qus qanattı, qumırsqa izdi, bota tiresekti. (şegirtke)

(Jumbaq adı yumuktan çıkmış. Yani elin içine bir şeyi gizleyip yumup onu bul demekten çıkmış. Jumbaqta bir nesne ele saklanır ve karşıdakinin bulması için çalışılır. Saklayan kişi nesnenin adını söylemeden ona benzer şeyleri tarif ederek benzerlik yönünden yardımcı olarak nesnenin ne olduğunu buldurmaya uğraşır.

⁴⁰ Prof. Dr. Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 1981, ss.650- 651.

⁴¹ Biray, a.g.e. s. 4

Jumbağın zihni açıcı, keskinleştirici faydası da vardır. Jumbağın temeli benzetme, yani nesnenin görünüşünü tarif ederek buldurmaya dayanır.

Örnek: At başlı, koyun boynuzlu, kurt gövdeli, böğü bacaklı, kuşkanatlı, karınca izli, deve dirsekli (Çekirge).

Salihli Kazak Türklerinden derlenmiş olan Jumbağtar (bilmeceler) :

Bu Qazağın cumbağını genellikle beraber oyun oynayan çocuklar birbirlerine söylerler. Ne anlama denk geldiğini kimse bulamaz. Bulamadıkları için gülüşerek eğlenirler.

Tak tak takıldak, (Kara jer “yer”)

Takıldak üstü burkuldak (Kül)

Burkuldak üstü argumak (Saçak)

Argumak üstü cüngüme (Kazan)

Cüngüme üstü kurguncak (Kapak)

(Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Alısta bir Aydağar⁴² bar bilesin be? Uzakta bir yer var bilir misin?

Canı coq kıymıldavga denesin be? Hareket etmeye canı yok dener misin?

İşinde süyek⁴³ter baqşa baqşa, İçinde kemikler var toplu toplu,

Tek közü parlaydı töbesünde. Bir gözü ışık saçıyor tepesinde

(Kiyiz Üy)

(Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

⁴² Eski zamanda bilinen canavar. Evi canavara benzeten bir masaldan alınma.

⁴³ kemik

Alasa terek – Kısa ağaç

Alpıs butaq – Altmış dal

Butaq sayın uya – Her dalda bir yuva

Uya sayın cumırtqa – Her yuvada yumurta

(Buğday Başağı)

(Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Ä, keremet bir it bar – Acayip bir it var

Üy bağıadı, ürmeydi – Eve bakar, ürmez

Ayağı coq cürmeydi – Ayağı yok yürümez

Ulıqsatsız ol itten – İzinsiz o itten

Adam üyge kirmeydi – Adam eve girmez

(Kapı kilidi)

(Aklıma Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

6.3. Salihli Kazak Jañıltpaşarı (Tekerlemeler)

Tekerlemeler; sözün gerçeklik, mantık, anlamlılık gibi sınırlamalara bağlı kalmadan ses ve söz oyunlarının rahatlıkla yapılabildiği; hayal, düş, alışkanlık, yalan, mizah veya çocuk zihninden kaynaklanan serbest bir yaratıcılığın ürünleridir.⁴⁴

Tekerlemeler genellikle çocuk dünyasında masal, oyun ve eğlence tekerlemeleri olarak dikkat çekse de çok değişik yerlerde; törenlerde, oyunlarda, seyirlik oyunlarında ve âşık atışmalarında söz cambazlığı niteliğinde ortaya çıkmaktadır.⁴⁵

Kazak Türklerinde tekerleme “jañıltpaş” adıyla bilinmektedir. Ahmet Baytursunoğlu, jañıltpaşlar hakkında şöyle demektedir. “Jañıltpaş degen atı jañıltuwdan şıqqan. Qatarınan qayta- qayta şapşañ aytqanda ya til kelmeytin ya til basqa söz qılıp burıp ketetin sözderdiñ basıp qurap, kelistirgen şığarma- jañıltpaş dep ataladı.

⁴⁴ Ali Duymaz, *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Ankara 2002, s. 28.

⁴⁵ Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 522.

Jañıltpaş köbinese jañılğanda ersi mağınalı söz bolıp şığıp küldirerlik sözder alınadı.⁴⁶

(Jañıltpaş adı yanılmaktan çıkmış, sırasıyla tekrar tekrar hızlı bir şekilde söylendiğinde ya yanlış ya da dil sürçerek söylenen sözlere jañıltpaş adı verilir. Jañıltpaşta genellikle yanlış söyleyiş, buna bağlı olarak da yersiz ve anlamsız sözler ortaya çıkar ve gülünç bir duruma yol açar.)

Salihli Kazak Türklerinden derlenen Jañıltpaştar (Tekerlemeler) :

Üş kişi işik piştim,

Üç kişi gocuk diktim,

Bes kişi işik piştim,

Beş kişi gocuk diktim,

Neşe kişi işik piştim?

Kaç kişi gocuk diktim?

(Cennet Uçar, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

6.4. Gurbet Şarkıları

Biz memleketten ayrıldığımız için bizimkiler hep hasret şarkısı söylediler. Hasret şarkısı dediğimiz gurbet şarkılarıdır. Bizim memleketimizde “Eren Tav” dediğimiz büyük bir dağ var. “Ey Eren Tav kayran meken kaldı mı?” böyle başlardı, Kazakların hayatını ve geleceğini anlatan şarkılar. Bu şarkılar özlemle hasretle ağıt yakar gibi söylenirdi (Kişisel Görüşme, Aklima Hakim, Eylül 2017).

Qara tavidin basına, köş keledi ay.

(Karadağın başına göç geliyor ay)

Köşkünü sayın bir taylak bos keledi ay.

(Göçün içinde bir deve yavrusu boş geliyor ay)

Elim ay, elim ay.

⁴⁶ Biray, *a.g.e.* s. 2

Elden jerden ayrılğan, kıyın eken ay,

(memleketten ayrılmak, zor imiş ay)

Kara közdün möldürüp, jas keledi ay.

(Kara gözüm ağalayıp yaş geliyor ay)

Elim ay, Elim ay (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

Bunu Kaşmir'de Amerika'dan gelen geziciler vardı. Dünyayı geziyorlarmış. Dünyayı gezerken bizim oturduğumuz saraya gelecek oldular. Ondan sonra bize sizin durumunuzu dünyaya bildirelim, bize ne derdiniz varsa söyleyin, dediler. Babam beş tane oğlana üç tane de kıza ayrı ayrı böyle şarkı gibi şeyler öğretmiş. Onun bir kıtası aklımda kaldı onu söyledim (Kişisel Görüşme, Aklima Hakim, Eylül 2017).

Yine salihli'de yaptığımız araştırmalar neticesinde göçle ilgili olarak Altay dağıyla Altay bölgesiyle ilgili olarak eski zamanlara ait şarkıları derleyebildik. XIX-XX yüzyıllarında yazılmış olan fakat yazarının kim olduğu bilinmeyen “Agajay, Altayday Jer Kayda” şarkısı halen önemli günlerde sahnelerde söylenmektedir.

Halk Eni: Agajay- Altayday Jer Kayda:

Elim Köşüm qañğıram. Oyy...

(Halkım göçüyor maksatsız)

Jerim kaldı aksar asu Şurayka

(Yerim kaldı yüksek geçit sulak, verimli yerde)

Jerim kaldı Agajay Altayday jer kayda.

(Yerim kaldı eşsiz benzersiz Altay gibi yer nerede?)

Közim jasmən omıravımdı ılğaldaw.

(Gözümün yaşıyla göğsüm ıslandı.)

Jasmən juvıp karay Karay mekenge.

(Yaşlı gözlerle baka baka o yere)

Közüm kaldı Agajay Altayday jer kayda.

(Gözüm kaldı eşsiz benzersiz Altay gibi yer nerede?)

Bul tavlarda Karanardın buydasın jav

(Bu dağlarda Karanardın burnuna takılan ip düşman)

Altın Altay Agajay Altayday jer kayda

(Altın Altay gibi yer nerede?)

Altın Altay Agajay Altayday jer kayda.

(Altın Altay gibi yer nerede?) (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

6.5. Destansı (Kahramanlık, Yiğitlik) Şarkıları

İtil ırmağından Altay dağlarına kadar olan bölgede yüzyıllarca çetin uğraşlarla, savaşlarla dolu bir ömür sürmüş Kazak Türkleri Altay dağlarına gölgesi düşen büyük kahramanlar çıkarmış topraklarından.

Ey Altay dağları benim öksüz vatanım

Kâbe örtüsünden bir kumaş getirin, öpeyim, koklayayım.

Nakış nakış ben onu maviye boyayayım

Bir gece gökten Ayyıldızı alıp üstüne kondurayım.

Bu bayrak, rüzgâr bekler, ufuktadır gözlerim,

Ey koca Osman Batur!

Ey korkusuz yiğidim!

Altay kartalı diye anılan bu efsanevi kumandan bir gece karanlığında Çin askerleri tarafından pusuya düşürülmüş ve 1951 Nisanında Urumçi’de idam edilmiştir. O gün bu gündür Doğu Türkistanlılar için bir bağımsızlık sembolüdür (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Batur erun Osman ay,
Taqdırdın munday qosqanay.
Qacımas Qayıtbas sabazdı,
Cazımın Carı Tosganay
Qasañını aşıp en bolıp carıq aspanday.
Türkten endi tuvarma,
Kek alatın düşmannan enterip Osmanday.
Kim qarsı turar düşmanga,
Meydan tartıp 11 cıl tize bukbey Osmanday.
Medev edin qalqına,
Cavdan şığıp sasganday.
On san min men calğiz bayqasar,
Osmanday kim casqanbay.
Baqtın taydı ALAŞİM
Arsın qulap Osmanday
Qul qiladı düşmanın endi Qazaq casqanbay.

Türkçesi:

Kahraman erim, Osmanım

Takdirin böyle yağtığı

Yıpramaz, çekinmez münevverdi.

Yazımın kederi durdurdu.

Karanlığı açmıştın, aydın sema gibi

Türk'den şimdi doğar mı?

Öç alacak düşmanı ağlatıp Osman gibi.

Kim karşı durur düşmana,

Meydan çekerek 11 sene diz bükmezden Osman gibi.

Teselli edin halkına düşmandan çıkararak şaşırdığında.

On binler ile yalnız, mücadele eder.

Osman gibi kim çekinmeden

Şimşek düşmüş gibi yıkarak, düşmanı ondan kaçacak gibi

Bahtın kaydı Alaş'ım

Büyüğün yıkılarak Osman gibi

Kule yapar düşmanın şimdi Kazak senden çekinmezden (Aklime Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

Türklüğümüzü gösteren Türk olmakla bağımızı kurduğumuz bir şarkı, bu şarkı bir açıdan Kazağın Ergenekonu gibi diyebiliriz:

Argı atam Ertürük,

En büyük atamız Türktür.

Biz Kazak elimiz.

Biz Kazağız.

Say saylap mal aydap,

Mal bakarız, mal güderiz,

Sayrandap el ceylep,

Dertsiz tasasız gönül eyleriz.

Arkanın erke Öskön,

Arkanın nazlı Öskön (Altay'da bir yer)

Ardaktı seyrimiz.

Kıymetli seyrimiz.

Doldınsay bolmaytın.

Sinirlenirsem hiçbir şey olmaz.

Jenedi perimiz.

Bizim yaradılışımız yener (Gülsüm Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

6.6. Beşik Şiirleri

Äldiy, äldiy ak balam, äldiy äldiy ak balam
Ak besikke cat balam, Ak beşiğe yat balam.
El süymösö süymösün, Millet sevmezse sevmesin,
Özim süygön ak balam. Ben seni seviyorum ak balam

Äldiy äldiy aydan, äldiy äldiy aydan,
Suv alayım saydan, Su alayım vadiden,
Köjö jasad bideyden, Çorba yaptım buğdaydan,
Surap aldım Kudaydan. Seni Allahtan diledim (Aklima Hakim, Kişisel
Görüşme, Temmuz 2018).

6.7. Car Car

Delikanlılar:

Alıp kelgen bazardan kara nasar car- car
Qara quyuq savkelen şaşında basar car- car
Akamay dep cilamanizdar bayqus qızdar car- car
Aken uçun qayın atan ondada bar car- car

Türkçesi:

Pazardan getirdiğimiz karanasar yar yar
Karakuyruklu şapkan saçını basar yar yar
Babanız için ağlamayın zavallı kızlar yar yar
Babanız yerinde kayınpederiniz oradada var yar yar

Karşılık olarak kızlar:

Çazgı turgu aqşa qar cavmak qayda car- car

Qulun tayday ayqasqan oncaq qayda car- car

Azer caqsı bolsada qayın atamız car- car

Aynalayın öz atamday bulmaq qayda car- car

Türkçesi:

İlkbaharda yağın beyaz karlar nerede yar yar

Taylar gibi oynadığımız kendi evimiz nerede yar yar

Kayınpederimiz ne kadar iyi olsada ya yar

Sevgili kendi babamız gibi olmak nerede yar yar (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

6.8. Bet Aşar

Tanerten catıp bayındı tur tur dama gelinçek

Tura salıp qurt urdama gelinçek

Avuz murnındı cibirdatıp üsek ayitba gelinçek

Qayın atan men enenin aldınan kese ötbe gelinçek

Türkçesi:

Sabahleyin yatarak kocana kalk kalk deme gelinçek

Kalkar kalkmaz şurdan buradan peynir çalma gelinçek

Ağzını burnunu oynatarak dedi kodu yapma gelinçek

Qayın babanla validenin önünden doğru geçme gelinçek (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Temmuz 2018).

6.9. Masallar

Masallarda, Kazak halkının hayat tarzı, dünya görüşü, duygu ve düşünce yapısı gizlidir.⁴⁷ Masalları, folklor araştırmacılarının çoğu, efsane nesrinin estetik açıdan tamamen gelişmiş bir türü olarak kabul eder (Koç, İşina ve Korganbekov, 2007: 101).

Masal, halkın işinin olmadığı zamanlarda; özellikle uzun kış gecelerinde anlatılır ve dinlenir. Buna göre “masal” halkın eğlencesi olarak düşünülmelidir. Masal; içinde sosyal, tarihi ve siyasi özellikleri bulunduran bir folklor türüdür. Masal unsurları hakkında A. M. Gorki de birçok fikir ileri sürmüştür. Buna göre; masalı oluşturan unsurların halkın hayatı, yaşayışı, geçimi ve mücadeleleridir. Bu düşünceye göre masal gereksiz durumları anlatmaz; sosyal ve hayati unsurları olan sırları verir (Zhamakina, 2009: 14).

Kazak masalları, tarihin tam olarak bilinmeyen zamanlarından günümüze kadar olan zaman diliminde doğmuş ve zaman içinde gelişip, çoğalarak zenginleşmiştir. Kazak masallarında; Üysin, Kanglı boylarının zamanından başlayıp, Kıpçak halkından ve Moğol hücumları zamanından beri anlatılan olaylar çeşitli şekillerde yer almaktadır. Kazak halkının tarih sahnesine çıkmadığı, Müslümanlığı henüz kabul etmediği eski dönemlere ve o dönemlerde yaşayan boylara ait pek çok masal bulunmaktadır (Zhamakina, 2009: 15).

Salihli Kazak folklorunu araştırırken yaptığımız görüşmeler sonucunda Salihli Kazak Türklerinin göç eden yaşlıları atalarından duydukları masalları hâlâ hatırlamaktadırlar. Dokuz yaşında Doğu Türkistandan ayrılıp Türkiyeye göç eden Aklima teyzemizden **Anıq**⁴⁸ **Mergen**⁴⁹ adlı masalı dinleme fırsatımız oldu.

Bir köy varmış. Köyde birçok insan yaşarmış. Köye bir **Jeztırnak**⁵⁰ denen bir şey musallat olmuş. Tırnaklarını kesmeyen devamlı uzatan bir şeymiş. Ondan sonra onun adını Jeztırnak koymuş bizim insanlarımız. Bu Jeztırnak o köyde her ay bir insan kaçırmış. O insanları kaçırıp yedi mi? Ne yaptı hiç belli değilmiş. Herhalde yedi diye düşünürlermiş.

⁴⁷ Ali Abbas Çınar, *Kazak Kültürü ve Edebiyatı Araştırmaları*, İzmir 2006, s. 21.

⁴⁸ Hakiki, gerçek

⁴⁹ Keskin nişancı, atıcı

⁵⁰ Uzun tırnaklı bir yaratık

Ondan sonra bir tane delikanlı, bu fakir bir delikanlıymış. Günlerini zor geçiren fakir biriymiş. Bu çocuk düşünmüş, düşünmüş ben bu köyümüze musallat olan şeyin kökünü kazsam, onu bitirsem diye çocuk içine böyle bir dert bağlamış. Ondan sonra bunu öldürmem için ne lazım, diye bir bilgine sormuş. Ben bu Jeztırnak'ı öldürmek istiyorum, onun için ne yapmam lazım, diye bir bilgine sormuş. Bilgin; bir tane düzgün bir silaha bir tane keskin bir kılıca bir tane de çok hızlı koşan bir ata ihtiyacın var demiş. Bu üçü olduktan sonra sen onun kökünü kazırsın demiş. Ama bu üçü olmadan hiçbir şey yapamazsın demiş. Sonra Anık Mergen çarşığı dolaşırken at satan birinin yanına gelmiş, şöyle bir bakmış güzel bir atı gözüne kestirmiş. Bu atın fiyatı ne? demiş. Sahibi, bu atın fiyatı başa baş bir kız, demiş. Tamam demiş Anık Mergen benim falanca bir kız kardeşim var. Onunla trampa edelim demiş. Sonra gene çarşığı dolaşırken güzel bir tüfek görmüş. Tüfeğin fiyatını sormuş. Sahibi yine başa baş bir kız demiş. Tamam, bir kız kardeşim var onu da sana vereyim demiş. Sonra bir demir ustasının yanına gitmiş. Bana ciğeri bir vuruşta parçalayan bir bıçak yapıver demiş. Tamam demiş yarına kadar hazırlarım demiş. Fiyatı ne? diye sormuş Anık Mergen. Fiyatı başa baş bir kız demiş bu usta da. Tamam demiş ve üç kızını da üç ustaya vermişe gelmiş eve.

Anne babasına durumu anlatmış. Çünkü her ay başka bir insan gidiyor. Onların arkasında bir sürü çoluk çocuk kalıyor. Buna birinin dur demesi lazım. Bunu da ben yapacağım, siz bana müsaade verin, demiş. Ayy, oğlum sen bir evin bir oğlusun, sen yapamazsın, bütün köyün hakkından gelemediği şeyin sen mi hakkından geleceksin, diye annesi babası yalvarmış. Çocuk yok ben kafama koydum bana engel olmayın eğer bunların hepsini kurtarabilirsem ne mutlu bana kurtaramazsak benim burada yaşamamın bir anlamı yok. Biz millet için kendimizi feda edelim ve çocuk kendini bir de kardeşlerini feda ediyor. Yanlış yaptım diye düşünmeyin, aklınıza bir şey gelmesin. Biz yaşamışız önemli değil ama bunların yaşaması lazım, diye annesini ve babasını inandırmış. Sonra onlarda sen nasıl istersen öyle olsun demişler.

Ondan sonra dediğini yapmaya gitmiş. Jeztırnakların yakın bir yerine kadar gitmiş. Gece ateş yakıp et pişiriyormuş. Et pişirirken bir kız ve bir gelin gelmiş yanına. Jeztırnaklardan biriymiş. Hey, Anık Mergen sen misin? Demiş.

Evet, benim demiş.

Bize de etinden versene, demiş.

Etten bir parça kesmiş ve o keskin bıçağının ucuyla uzatmış onlara. Ondan sonra bıçaktan eti alırken bıçağın ucu yamulmuş. O kadar keskin bıçak yamulmuş. Sonra düşünmüş bunlara bıçakla saldırmak olmaz demiş. Ondan sonra birer parça et almışlar ve gitmişler. Aslında gider gibi yapmışlar ama gitmemişler. Sonra Anık Mergen kendi boyunda bir ağaç kesmiş. Ağacı ateşin yanına yatırmış, üstüne elbiselerini örtmüş. Kendisi de bir ağacın üstüne çıkıp saklanmış. Ve izlemeye başlamış acaba kurduğu oyuna kim düşecek diye. Ondan sonra Jeztırnaklar herkes uyur gibi olduktan sonra hemen sen başından ben ayağından deyip hançerlemeye başlamışlar oradaki elbiseleri. Onların öyle yaptığını görünce Anık Mergen onları tüfekte öldürmüş. Sonra sabaha karşı yine biri benim hanımımı, kardeşimi öldüren sen misin? Diye o kıyafetleri parçalamaya başlamış. Bu da Jeztırnak'ın oğlu imiş. Anık Mergen onu da öldürmüş. Ondan sonra bunlar dört kişiydi. Üçü gitti biri kaldı diye düşünmüş. Sabah olmuş dağın tepesine çıkmış. Beklemiş orada. Bakmış orada kocaman bir çadır var ve o çadırı izlemeye başlamış. Çadırın içine giren çıkana dikkat ediyormuş. Yaşlı bir adam çıkmış, bir sürü koyunu salmış ve bütün dağ taş koyun olmuş. Bu kişiyi gözüne kestirmiş. Giren çıkanda bir kişi olunca bunun Jeztırnaktın atası olacağını düşünmüş. Sonra akşam olmuş izlemeye devam etmiş Jeztırnak'ın babası koyunları ıslıkla geri çağırması. Anık Mergen bunun kaçırdıkları nerde acaba diye düşünmüş. Bunlar demek ki salınık dağıl salınık olsalar çıkarlardı demek ki bunları zincire vurmuş demiş.

Ondan sonra köyüne geri dönüyor. Jeztırnak bir kişi kaldı diyor. Onu da öldürsek kaçırılanları kurtaracağız, diyor. Ama ben onların nerede olduklarını bulamadım, diyor. Evden yalnız bir kişi girip çıkıyor. Koyunları ıslıkla otlatıyor, ıslıkla geri çağırıyor, diyor. Böyle söyleyince, köyünden kimse cesaret edemiyor. Sadece yetim olan bir çocuk çıkıyor. Ben seninle geleyim, diyor. Anık Mergen önce kabul etmiyor, ama ısrarcı olunca kabul ediyor.

Sonra beraber gitmişler ve Jeztırnak'ın evine varmışlar. Jeztırnak'ın tepesinde tek bir gözü varmış. Tırnakları uzunluktan demir gibi olmuş. Evet demek ki Jeztırnak adı buradan geliyor diye düşünmüş.

Jeztırnak köyden toplayıp getirdiği çocukları zincire vurmuş. Jeztırnak Anık Mergene sen şimdi bunların birini kes pişir benim karnım acıkıyor. Bunlar benim her gün yediğim yemeklerim demiş. Tutsaklar ağlaşmaya başlamış acaba hangimizi kesecek diye. Onlar ağlaşırken Anık Mergenin yanında gelen ocuk onların ağlaşmasına alaylı bir şekilde gülmüş onlarla alay etmiş. Bunu gören Anık Mergen o anda çocuğun başını keskin kılıcıyla koparıvermiş. Ben sana bunu pişireceğim, demiş.

Sonra Jeztırnak, ben uyuyacağım, ne zaman et pişerse beni uyandır, ondan beri zamanda uyandırma beni, demiş. Ben uyuduğum zaman, eğer yalandan uyursam gözümden ateş çıkıyor, demiş. Esas uyursam gözüm karanlık oluyor demiş. Buna dikkat et demiş. Ondan sonra oradaki çocuklar ona işaret etmişler ve demişler ki o yalan söylüyor. Esas uyuduğu zaman gözünden ateş çıkıyor, demişler. Anık Mergen iyi tamam demiş. Sonra bir şişi ateşin içine sokmuş. Jeztırnak uyurken uyurken gözünden böyle lamba gibi ışık çıkmaya başlamış. Ondan sonra kıpkırmızı olan şişi onun gözüne batırırvermiş. Gözüne batırınca ahhh... Yaktın! beni, demiş.

Ben seni öldürecektim ama sen beni öldürüyorsun demiş, yaktın beni demiş. Daha sonra Jeztırnak Anık Mergene sen beni öldürüyorsun ama benim sana bir tavsiyem var, demiş.

Kalbimi çıkar, kalbinin üstüne koy! Eğer benim gibi kahraman olmak istiyorsan, demiş.

Ciğerimi çıkar, ciğerine koy!

Bağırsaklarımı çıkar, beline dola demiş.

Deyince tutsaklar sakın onun dediklerini yapma demişler.

Eğer beline bağırsaklarını koyarsan belini keser başka türlü dene, demişler.

O da bağırsaklarını çıkar mış ağaca dolamış ağacı testere gibi kesmiş. Ciğerini çıkar mış, taşın üstüne koymuş taş erimiş.

Ondan sonra Jeztırnak elindeki yzğu hatıra olarak ona vermek istemiş. Al bu yzğu tak demiş. Anık Mergen yzğu takar takmaz yüzük onu Jez Tırnağa çekmeye başlamış. O da hemen keskin bıçağıyla yzğu kesmiş ve kurtulmuş.

Jeztınrak tamam demiş. Benim sana yapacağım bir şey yok, sen benden de kurnaz çıktın. Şimdi beni fazla acı çektirmeden hemen öldür, demiş. Ötekiler uzaktan ateş et yanına gitme onun her yanı zehir saçıyor demişler. Ondan sonra Anık Mergen uzaktan ateş ediyor ve öldürüyor. Sonra herkesin zincirini kesiyor ve onları serbest bırakıyor. Onlara diyor ki siz çok ızdırap çektiniz bunun malı mülkü neyi varsa sizin olsun onları siz alın diyor. Benim mala mülke ihtiyacım yok siz benden razı olun o bana yete, diyor. Ben sadece sizi kurtarmak için bunları yaptım diyor.

Ondan sonra böylelikle Anık Mergen adı kalıyor.

Bu bir çeşit fedailiktir. Herkesin ben yapamam ben asker değilim, ben hükümet değilim demesine gerek yok. Şimdi oturup düşünüyorum da bunu akıllı bir insan hani bir fakir çocuğu bile yapabilir diye anlatılmış bir masalmış. Buradan çıkarılacak ders budur (Aklima Hakim, Kişisel Görüşme, Eylül 2017).

SONUÇ

Uzun bir yolu büyük kayıplar vererek geçen Kazakların acı dolu yaşam seyirleri çalışmamızda yer bulmuştur. Bunun yanında Türklerin anayurdu Altaylardan Anadolu'ya kadar hatta Salihli'ye kadar gelen Kazak Türklerinin varlığı ve kültürel birikimleri, hayatları, değerleri, örf ve adetleri ile gelenek göreneklere çalışmamızda ele alınmaya çalışılmıştır.

Türkistan'dan Anadolu'ya bir uzun yürüyüşün adıdır bu.

“Ey Altay dağları benim öksüz vatanım” diye başlıyorsa bir şiir, sözcükler muhakkak vatanından ayrı düşmüş bir insanın yüreğinden kopmaktadır. Göktürklere, Uygurlara, Kazaklara vatan olmuş topraklardan gelmektedir şair. O topraklar ki bağrından Türk dilinin iki büyük anıtını diken Yusuf Has Hacıp ile Kaşgarlı Mahmut'u çıkarmıştır. Bir medeniyet merkezi olarak yüzyıllarca parlamıştır. Medreseleri, camileri, saraylar ve kervansaraylarıyla nakışlı, çinili şehirler yükselmiştir, bu topraklarda. Kültürün, medeniyetin, şarkının ve dansın mekânı olarak ün salmıştır. 20. Yüzyıla gelindiğinde ise şarkılar susmuştur. Asya'nın merkezinde yer alan kadim Türk yurdu Doğu Türkistandır burası. Uzak yakınımızdır ve artık bize büyük savaşlar ile işgallerin yaşandığı 20.yüzyılda göç hikâyeleri anlatmaktadır.

Kazak Türklerinin Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç etme sebepleri olarak, Kazaklar Türkiye'ye göç etmeden önce Kazakistan ile Çin arasında kalan Kazakistan ile aynı kültürel kökleri paylaşan Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşamaktaydılar. Bölge, Rusya ve Çin arasında paylaşıldıktan sonra Doğu Türkistan Kazakları Kazakistan'daki soydaşlarından bölünmüşler ve Çin hâkimiyeti içinde kalmışlardır. Şu an günümüzde aynı isimle bilinen bu bölgede zulüm halen devam etmektedir. Burada yaşayan Türkler, nasıl yıllar önce birçok zulümle birçok zorlamayla karşı karşıya kaldılarsa şuan orada yaşayanlar aynı olumsuzlukları görmekte ve büyük kıyımlara uğramaktadırlar.

Kazakların yaşadığı bölgede Mançu döneminde Çin yönetiminin ağırlığı pek görülmemektedir. Bu dönemde Kazaklar kendi içlerinde özerk bir hayat sürmekteydiler. Özellikle 1911'de Sun Yat Sen'in Mançu Hanedanlığını devirmesiyle Çin Cumhuriyeti kurulmuş. Bu bölgeye merkezden vali atanmaya

başlamış. Atanan valiler zaman zaman başlarına buyruk hareket etmeye başlamışlar, bölgede hâkimiyet tesis etmek isteyen Stalin yönetimindeki Sovyet Rusya ile de yakın ilişkilere girmişlerdir. Valiler bölgedeki Uygur ve Kazak Türkleri üzerindeki hâkimiyetlerini güçlendirmek için son dönemde baskı ve zulümlerini artırmışlardır. Bu baskı ve zulüm, Çin Genel Valileri Jin Shu Ren (1928- 1933) ve Sheng Shi Tsai (1933- 1944) yıllarında tahammül sınırlarını aşmıştır. İnsanlar en küçük suçlardan idam edilmiş, arazileri ellerinden alınmaya başlanmış, Türkçe eğitim ve öğretim kısıntılanmıştır. Bunlar bölgede yaşayan Uygur ve Kazakların isyan etmesine sebep olmuştur. İsyandar kısmen başarılı olsada uzun vadeli olarak karşılık verilemediğinden dolayı, Konargöçer yaşayan Kazak Türkleri baskı ve zulüm altında yaşamaktansa hür ve serbest yaşayabilecekleri bölgelere göç etme kararı almışlardır.

Kazak Türklerinin Türkiye'ye göçü üç aşama halinde gerçekleşti:

Birinci aşamayı, Chang Kai Shek yönetimindeki Çin Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan'ın Barköl, Kumul ve Altay bölgelerindeki Kazakların Türkiye'de sonuçlanan göçü meydana getirdi. 1930'lu yılların ortasında başlayan bu göç Gansu, Tibet, Hindistan ve Pakistan üzerinden 17 yıl sürdü.

İkinci aşama, 1949 Mao ihtilalinden sonra Çin'deki yeni rejimi benimsemedikleri için yola çıktı. Bu iki göç hareketi gelişigüzel yapılmadı. Liderlerin öncülüğünde konargöçer Türk toplumlarının özelliklerine göre, disiplinli ve toplu bir şekilde yapıldı. Bu yönüyle bu göç, orta asya'dan milattan önceki devirlerden batıya doğru yapılan Türklerin kitlesel göçlerinin en sonuncusudur. Daha sonra bu iki göç aşaması, 1952'de Hindistan ve Pakistan'dan Türkiye'ye aynı anda göçmen olarak kabul edildiler.

Üçüncü göç aşamasını Afganistan'da yaşayan Kazaklar gerçekleştirdi. Bunların çoğu ferdi hareketle serbest göçmen olarak Türkiye'ye gelmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Bakanlar Kurulu'nun 13 Mart 1952 tarih ve 3/14595 Sayılı kararıyla Kazaklara iskânlı göçmen olarak yerleşme imkânı sağlanmış ve Kazaklar Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yerleşmişlerdir.

Kazaklar için Manisa'nın Salihli ilçesi, Niğde'nin Ulukışla ilçesi, Konya'nın İsmil-Ereğli ilçesi, Kayseri'nin Develi-Yahyalı-Yeşilhisar ilçeleri, Aksaray'ın Sultan han

köyünde yerler tahsis edilmiştir. İlk olarak Salihli ilçesine 50 aile gönderilmiştir. Daha sonra bu sayı 180' e çıkmıştır. Buraya yerleşen Kazaklar hayvancılık ile uğraşmışlar ama daha çok hayvan derilerini tabaklayarak giyim sanayinde yer edinmeye çalışmışlardır.

Salihli' ye Kazak Türkleri Alibek Hakim ve Hamza Uçar önderliğinde gelmişlerdir. 6 ay İstanbul Tuzla'da misafirhanede kaldıktan sonra 5 Eylül 1954 tarihinde Salihli'ye gelip yerleşmişlerdir.

Salihli'de dericilik denince akla Salihli Kazak Türkleri gelir. Çünkü Salihli'de dericilik faaliyetlerinin gelişmesinde Salihli Kazak Türkleri'nin katkısı çok büyüktür. Bu işi Salihli'den dünyanın çeşitli bölgelerine taşımayı başarmışlardır.

Salihli'de yaşayan Kazak Türklerine göre “Kazak” olmak nedir? Diye sorduğumuzda, Kazak Türkü olmak her türlü zorlukları aşmak, yıllarca devam eden göç hareketinde yaşadıklarını unutmadan diğer kuşaklara anlatmak ve yaşamış oldukları göç olgusunu yeni nesillerin de aklında yer etmesi için yaşamlarının bir parçası haline getirmek, demektir. Yanıtı alınmıştır.

Bugün sünnet, nişan, düğün, ölüm törenlerini imkânların elverdiği ölçüde Kazak geleneklerine göre yaşatmaya çalışan Salihli Kurtuluş Mahallesiindeki Kazaklar tarihin en büyük göçlerinden birini yapmış olmalarının hüznü kadar, yarınlarla ilişkin umududa taşıyorlar koca yüreklerinde.

Salihli Kazak Türklerinin geneline baktığımızda büyük ailenin yaşamakta olduğunu söyleyebiliriz. Anne, babaya saygı ve yaşlılara saygı her şeyin üzerinde tutulur.

Evde bulunan yaşlıların aile içinde önemli bir otoriteye sahip olduğunu da söylemek mümkündür. Mesela aynı odada oturan kişilerden biri yaşlı ise genç olanlar sırtını dönüp çıkamaz, bu saygısızlık olarak karşılanır. Yine sofraya oturulduğunda başköşeye evin en yaşlısı oturur. Evin gelini ya da damadı ise kapıya yakın kısımda oturur. Yaşlılar ölüm döşeğinde bile olsalar onların dediği yapılır. Bu yanlış olsa bile doğru kabul edilir. Aşırı hürmet gösterilir. Kazaklarda “qaraşañıraq” diye bir âdet vardır. Bu Salihli Kazak Türklerinin bazıları tarafından uygulanmaktadır. En küçük çocuk anne ve babanın yanında kalır. Annesine babasına bakar. Bu onun görevidir. Eski insanlar büyük toplantılarda ve birkaç kişi bir araya geldiklerinde gelenek ve göreneklere uyarak otururlar. İlk tabağı alma ya da ilk duayı yapma konusunda da

büyüklerinin düşüncelerine göre hareket ederlermiş. Salihli’de yaşayan Kazaklar bu geleneğe önem vermektedirler.

Salihli Kazak Türklerinde ‘**aille**’ muhteşem öneme sahip bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazak aileleri kendilerine tutucu ve itaatkâr üyeler yetiştirmişlerdir. Ailenin yönetiminde erkek söz sahibidir kadında yerine göre müdahalede bulunabilir. Kazak kadını erkeğine itaatkârdır. Kadın her zaman için aile içerisinde kilit rol almaktadır. Çünkü evin düzeni, misafir ağırlama, çocuk bakımı onun elindedir. Kazak kültürünün, sözlü kültürün yarınlara taşınmasında kazak ailesinin önemi ve katkısı çok büyüktür. Gelenek, görenek ve örf-adetlerinde ne varsa hepsini kabullenip yeni nesillere aktarmışlardır.

Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri misafire çok düşkündürler. Onları en iyi bir şekilde ağırlamak için çırpınırlar. Ve adeta birbirleriyle yarış ederler. Gelen misafirlerin zengin veya tanidik olup olmamasında hiçbir fark yoktur. Onlar sadece misafir ederler. Kim olursa olsun gerekli özeni gösterirler. Bu ev sahibinin en başta gelen vazifesidir.

Görüşmelerimiz esnasında evlerine misafir olduğumuz Kazak Türkleri de bizi en iyi en sıcak en samimi şekilde ağırlamışlardır. Kazaklar nerede olurlarsa olsunlar misafirperverliklerinden zerre bir şey kaybetmemişlerdir. Konuk ağırlama geleneğinin Kazakların kanında olduğunu göstermişlerdir. Hanım Teyzeler ve ablalar bizi misafir olarak başköşeye oturtmuşlar ve Kazak sofrasını bize sormadan önümüze koyup içer misin? Demeden sütlü çayı uzatmışlardır. Bu gelenek Salihli Kazak Türklerinde halen devam etmektedir.

Salihli Kazak Türklerinde yemek kültüründen söz edecek olursak Salihli’de yaşayan Kazaklar daha çok et ve süte dayalı ürünleri tercih ederler. Et ve etli yemekler onların olmazsa olmazlarıdır. Bunun nedeni Altaylarda hayvancılık yaparak ve göçebe olarak yaşadıklarıdır. Şimdi her ne kadar hayvancılık ve göçebe hayat olmasa da bu etki günümüzde halen devam etmektedir. Salihli Kazak Türklerinin “Kardeş Ekmeği” diye de adlandırdıkları “Bavursak” onların her umumi günlerinde, bayram sofralarında, cenaze törenlerinden sonra verilen hatim yemeklerinde vazgeçilmez olan bir tattır. Salihli Kazaklarının diğeri bir vazgeçilmezi Ak çaydır. Bunun diğeri bir adı ise Sütlü çaydır. Kazaklar kaynatılan bu çayın içine süt, tereyağı ve kaymak

koyarlar. Yine bu lezzette Orta Asya'nın bir getirisi, hayvancılığın ve göçebe hayatın bir getirisidir. Böylelikle bu lezzet geleneğini yaşatmaya devam ediyorlar. Yine Salihli Kazak Türkleri tarafından yaşatılan bir lezzet geleneği de katılmış olduğumuz bir cenaze töreninde yapılan hatimden sonra gelen konukları ikram edilen "Türkistan pilavı" imiş. Bu yemeği sorduğumuzda Salihli Kazak Türklerinin geleneksel bir yemekleri olduğunu öğrendik, diğer bir adının "Havuçlu pilav" olduğunu öğrendik. Halen bu gelenek devam ettirilmektedir.

Yine Salihli Kazaklarının millî yiyeceklerine ve içeceklerine değinecek olursak, Mantı, Sorpa, Beşparmak yemeği gibi yemekleri vardır. Özel günlerde bunlar da yapılır.

İçecek olarak da Salihli Kazak kültüründe kımızın çok önemli bir yeri vardır. Kımız, safkan at sütünün mayalanmasıyla yapılan bir içecektir. Gelen misafirlere ikram edilir. Hatta kımız için Salihli Kazakları "Kazağın doktoru kımız" diye bir söz söylemektedirler. Bunu içen az hasta olur, sağlam bir vücudu olurmuş.

Çapan, Salihli'de yaşayan Kazak Türklerinin en önemli kıyafetleridir. Önemli günlerde, özel misafirlerini karşılamak için çapan giyerler. Çapan, kalın bir kumaştan yapılan cebi olmayan palto şeklinde bir kıyafettir. Salihli Kazak Türkleri, başlarına Tımaq denilen şapka takarlar. Bayramlarda ve özel günlerinde bu kıyafetleri giyerek geleneklerini, örf ve adetlerini yaşatmaya ve tanıtmaya devam etmektedirler.

Salihli Kazak Türklerinin en iyi yaptıkları zanaat dericiliktir. Bu sayede deriden birçok el işi ürün çıkartmaktadırlar. Deriyi en küçük kırpıntısına kadar değerlendirmektedirler. Salihli'de yaşayan Kazak kadınları hem ev ekonomisine katkıda bulunmak hem de geleneksel mesleklerini devam ettirmek için evdeki atölyelerde çocuk patikleri, eldiven, deri çocuk yeleği, deri başlık gibi ürünler ortaya çıkartmaktadırlar. Bunun yanında Salihli Kazak Türklerinde halı çeşitlerinde bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Halı, kilim, havlu, duvar işlemleri yaparlar. Dokunan bu halılar özel günlerde gelenek, görenek, örf ve adetlerini tanıtmak için kurdukları "Otağ" denilen çadırlarında sergilenmektedir. Yine çadırı süslemek için yaptıkları el işlerini de görebiliriz.

Ramazan ayı, Salihli Kazak Türkleri tarafından dolu dolu yaşanıyor. Kazaklar namazlarını camilerde kılmaya özen gösteriyorlar. Ramazan ayında her Kazak

evinde bir hatim yapılıyor. Hatime herkes çağırılıyor. Hatim bitince ezanla birlikte oruçlar açılıyor. Toplu halde iftar yapılıyor.

Ramazan bayramı ise Kazaklar için hayati bir bayramdır. O gün herkes birbirini yemek yerken görmek ister. Bir nevi Kazaklar buna iftar bayramı diyorlar. Ayt (bayram) sofraları kurulur. Bu sofraya her zamanki gibi sıradan bir sofraya değildir. En güzel yemekleri içerisinde barındıran bir sofraya olması yanında asıl önemlisi manevi değeri büyük olan bir sofradır. O gün Kazaklar bu sofradan doymadan kalkarlar, zira bu peygamber efendimizin sünnetidir. Bayramda istisnasız bütün evlere gidilir ve bayramlaşılır.

Ramazan bayramı kadar Kurban bayramında Salihli Kazakları tarafından büyük önemle karşılanır. Kazaklar kurbanlarını bayramın ilk günü kesmeyi tercih ederler. Seçtikleri kurbanlara dikkat ederler. Tertemiz ve helal olmasına özen gösterirler. Bayramda baba evlerinde toplanılır. Geniş bir sofraya atılır. Bu sofraya bayram boyunca hiç toplanılmaz sürekli açık durur. O gün kurban eti haşlanır ve gelen misafirlere ikram edilir. Bayramlar Salihli Kazakları tarafından bu şekilde sürdürülmektedir.

“Nevruz Bayramı” yeni yıl bayramı olarak bilinir. Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında uzun bir geçmişe dayanan bu ananevi bayram önemli bir yer tutar. Fakat şimdilerde Nevruz kutlamalarına pek rastlanılmamaktadır. Kazaklar Salihli’ye ilk yerleştiklerinde kutlamalar olmaktadır.

Salihli’de yaşayan Kazaklar Salihli’ye göç etmeden önce Doğu Türkistan’da Altaylarda birçok geçiş dönemi ritüeli ve bunlara bağlı icra ettikleri birçok şarkı, türkü vb. ürünler ortaya koymuşlardır. Biz de bu çalışmada Kazakların göç etmeden önce uyguladıkları geçiş dönemi ritüellerini, gelenek, görenek ve örf adetlerini bunlara bağlı icra ettikleri cırları, şarkıları, türküleri vb. önce yazılı kaynaklardan tespit ettik ve daha sonra Salihli Kazak Türklerinin evlerine, iş yerlerine giderek aynılarını derlemek üzere bir çalışma yaptık. Bu çalışmada Kazakların tespit edebildiğimiz hayatlarındaki geçiş dönemleri olan Doğum, Sünnet, Gençlerin eğitimi, Evlenme, Ölüm ritüellerini karşılaştırdık ve hangilerini devam ettirdiklerini, hangilerini devam ettirmediklerini yine sözlü edebiyat ürünü diye bileceğimiz hangi şiirleri, şarkıları, türküleri, toylarda söylenen cırları, atasözlerini, bilmeceleri,

tekerlemeleri, masalları devam ettirip ettirmediklerini ortaya çıkarmaya çalıştık. Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması devam eden doğum ile ilgili folklor:

*Şildehana/ *Çocuğun Dünyaya Geliş Toyu*

*Besikke Saluv/ *Beşiğe Koyma*

*Qırqınan Şıǵuv/ *Kırkından Çıkarma*

*Ad Koyuv/ *Ad Verme*

*Bavırına Saluv/ *Bağırına Basmak*

*İtköylek/ *Yeni Doğan Bebeğin İlk Kıyafeti*

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması devam etmeyen doğum ile ilgili folklor:

*Kalja/ *Doğum Sonrası Yapılan Yemek*

*Jarısqazan/ *Jarıs Kazan*

*Aydar

*İtayaǵına Saluv/ *Köpeğin Yal Kabına Koyma*

*Ciyenqurıq/ *Yiğene Verilen Hediye*

*Kekil Koyuv/ *Kâkül Koyma*

*Qursağ Şaşuv/ *Çocuğu Olacak Kadınlar İçin Düzenlenen Eğlence*

*Moynına Burşaq Saluv/ *Boynuna İp Geçirme*

*Şiderge Siygüzüv/ *Şidere Siydirmek*

*Tımaqqa Saluv/ *Kalpağa Koyma*

*Tıştırma/ *Tuvaletin Yapıldığı Bölümden Bir Şeyler Geçirme*

*Tulım Koyuv/ *Saç Örgüsü*

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması kısmen devam eden doğum ile ilgili folklor:

*Tusav Keser Toyu/ *Çocuğun Yüreme Eğlencesi- Ayak Bağı Kesme*

*Kögentüp/ *Kögendik*

Çizelge 1.1. Doğum ile ilgili Kazak folkloru.

DOĞUM İLE İLGİLİ KAZAK FOLKLORU		
Uygulaması Devam Eden Folklor	Uygulaması Devam Etmeyen Folklor	Kısmen Uygulanan Folklor
Şildehana/ <i>Çocuğun Dünyaya Geliş Toyu</i>	Kalja/ <i>Doğum Sonrası Yapılan Yemek</i>	Tusav Keser Toyu/ <i>Çocuğun Yüreme Eğlencesi- Ayak Bağı Kesme</i>
Besikke Saluv/ <i>Beşiğe Koyma</i>	Jarısqazan/ <i>Jaris Kazan</i>	Kögentüp/ <i>Kögendik</i>
Qırqınan Şıǵuv/ <i>Kırkından Çıkarma</i>	Aydar	
Ad Koyuv/ <i>Ad Verme</i>	İtayaǵına Saluv/ <i>Köpeğin Yal Kabına Koyma</i>	
Bavırına Saluv/ <i>Baǵrına Basmak</i>	Ciyenqurıq/ <i>Yiǵene Verilen Hediye</i>	
İtköylek/ <i>Yeni Doğan Bebeğin İlk Kıyafeti</i>	Kekil Koyuv/ <i>Kákül Koyma</i>	
	Qursaǵ Şaşuv/ <i>Çocuǵu Olacak Kadınlar İçin Düzenlenen Eğlence</i>	
	Moynına Burşaq Saluv/ <i>Boynuna İp Geçirme</i>	
	Şiderge Siyǵüzüv/ <i>Şidere Siydirmek</i>	
	Tımaqqa Saluv/ <i>Kalpaǵa Koyma</i>	
	Tıştırma/ <i>Tuvaletin Yapıldığı Bölümden Bir Şeyler Geçirme</i>	
	Tulım Koyuv/ <i>Saç Örgüsü</i>	

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması devam eden Sünet ile ilgili folklor:

* Sündettev- Sünnet Toy/ *Sünnet Ettirmek- Sünnet Düğünü*

Çizelge 1.2. Sünnet ile ilgili Kazak folkloru.

SÜNNET İLE İLGİLİ KAZAK FOLKLORU			
Uygulaması Devam Eden Folklor	Uygulaması Devam Etmeyen Folklor	Kısmen Uygulanan Folklor	Uygulanan Folklor
Sündettev- Sünnet Toy/ <i>Sünnet Ettirmek- Sünnet Düğünü</i>			

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması devam eden Genç neslin eğitimi ile ilgili folklor:

*Kan caksı ma? / *Han nasıl?*

* Jeti Ata/ *Yedi Göbek Soy*

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması devam etmeyen Genç neslin eğitimi ile ilgili folklor:

* Altıbaqan/ *Altıbakan Oyunu*

* Asatuw/ *Yedirmek*

* Bastanğı/ *Başlangıç*

* Bayğazı/ *Hediye*

* Bazarlıq/ *Pazardan Gelen Kişinin Getirdiği Hediye*

* Uyqıaşar/ *Uykuaçar*

* Selt Etkizer/ *Karşı Hediye Verme*

* Tobıq Jutuv/ *Topuk Yutmak*

* Tobıq Tığuv/ *Topuk Saklamak*

* Toqım Qağar/ *Yolcuya Verilen Armağan, Yiyecek, Yolluk*

* Qızoynaq/ *Eğlence*

Çizelge 1.3. Genç neslin eğitimi ile ilgili Kazak folkloru.

GENÇ NESLİN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ KAZAK FOLKLORU		
Uygulaması Devam Eden Folklor	Uygulaması Devam Etmeyen Folklor	Kısmen Uygulanan Folklor
Kan caksı ma? / <i>Han nasıl?</i>	Altıbaqan/ <i>Altıbakan Oyunu</i>	
Jeti Ata/ <i>Yedi Göbek Soy</i>	Asatuw/ <i>Yedirmek</i>	
	Bastanğı/ <i>Başlangıç</i>	
	Bayğazı/ <i>Hediye</i>	
	Bazarlıq/ <i>Pazardan Gelen Kişinin Getirdiği Hediye</i>	
	Uyqıaşar/ <i>Uykuaçar</i>	
	Selt Etkizer/ <i>Karşı Hediye Verme</i>	
	Tobıq Jutuv/ <i>Topuk Yutmak</i>	
	Tobıq Tığuv/ <i>Topuk Saklamak</i>	
	Toqım Qağar/ <i>Yolcuya Verilen Armağan, Yiyecek, Yolluk</i>	
	Qızoynaq/ <i>Eğlence</i>	

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması devam eden evlenme ile ilgili folklor:

- * Kız Aytıruv/ *Kız İsteme*
- * Kuda Tüsüv/ *Dünür Gitme, Dünürlük*
- * Kiyit/ *Hediye, Dünürlerin Karşılıklı Hediyeleşmesi*
- * Cırtıs Toy/ *Atkılı Düğün Ziyafeti*
- * Toy Malı/ *Düğün Malı*
- * Törkindev/ *Hısım- Akraba Ziyareti*

* Qız Tanısuw/ *Kızın Akrabalarına Veda Ziyareti*

* Kız Uzatatın Toy/ *Kızın Evden Çıkarılması*

* Neke Kıyar/ *Nikâh Kıymak*

* Jasav/ *Çeyiz*

* Qız Köşi/ *Kız Göçü*

* Kelin Tüsirüw/ *Gelin Alma*

* Bet Aşar/ *Yüz Açma*

* İlüw Saluv/ *Gelin Ziyareti*

* Şaşuv

* Enşi

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması devam etmeyen evlenme ile ilgili folklor:

* Kız Tañdau “Car Tañdau”/ *Kız Seçme ve Yar Seçme*

* Qamşı Qaytaruw/ *Kamçıyı Geri Verme*

* Qız Alıp Qaşuw/ *Kız Alıp Kaçmak*

* Şege Şapan/ *Yakalı Kaftan*

* Quda Tartar

* Qalın Mal/ *Başlık Parası*

* Kiyim Tigüw/ *Giyim Dikme*

* Quyrıq Bavır/ *Kuyruk Ciğer*

* Qınamende/ *Nişanlıyı Görmeye Gitmek*

* Säwkele Kigizuw/ *Säwkele Giydirme*

* Küyew Kiyimi/ *Damatlığın Giyimi*

* Car Car/ *Yar Yar*

* Awşadiyar

* Aw-jar

* K ris/ *Kızın evden Uğurlanması*

* Tüye Mırındıq/ *Deve Burunluğu*

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması kısmen devam eden evlenme ile ilgili folklor:

*  ltiri Toy/ *Nişan Ziyafeti*

* Sıņsuv

Çizelge 1.4. Evlenme ile ilgili Kazak folkloru.

EVLENME İLE İLGİLİ KAZAK FOLKLORU		
Uygulaması Devam Eden Folklor	Uygulaması Devam Etmeyen Folklor	Kısmen Uygulanan Folklor
<i>Kız Ayttırıv/ Kız İsteme</i>	<i>Kız Taņdav “Car Taņdav”/ Kız Seçme ve Yar Seçme</i>	<i>�ltiri Toy/ Nişan Ziyafeti</i>
<i>Kuda T�s�v/ D�n�r Gitme, D�n�rl�k</i>	<i>Qamşı Qaytarıw/ Kamçıyı Geri Verme</i>	<i>Sıņsuv</i>
<i>Kiyit/ Hediye, D�n�rlerin Karşılıklı Hediyeleşmesi</i>	<i>Qız Alıp Qaşıw/ Kız Alıp Kaçmak</i>	
<i>Cırtıs Toy/ Atkılı D�ğ�n Ziyafeti</i>	<i>şege şapan/ Yakalı Kaftan</i>	
<i>Toy Malı/ D�ğ�n Malı</i>	<i>Quda Tartar</i>	
<i>T�rkindev/ Hısım- Akraba Ziyareti</i>	<i>Qalın Mal/ Başlık Parası</i>	
<i>Qız Tanısuv/ Kızın Akrabalarına Veda Ziyareti</i>	<i>Kiyim Tig�w/ Giyim Dikme</i>	
<i>Kız Uzatatın Toy/ Kızın Evden Çıkarılması</i>	<i>Quyrıq Bavır/ Kuyruk Ciğer</i>	
<i>Neke Kıyar/ Nik�h Kıymak</i>	<i>Qınamende/ Nişanlıyı G�rmeye Gitmek</i>	
<i>Jasav/ Çeyiz</i>	<i>S�wkele Kigizuw/ S�wkele Giydirme</i>	

Qız Köşi/ <i>Kız Göçü</i>	Küyew Kiyimi/ <i>Damatlığın Giyimi</i>	
Kelin Tüsirüw/ <i>Gelin Alma</i>	Car Car/ <i>Yar Yar</i>	
Bet Aşar/ <i>Yüz Açma</i>	Awşadiyar	
İlüw Saluv/ <i>Gelin Ziyareti</i>	Aw-jar	
Şaşuv	Köris/ <i>Kızın evden</i> <i>Uğurlanması</i>	
Enşi	Tüye Mırındıq/ <i>Deve</i> <i>Burunluğu</i>	

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması devam eden ölüm ile ilgili folklor:

- * Arızdasuv/ *Helalleşme*
- * Ösiyet/ *Vasiyet Etme*
- * Estirtüv/ *Acı Haberi Duyurma*
- * Könil Aytuv/ *Başsağlığı Dileme- Taziye*
- * Coqtav/ *Ağıt*
- * Janaza/ *Cenaze*
- * Arvaktı Eske Saluv/ *Üçü, Yedisi ve Kırkını Verme*
- * Bata Oqır/ *Dua Etme*
- * Duğa (Quran) Okuv/ *Kuran Okuma*
- * Topıraq Saluv/ *Mezara Toprak Atma*
- * Hatim ve Fatihalar
- * As Berüv/ *Ölenin Ardından Aş Verme*

Salihli Kazak Türkleri arasında uygulaması devam etmeyen ölüm ile ilgili folklor:

- * Aqtav Coqtav/ *Aklama Ağıdı*
- * Iskat Çıkarma/ *Devir Yürütme*

* Amanat Koyuv/ Emaneten Gömme

* Tuldav/ Atı Dul Bırakmak

* Ölen Kişinin Eşyalarını Verme

* Tul Avdıruv/ Dul Devirme

Çizelge 1.5. Ölüm ile ilgili Kazak folkloru.

ÖLÜM İLE İLGİLİ KAZAK FOLKLORU		
Uygulaması Devam Eden Folklor	Uygulaması Devam Etmeyen Folklor	Kısmen Uygulanan Folklor
Arızdasuv/ Helalleşme	Aqtav Coqtav/ Aklama Ağıdı	
Ösiyet/ Vasiyet Etme	Iskat Çıkarma/ Devir Yürütme	
Estirtöv/ Acı Haberi Duyurma	Amanat Koyuv/ Emaneten Gömme	
Köñil Aytuv/ Başsağlığı Dileme- Taziye	Tuldav (Atı dul bırakmak)	
Coqtav/ Ağıt	Ölen Kişinin Eşyalarını Verme	
Janaza/ Cenaze	Tuldav/ Atı Dul Bırakmak	
Arvaktı Eske Saluv/ Üçü, Yedisi ve Kırkını Verme		
Bata Oqır/ Dua Etme		
Duğa (Quran) Okuv/ Kuran Okuma		
Topıraq Saluv/ Mezara Toprak Atma		
Hatim ve Fatihalar		
As Berüv/ Ölenin Ardından Aş Verme		

Kazak Türklerinin folklorundan yirmi doğumla ilgili, bir sünnetle ilgili, on üç genç neslin eğitimi ile ilgili, otuz dört evlenme ile ilgili ve on sekiz ölümle ilgili gelenek ve görenek ele alınmıştır. Daha sonra bu gelenek ve göreneklerden hangilerinin Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri tarafından devam ettirildiğine ya da ettirilmediğine bakıldığında sünnet, evlenme ve ölümle ilgili gelenek ve göreneklerin ekonomi ve çevresel yaşam şartlarının izin verdiği ölçüde devam ettirildiği görülmüştür. Doğum ve genç neslin eğitime yönelik gelenek ve göreneklerin pek çoğunun unutulmaya yüz tuttuğu görülmüştür.

Çalışmamızda, Salihli’de yaşayan Kazakların göç döneminin üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen gelenek, görenek, örf ve adetlerini çevresel imkânların elverdiği ölçüde devam ettirmeye çalıştıklarını aktardık. Unutulan gelenek ve göreneklerini ortaya çıkarmaya çalıştık. Bu geleneklerin unutulma sebepleri sıralanacak olursa, *Salihli’de yaşayan Kazakların yıllar önce serbestçe yaşadıkları bozkır kültüründen ayrılmaları,

*At kültürünün örf ve âdetler üzerinden önemli bir etkisinin olması ve bu kültürün Salihli’de uygulanamaması,

*Şehir kültürüne adapte olmaları,

*Göç sonrasında geçim sıkıntısına düşülmesi,

*Gençlerin iş bulma derdiyle gelenek ve göreneklere ilgisiz kalmaları,

Saptanan sebepler arasındadır.

Atasözleri, kısa folklor janrının bir türüdür. Kazak Türkçesinde “maqal” olarak ifade edilen tür Türkiye Türkçesinde atasözü karşılığını alır. Türkiye Türklerinin atasözü ile Kazak Türklerinin atasözleri arasında anlam olarak benzer atasözleri vardır. Bunlardan bazılarının Salihli’de yaşayan Kazak Türkleri tarafından kullanıldığını ve bilindiğini tespit ettik. Örneğin,

Salihli Kazak Türklerinin evlendirdikleri kızlarına verdikleri öğüt niteliğinde bir atasözü olan “*Tas tüsken cerge avur.*” (Taş düştüğü yere ağır.) bunlardan biridir.

Yine “*İt üredi kerüven cüredi*” (İt ürür, kervan yürür.) atasözü bunlardan biridir.

Salihli’de yaşayan Kazaklar yeni nesli eğitirken atasözlerinden faydalanmışlardır. Anneler kız çocuklarına ev işlerini öğretirken şu atasözlerini söylemişlerdir:

“Üyren kendin özüne, istep bedrin mağan kar” (Öğrendiğin kendine, yaptığın iş bana kar.)

Kazaklar şu atasözünü ise bir işe başlarken besmele gibi gördüklerinden devamlı olarak kullanırlar:

“İstin bası ilgeri, Şeytandıñ bası keri, Kolumga cel ber Allahım.” (İşin Başı ileri, şeytanın başı geri, elime rüzgâr gibi güç ver Allahım.)

Bilmeceler, Salihli Kazak Türkleri tarafından genellikle eğlence sırasında söylenen güncel ve kısa janr türlerindedir. Kazaklarda bilmeceye “Cumbağ” adı verilir. Eskiden bilmecelerde nesne olarak genellikle keçe çadır (kiyiz üy), mal mülk konu olurmuş, günümüzde ise artık bunlar olmayıp değişen hayat, yeni teknoloji ve hayattaki çeşitli yenilikler yer almaya başlamıştır (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 98).

Fakat Salihli’de yaşayan Kazaklar arasında derlediğimiz bilmecelere baktığımızda, eskiden bilmecelere konu olarak kullanılan keçe çadır (kiyiz üy), mal mülk konularının Salihli Kazakları tarafından halen kullanılmakta ve bilinmekte olduğunu tespit ettik. Örneğin, “kiyiz üy” konu edinildiği bilmece “cumbağ” aşağıdaki şekildedir:

Alısta bir Aydagar⁵¹ bar bilesin be?

Uzakta bir yer var bilir misin?

Canı coq kıymıldavga denesin be?

Hareket etmeye canı yok dener misin?

İşinde süyek⁵²ter baqşa baqşa,

İçinde kemikler var toplu toplu,

Tek közü parlaydı töbesünde.

Bir gözü ışık saçıyor tepesinde

(Kiyiz Üy)

Tak tak takıldak,

(Kara jer “yer”)

Takıldak üstü burkuldak

(Kül)

Burkuldak üstü argumak

(Saçak)

⁵¹ Eski zamanda bilinen canavar. Evi canavara benzeten bir masaldan alınma.

⁵² Kemik

Argumak üstü cüngüme (Kazan)

Cüngüme üstü kurguncak (Kapak)

Belli bir dönemde Kazak ve Kalmuklar arasındaki büyük ve küçük mücadeleler folklorun kaynağı olmuştur. XVII-XVIII yüzyıllar arası, Kalmukların Kazak bozkırlarına saldırılar düzenledikleri dönem idi. 1723'de Kazakların "Aqtaban şıbirındı" olarak adlandırdıkları bir saldırı başlamıştı. O dönemde halk Yedisu'yu, Sırderya boyunu Kalmuklara bırakarak, bir kısmı Hive ile Buhara'ya, bir kısmı Yem ile Yayık ırmaklarına doğru geri çekildi, bir kısmı ise düşmana esir düştü. Bu olayla ilgili olarak tarihî şiirler ortaya çıkmıştır. Özellikle "Qaratavdın başınan köş keledi" (Karadağ'ın Başından Göç Geliyor) adlı şiir halkın hafızasında yer etti.

Karadağ'ın başından göç geliyor

Göçtükçe de bir taylaq boş geliyor

Ayrı kalmak kötü imiş kardeşinden,

Sürülerek iki gözden yaş geliyor.

Nasıl zamandır, bu zaman, eski zaman,

Olur, mu acaba, gelecek zaman eskisi gibi

Atadan oğul, anadan kız ayrıldı,

Dindiremeyip gözyaşımı akıtıyordum.

Nasıl zaman, bu zaman, darda bırakan

Baht kuşunun Alaşhan' ı terk ettiği zaman

Havada taş, toprak uçuşuyor

Hava, ocak soğuşundan da beter

Şeklinde zamanın kaygısını ifade eden şiirlerle sıkça karşılaşmak mümkündür (Koç, İşina, Korganbekov, 2007: 29).

Yıllar sonra Salihli Kazak Türkleri aynı şiirleri Doğu Türkistan'dan yaptıkları büyük ve sancılı göç esnasında zamanın sıkıntılı yanlarını anlatmak için söylemişlerdir. Bu şiirlerle Çin'in yaptığı zulmü tüm dünyaya anlatmak istemişlerdir. Salihli Kazak Türklerinden yaptığımız derlemelerde “Qaratavdın başınan köş keledi” (Karadağın başından göç geliyor) şiirini dinleme fırsatımız oldu. Bu şiirin yıllar sonra unutulmayıp Kazak Türkleri tarafından halen söylendiğini tespit ettik.

Qara tavdın basına, köş keledi ay.

(Karadağın başına göç geliyor ay)

Köşküñ sayın bir taylak bos keledi ay.

(Göçün içinde bir deve yavrusu boş geliyor ay)

Elim ay, elim ay.

Elden cerden ayrılğan, kıyın eken ay,

(memleketten ayrılmak, zor imiş ay)

Kara közdün möldürüp, cas keledi ay.

(Kara gözüm ağalayıp yaş geliyor ay)

Elim ay, Elim ay.

Salihli'de yaptığımız araştırmalar sırasında göçle ilgili olarak bir de Altayla ilgili o zamanlara ait şarkıyı derleyebildik. Bu şarkının adı “Agajay, Altayday jer kayda” dır. XIX.-XX asırda yazılmıştır ama yazarı belli değildir. Bu şarkı Salihli Kazak Türkleri tarafından bilinmekte ve söylenmektedir.

Elim Köşüm qañğıram. Oyy...

(Halkım göçüyor maksatsız)

Cerim kaldı aksar asu Şurayka

(Yerim kaldı yüksek geçit sulak, verimli yerde)

Cerim kaldı Agajay Altayday cer kayda.

(Yerim kaldı eşsiz benzersiz Altay gibi yer nerede?)

Közim casmen omıravımdı ılğaldaw.

(Gözümün yaşıyla göğsüm ıslandı.)

Casmen juvıp karay Karay mekenge.

(Yaşlı gözlerle baka baka o yere)

Közim kaldı Agajay Altayday cer kayda.

(Gözüm kaldı eşsiz benzersiz Altay gibi yer nerede?)

Bul tavlarda Karanardın buydasın cav

(Bu dağlarda Karanardın burnuna takılan ip düşman)

Altın Altay Agajay Altayday cer kayda

(Altın Altay gibi yer nerede?)

Altın Altay Agajay Altayday cer kayda.

(Altın Altay gibi yer nerede?)

Kazak masallarında yer alan cadı, jezturnak gibi varlıklar eski dini inanışların bir mirası olarak görülmektedir.⁵³

Müslümanlığı kabul ederek, İslam şeriatına uygun yaşamaya başlayan Türk halklarında Kazaklar dışında jezturnak ile ilgili söylenen masallar, hikâyeler unutulmuş, ancak Tuva, Sayan Türkleri ve genel olarak Sibir – Altay halklarında eski mitolojik hikâyeler, Şamanist inançlarla ilişkili, dinî âdetler olarak günümüze kadar yerini korumuştur.⁵⁴

Kazakların Jezturnak ile ilgili söylenen hikâyelerinde jezturnak çoğunlukla dişi tasviri ile gelmektedir, akşam üzere yemek pişiren avcının yanına gelerek, avcının ateşte pişirdiği etten yemektedir. Ancak Kazak hikâyelerindeki jezturnak avcıdan uşa⁵⁵ istememektedir. Bunun sebebi olarak sonradan İslam dinini kabul eden halkın cadı gibi eski inanışları zamanla unutmalarıdır.⁵⁶

⁵³ İsa Özkan, *Türk Dünyası Araştırmaları (Tastarakay'dan Keloğlan'a)*, Ankara 2015, s. 6.

⁵⁴ Özkan, *a.g.e.* s. 7.

⁵⁵ Uşa (bel eti) iki leğen kemiğinin üstünde kalın etli, omurga ile kaburgaların birleştiği yer.

⁵⁶ Özkan, *a.g.e.* s. 9.

Müslümanlığı kabul edip İslam esaslarına uygun yaşayan Kazak Türkleri dışında hiçbir Türk halkında Jeztırnak ile söylenen masalların olmadığını yazılı kaynaklardan tespit ettik ve Salihli Kazak Türkleri tarafından bu mitolojik unsurun halen bilindiği, unutulmadığı da tespitlerimiz arasındadır. Salihli Kazak Türkleriyle yaptığımız derlemeler esnasında bir masal, hikâye biliyor musunuz? Sorusuna bu cevabı almıştık. “Anık Mergen” (Kahraman Avcı) adlı masalı dinledik. Bu masal, Kahraman bir avcının köye musallat olan jeztırnaklara karşı verdiği mücadeleyi anlatır ve sonunda bir mesaj vererek biter. Bu masal Salihli Kazak Folklorunun ne kadar eskilere dayandığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Ayrıca Salihli Kazak Türkleri Kazak Türkçesi konuşurken,

Kelime başı “y- /j- değil c- değişimi olur. Örneğin, Yar yar / Jar Jar / Car Car gibi.

Kazakistan Kazaklarının “Duşpan” (düşman) kelimesi, Salihli Kazaklarında “Duspan” (düşman) olarak kullanılır.

Kelime başı “Ş” ünsüzü Salihli Kazak Türklerinde bazı kelimelerde “Ç” olarak kullanılır. “Şildehane” / “Çıldığan” gibi.

Salihli Kazak Türklerinin kullandıkları Kazak Türkçesinde Arapça alıntı kelimeler görülür. Asimile olmamak için Çince ve Rusça kelimeler kullanmamışlardır.

Ayrıca Kazakistan Kazaklarının “Kökpar” (İki takımın, başı kesilip iç organları çıkarılan oğlak veya keçiyi çekerek at üzerinde oynadıkları bir tür oyun, kökpar.) (Koç, Bayniyazov, Başkapan, 2003, s. 244) kelimesi, Salihli Kazaklarında “Kökberi” olarak kullanılır.

KAYNAKÇA

Adiyeva, P. (2016). Çocuk Oyunlarındaki Bazı Hareketler. *Avrasya Uluslararası Araştırmaları dergisi*, 9, s.100.

Akış, A. ve Başkan H. O. (2008). Salihli'nin (Manisa) Nüfus Özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:19, s.30.

Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Altay, H. (1998). *Anayurttan Anadoluya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Altınmakas, L. (2014). *Hanlık Devrinden Günümüze Örneklerle Kazak Edebiyatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Argyn, E. (2016). Kazak Türklerinde Evlenme geleneği. *Ötüken dergisi*, s.11, Web: <https://otukendergi.com/kazak-turklerinde-evlenme-gelenegi-erzhan-argyn/>

Atmaca, E. (2013). Kazak Türkçesinde Maqal- Mäteller ve “Dil” Organ Adıyla Kurulmuş Maqallar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı:2/1 ss.20-48.

Biray, N. (2002). Türkiye'ye Yerleşen Afganistan Kazaklarından Derlenmiş Tekerleme, Bilmece ve Atasözleri. *Milli Folklor dergisi*, Sayı:53,(Bahar/ 2002), ss. 71-78.

Biray, N. (2013). Kazak Türklerinde Ölümle İlgili Kelime, Kelime Grubu ve Deyimlerden Hareketle Ölüm Kavramı, *Prof. Dr. Abdurrahman Güzel Armağanı*,(Ed. Doç. Dr. C. Demir, Yrd. Doç. Dr. H. Parlakyıldız) (ss. 353-371). Ankara: Akçağ Yayınları.

Çetin, H. (Kasım 2018). Kazak Türklerinde Çocuk İle İlgili Gerçekleştirilen Törenler ve Çocuk Terbiyesi. *Avrasya Uluslar arası Araştırmaları dergisi*, 15, s.1088.

Çetindağ, G. (2007). Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme (A Research on Gift Practices Related to Marriage Tradition in Kazakh Turks). *Milli Folklor dergisi*, Yıl 19, Sayı 76, s.218- 231.

Çınar, A. A. (2006). *Kazak Kültürü ve Edebiyatı Araştırmaları*, İzmir

Daulitova, Ş., (2007) Çin'in Doğu Türkistan Politikası, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.

Doğan, O ve Koç, Kenan. (2013). *Kazak Türkçesi Grameri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

Doğru, Ş (2008). *Türkistan'a Doğru (Türkistan, Türkiye, Kazakistan Arasında Anılar, Düşünceler, Bilgi ve Belgeler)*, İzmir.

Duymaz, A. (2002). *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Elçin, Ş. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ezhenhanuli, B. (2009). *Sing Devleti, 1644- 1911 yy.*Almatı: Madeni Mura Yayınevi.

Gayretullah, H. (1977). *Altaylarda Kanlı Günler*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.

<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR-72955/salihli.html> (Erişim tarihi: 25.03.2019)

<https://www.turkcenindirilisi.com/turk-tarihi/kazak-sozcugu-nasil-dogdu-kazaklar-ve-kazakistan-hakkinda-bilgiler-h7912.html>.

Kınacı, C. (2016). *Kazak Edebiyatında İmaj ve Kimlik (1925- 1991)*. Ankara: Bengü Yayınları.

Kınacı, C. (2017). “Kazak Avulundan Kutlama Salonlarına, Popülerleşen Bir Kazak Geleneği: “Tusavkeser Toyu” (*From Kazakh's Villages to Celebration Halls a Popularized Kazakh's Tradition: Tusavkeser Celebration*)”, *Milli Folklor dergisi*, Sayı:115 s.143. <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=115&Sayfa=139>.

Koç, K. , Bayniyazov, A. , Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Koç, K. , İşina, A. ve Korganbekov, B, *Kazak Edebiyatı, (Kazak Folkloru ve Sovyet Dönemi Öncesi Kazak Edebiyatı)*, Cilt:1, IQ Kültür Sanat, İstanbul 2007.

Köse, N. (2000). *Kazak Düğünü*. Ankara: Milli Folklor Yayınları.

Köse, N. (2001). *Kazakların Gelenek- Görenekler ile İnanç ve Pratikleri (Ata Mirasın Gerçek Hazinen)*. Ankara: Milli Folklor Yayınları.

Köse, N. “Kazakların “Besik”, “Bel- Karın- Kursak” , “Karşı Kuda” , “Bosağa Maylav” , “Emengirlik” , “Kelin Körimdik” ve “Kuyruk Bacır Cev” Adlı Adet, İnanç ve Pratikleri Hakkında”, *Uluslararası Türkistan Halk Kültürü Sempozyumu*, Muğla/Türkiye, 2001.

Kul, Ö., (2009) Osman Batur ve Doğu Türkistan Millî Mücadelesi 1941-1951, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, s.13-15.

Mailan, Y. (2011). Günümüz Kazakistan’ında Aile İlişkilerindeki Bazı Örfi Uygulamaların Fıkhi Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, *SDÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta, s. 34.

Myasnikov, B. S. (1958). *Rusko- Kitayskiye Otnowenşya 1689- 1916*. Moskva: Politiceskaya Literatura Yayınevi.

Ospanova, G. (2013). Türkiye Türkçesi İle Kazak Türkçesindeki Kişi Adları Üzerine, *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları dergisi*, s. 32

Özalp, S., (2015) Yazılı Kaynaklarda ve İstanbul’da Yaşayan Kazaklarda Geçiş Dönemi Gelenek- Göreneklerinin Mukayesesi, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s. 48- 116.

Özkan, İ. (2015). *Türk Dünyası Araştırmaları (Tastarakay’dan Keloğlan’a)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Şengün, A. ve Şengün, A. 2014, “Türk, Kırgız ve Kazaklarda Düğün Şiirleri” *I. Uluslar arası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu*, Nevşehir, s.117-124.

Türk, V. (2000, Haziran), Kazak Halk Kültürü ve Edebiyatından Örnekler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. Sayı: 4, Sayfa 45-55. web: http://www.tdk.gov.tr/images/css/TAE/1998_05/1998_05_11_Turk.pdf (Erişim: 21. 09. 2018).

Ünal, F. (2008). Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği, *Bilgi dergisi*, 45, s.108-109.

Yorulmaz, O. (2012). *Kazak Türklerinde Evlilik Adetleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s.195.

Zhamakina, A., (2009) Kazak Masalları Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, *Ege Üniversitesi., Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir: s.14-15.

Ekler:

Fotoğraf 21.1. Kazak balaları ve geleneksel besik.

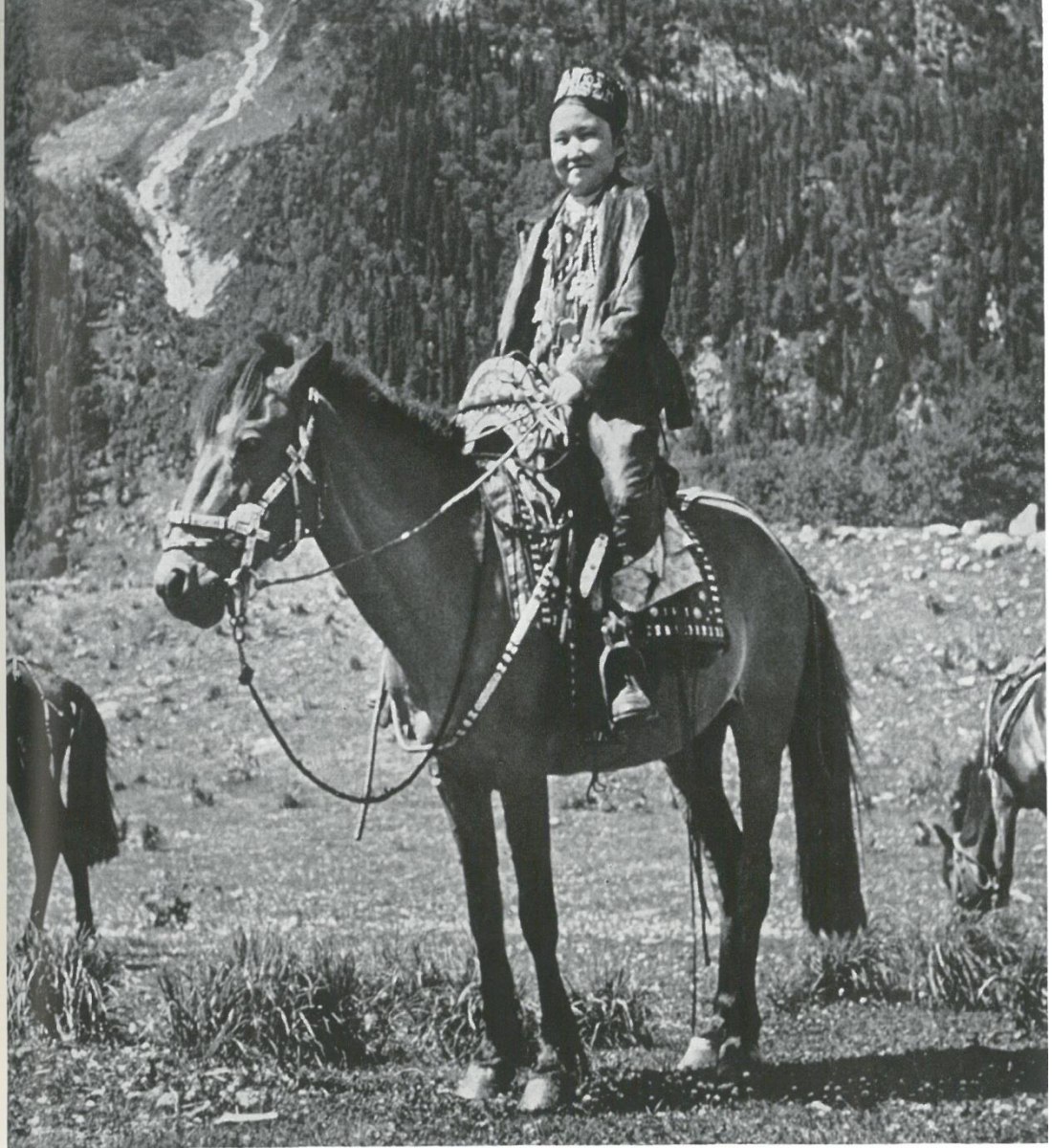
Fotoğraf 22.1. Gc esnasında Kazak kadınının el işi işlerken bir görüntüsü.

Fotoğraf 23.1. Alibek Hakim'in geleneksel kıyafetiyle at üstünde bir görüntüsü.

Fotoğraf 24.1. Aklima Hakim'in geleneksel kıyafetiyle at üstünde bir görüntüsü.

Fotoğraf 25.1. Kazakların geleneksel oyunları ve eğlenceleri.

Fotoğraf 26.1. Kazak sofra adabı.

Fotoğraf 27.1. Gç esnasında kurulan bir sofra.

Fotoğraf 28.1. Kazak Kiyiz Üy örneği

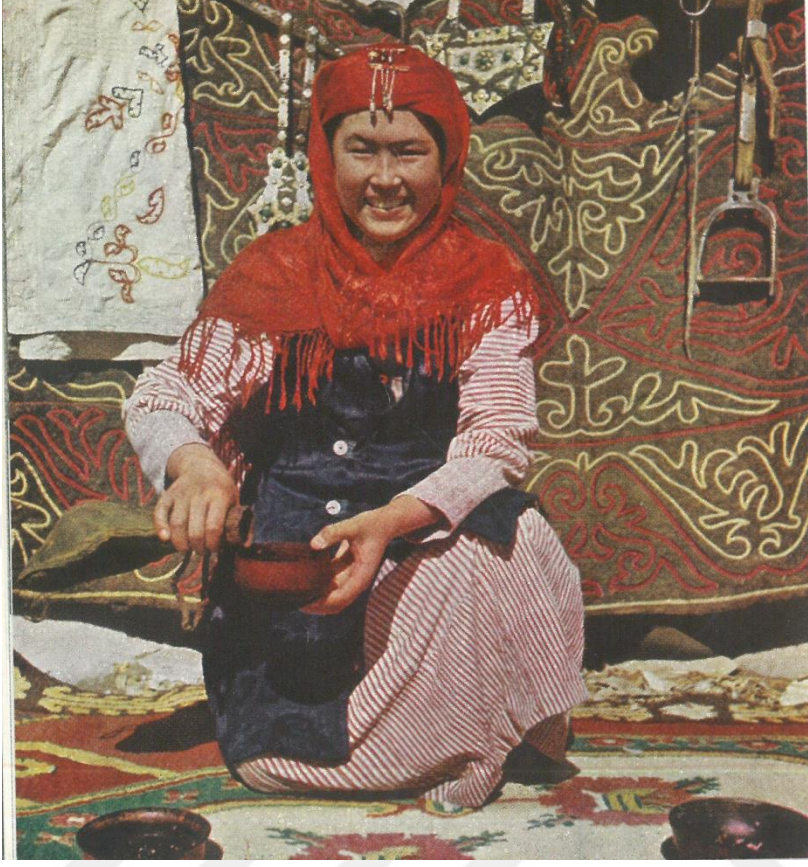
Fotoğraf 29.1. Kazak kadınları as (yemek) hazırlarken bir görüntü.

Fotoğraf 30.1. Kazak kadınları su taşırken bir görüntü.

Fotoğraf 31.1. Kazak kadını su doldururken bir görüntü.

Fotoğraf 32.1. Kazak Türklerinde hayvancılık.

Fotoğraf 32.2. Kazak Türklerinde hayvancılık.

Fotoğraf 33.1. Kazak kadını dombra çalarken bir görüntü.

Fotoğraf 34.1. Kazak balaları su taşırken bir görüntü.

Fotoğraf 35.1. Kazak kadını as (yemek) pişirirken bir görüntü.

Fotoğraf 36.1. Kısırak sütü sağımı.

Fotoğraf 37.1. Besik ve geleneksel kıyafetleriyle Kazak kadınları.

Fotoğraf 38.1. Geleneksel kıyafetleriyle Kazak kadınları.

Fotoğraf 39.1. Otağ içinde misafir ağırlarken Kazak Türklerinin bir görüntüsü.

Fotoğraf 40.1. Kazaklar sofrada dua ederken bir görüntü.

Fotoğraf 41.1. Geleneksel kıyafetiyle Kazak balası.

Fotoğraf 41.2. Geleneksel kıyafetiyle bir Kazak.

Fotoğraf 42.1. Otağ içi, geleneksel kıyafet, geleneksel çalgı aleti, el işlemleri.

Fotoğraf 43.1. Salihli Kazak Türkleri hatim töreni.

Fotoğraf 44.1. Salihli Kazak Türklerinin lideri Alibek Hakim'in mezarı.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Tanju Karadağ

Doğum Yeri: Salihli/ Manisa

Doğum Tarihi: 20.03.1990

Medeni Hali: Bekâr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı (Devam Ediyor)

Lisans: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları (2012)

Lise: Salihli Türkbirliği Anadolu Lisesi (2007)

MESLEKİ BİLGİLER

İki yıl Özel Okul Türkçe/ Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği.